

ВСЕБІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЮ

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

М. Г. Іваницький, Д. В. Зайцев,
В. В. Ярема, А. О. Яфонкін,
Й. Ю. Андруліс, Т. І. Дунаєнко

ВСЕБІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЮ

Навчальний посібник

Ірпінь
2024

УДК 355.351:355.422(075.8)

ББК 68.51я73

В 84

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного податкового Університету
(протокол № 6 від 28 листопада 2024 року)*

Рецензенти:

І. М. Коропатнік, доктор юридичних наук, професор, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

С. П. Параниця, кандидат юридичних наук, доцент, Державний податковий університет.

В 84 **Всебічне забезпечення бою** : навчальний посібник / Іваницький М. Г., Зайцев Д. В., Ярема В. В., Яфонкін А. О., Й. Ю. Андруліс, Дунаєнко Т. І. ; Державний податковий університет. – Ірпінь, 2024. – 258 с.
ISBN 978-966-337-746-9

У навчальному посібнику розглянуті основи всебічного забезпечення бою механізованих підрозділів Сухопутних військ Збройних сил України з урахуванням отриманого ними досвіду щодо підготовки та ведення бойових дій в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України.

У додатках наведені сили й засоби та їхні тактико-технічні характеристики щодо бойового, тилового, технічного, морально-психологічного, медичного забезпечення.

Призначений для громадян, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу під час вивчення модулів «Тактична та тактико-спеціальна підготовка», «Всебічне забезпечення бою» навчальної дисципліни «Військова підготовка».

УДК 355.351:355.422(075.8)

ББК 68.51я73

ISBN 978-966-337-746-9

© Іваницький М. Г., Зайцев Д. В.,
Ярема В. В., Яфонкін А. О та ін., 2024
© Державний податковий університет, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. БОЙОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	9
1.1. Розвідка	9
1.1.1. Загальні положення щодо організації розвідки в підрозділах	9
1.1.2. Розвідувальні органи підрозділів	13
1.1.3. Способи ведення розвідки.....	22
1.1.4. Засоби та прилади ведення військової розвідки	34
1.1.5. Вивчення місцевості, місцевих предметів, противника	37
1.1.6. Вибір місця для спостереження, його обладнання та маскування об'єктів	42
1.1.7. Ведення розвідки в особливих умовах.....	52
1.2. Охорона.....	59
1.2.1. Сутність, мета, завдання охорони в механізованих підрозділах	59
1.2.2. Види охорони в бою, на марші та під час розташування на місці.....	61
1.3. Тактичне маскування.....	72
1.3.1. Досвід проведення заходів тактичного маскування під час відбиття повномасштабної збройної агресії рф проти України.....	72
1.3.2. Демаскувальні ознаки підрозділів та об'єктів.....	80
1.3.3. Способи та ефективність маскування підрозділів	84
1.3.4. Маскування загороджень	88
1.3.5. Маскування від радіолокаційної розвідки.....	91
1.3.6. Аерозольне маскування підрозділів.....	91
1.3.7. Порядок застосування димових засобів.....	104
1.3.8. Забезпечення підрозділів макетами озброєння і військової техніки та їх використання.....	109

1.4. Інженерне забезпечення	112
1.4.1. Інженерне забезпечення в основних видах бою.....	112
1.4.2. Фортифікаційне обладнання опорного пункту взводу (бойової позиції відділення, вогневої позиції БМП (БТР), місця розташування підрозділу.....	116
1.4.3. Вимоги щодо обладнання фортифікаційних споруд	120
1.5. Радіаційний, хімічний і біологічний захист	121
1.5.1. Мета, завдання радіаційного, хімічного та біологічного захисту в загальновійськовому бою.....	121
1.5.2. Сили й засоби радіаційного, хімічного та біологічного захисту в механізованому (танковому) батальйоні, їх склад, можливості й порядок застосування.....	123
1.5.3. Повна спеціальна обробка підрозділів.....	133
1.5.4. Часткова дегазація об'єктів бронетанкового озброєння та техніки.....	138
1.6. Види БпЛА збройних сил рф та їх застосування в бою	140
1.7. Захист від високоточної зброї.....	155
<i>Висновки розділу 1</i>	157
<i>Питання для самоконтролю</i>	158

РОЗДІЛ 2. МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	160
2.1. Сутність, мета, завдання морально-психологічного забезпечення	160
2.2. Складові морально-психологічного забезпечення.....	162
2.3. Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування підрозділів.....	165
2.4. Вплив бою на психіку військовослужбовців.....	169
2.5. Психологічна допомога військовослужбовцям у бойових умовах	174
<i>Висновки розділу 2</i>	179
<i>Питання для самоконтролю</i>	180

РОЗДІЛ 3. ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Сутність, мета, завдання та принципи технічного забезпечення	181
---	-----

3.2. Види технічного забезпечення.....	183
3.3. Заходи технічного забезпечення підрозділу.....	184
3.4. Експлуатація та транспортування бронетанкового озброєння і техніки	190
3.5. Види технічного обслуговування бронетанкового озброєння та техніки під час бойових дій.....	196
3.6. Відновлення бронетанкового озброєння та техніки під час бойових дій.....	200
<i>Висновки розділу 3</i>	202
<i>Питання для самоконтролю</i>	202
 РОЗДІЛ 4. ТИЛОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	203
4.1. Сутність, мета, завдання тилового забезпечення.....	203
4.2. Види тилового забезпечення підрозділів та їх зміст	210
4.2.1. Матеріальне забезпечення.....	210
4.2.2. Ветеринарне, торговельно-побутове, квартирно-експлуатаційне та фінансове забезпечення.....	228
<i>Висновки розділу 4</i>	230
<i>Питання для самоконтролю</i>	231
 РОЗДІЛ 5. МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	232
5.1. Мета та основні складові медичного забезпечення	232
5.2. Лікувально-евакуаційні заходи.....	233
5.3. Санітарно-протиепідемічні (профілактичні) заходи	238
5.4. Медичне забезпечення в батальйоні (роті) в бойовій обстановці.....	241
5.5. Організація медичного захисту особового складу від ЗМУ та несприятливих екологічних чинників.....	245
<i>Висновки розділу 5</i>	249
<i>Питання для самоконтролю</i>	250
 ВИСНОВКИ	251
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	252
 ДОДАТКИ	254

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АМ	— аерозольне маскування
БАТ-2	— шляхопрокладач
БМП	— бойова машина піхоти
БпЛА	— безпілотний літальний апарат
ВДШ	— великі димові шашки
ВТЗ	— високоточна зброя
ВТМ	— військово-технічне майно
ДРГ	— диверсійно-розвідувальна група
ДРС	— диверсійно-розвідувальні сили
ЕМП	— електромагнітне подавлення
ЕМС	— електромагнітна сумісність
ЗДП	— запалювально-димові патрони
ЗМУ	— зброя масового ураження
ЗППМ	— збірний пункт пошкоджених машин
ІВФ	— інші військові формування
ІР	— інженерна розвідка
<i>ісв</i>	— інженерно-саперний взвод
КРП	— контрольно-розподільний пункт
КСП	— командно-спостережний пункт
КПП	— контрольно-перепускний пункт
<i>мб</i>	— механізований батальйон
<i>мв</i>	— механізований взвод
МВЗ	— мінно-вибухові загородження
МПБ	— медичний пункт батальйону
МП	— мінне поле
МТЗ	— матеріально-технічне забезпечення
МПС	— морально-психологічний стан
МТз	— матеріально-технічні засоби
ОВТ	— озброєння та військова техніка
ПВ	— пункт водопостачання

ПТМ	– протитанкові міни
ПТМП	– протитанкове мінне поле
ПВС	– пост візуального спостереження
ПММ	– пально-мастильні матеріали
ПУ	– пункт управління
ПуСО	– пункт спеціальної обробки
РВК	– розвідувально-вогневий комплекс
РДГ	– ручна димова граната
Р Е Б	– радіоелектронна боротьба
РЕГ	– ремонтно-евакуаційна група
РЕЗ	– радіоелектронний засіб
РКГ	– рекогносцирувальна група
РОП	– ротний опорний пункт
РСО	– район спеціального оброблення
РХБз	– радіаційний, хімічний, біологічний захист
СПО	– суспільно-політична обстановка

ВСТУП

Ведення бойових дій в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України характеризується високою рішучістю, маневреністю, напруженістю, швидкими і різкими змінами обстановки із застосуванням звичайної й високоточної зброї, в умовах руйнувань гідроспоруд та захоплення ворогом Запорізької атомної станції, що є наслідком суттєвих витрат матеріальних засобів.

Для забезпечення механізованих підрозділів під час підготовки та в ході ведення бойових дій організовуються та проводяться заходи щодо їх всебічного забезпечення, які містять структуровану систему дій та заходів органів військового управління щодо створення сприятливих умов підрозділам з метою виконання ними завдань за призначенням.

З цією метою в механізованих підрозділах організовуються і проводяться заходи щодо бойового забезпечення: розвідки, охорони, тактичного маскування, інженерного забезпечення, радіаційного, хімічного, біологічного захисту, захисту від високоточної зброї.

Крім бойового забезпечення, в підрозділах проводяться заходи з інших видів всебічного забезпечення, а саме: морально-психологічного, технічного, тилового та медичного забезпечення.

У навчальному посібнику розглядаються всі види всебічного забезпечення механізованих підрозділів у загальновійськовому бою, їх зміст, порядок організації та здійснення, сили й засоби для їх виконання, можливості та порядок забезпечення в обороні, під час наступу, на марші, під час бою в оточенні і виходу з нього, під час розташування на місці та в особливих умовах.

Навчальний посібник призначено для громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу.

РОЗДІЛ 1

БОЙОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бойове забезпечення механізованих підрозділів організовується та здійснюється з метою недопущення раптового нападу противника, зниження ефективності його вогню (ударів), створення сприятливих умов для організованого вступу підрозділів у бій та успішного виконання ними бойового завдання.

1.1. Розвідка

1.1.1. Загальні положення щодо організації розвідки в підрозділах

Сутність військової розвідки полягає в отриманні розвідувальних даних щодо противника та місцевості в районі ведення бойових (спеціальних) дій.

Вимоги до розвідки [8]:

- цілеспрямованість;
- безперервність;
- активність;
- оперативність;
- скритність;
- достовірність і точність вивчення координат об'єктів (цілей), які розвідуються.

Цілеспрямованість розвідки досягається зосередженням зусиль і засобів розвідки на основному напрямку, точним з'ясуванням мети розвідки та вивченням її завдань, вмінням командиром передбачати ймовірний хід розвитку бою.

Безперервність розвідки полягає в тому, що вона ведеться усіма командирами в усіх видах бою та в будь-якій обстановці вдень і вночі.

Безперервність розвідки досягається вмілим поєднанням різних способів її ведення та призначення необхідних сил і засобів для виконання розвідувальних завдань.

Активність розвідки полягає в постійному пошуку найбільш ефективних способів отримання необхідних і достовірних даних щодо противника та місцевості.

Оперативність розвідки полягає в цілеспрямованому, безперервному та своєчасному отриманні розвідданих щодо противника та місцевості.

Скритність розвідки забезпечується надійним маскуванням дій та заходів, що проводяться механізованими підрозділами в розвідці від противника.

Достовірність розвідданих і точність визначення координат досягається отриманням їх з різних джерел та своєчасною їх перевіркою.

У взводі (відділенні, танку) ведеться **військова та радіаційна й хімічна розвідка** [15].

Військова розвідка під час підготовки та в ході ведення бою (дій) ведеться розвідувальними та бойовими розвідувальними дозорами, підрозділами (групами), призначеними для проведення розвідувальних засідок, нальотів, пошуків і спостережними постами (спостерігачами). У взводі (відділенні) розвідка ведеться особисто командиром і спостерігачами, обслугами (екіпажами) чергових вогневих засобів.

Мета військової розвідки – вилучення або попередження раптовості дій противника, забезпечення командира і штабу підрозділу даними для планування, своєчасного й ефективного застосування своїх сил і засобів.

Мета військової розвідки досягається за рахунок виконання таких основних **завдань** [15]:

1) виявлення місць розташування противника, його бойового складу, характеру дій, його сильні й слабкі місця;

2) виявлення артилерії, танків, протитанкових і зенітних засобів, вогневих позицій кулеметів, спостережних постів і пунктів управління противника;

3) виявлення районів (позицій) розгортання засобів РЕБ противника;

4) визначення характеру і ступеня інженерного обладнання позицій і районів зосередження підрозділів і частин противника, системи його загороджень, ступеня прохідності місцевості;

5) виявлення місць розташування аеродромів і майданчиків базування авіації противника, встановлення кількості й типу літаків і вертольотів на них;

6) виявлення нових засобів (зразків) для ведення бойових дій;

7) встановлення особливостей рельєфу місцевості, наявності природних перешкод, стану ґрунту, доріг, стежок, джерел води, характеру водних перешкод, наявності переправ і бродів;

8) встановлення ступеня впливу місцевості на можливості пересування (маневру) підрозділів;

9) встановлення наявності районів руйнувань, пожеж і затоплень, зон (районів) радіоактивного і хімічного забруднення, можливі напрямки їх подолання або обходу.

Ведення російсько-української війни свідчить про те, що є загроза застосування рф зброї масового ураження (ЗМУ). Цей чинник на сьогодні значно підвищує значимість та місце розвідки в сучасних умовах.

Добування розвідувальних відомостей про противника та місцевість може здійснюватися через спостереження, підслуховування, опитуванням місцевого населення, допит полонених і переміжчиків, вивчення захоплених у противника документів, зразків озброєння і військової техніки (ОВТ) та іншими способами [8].

Основним видом ведення розвідки є спостереження за наземним і повітряним противником, а також РХБ обстановкою, що ведеться безперервно. З цією метою в кожному взводі, відділенні призначається спостерігач, який розміщується на КСП взводу, відділення – у бойовому порядку на позиції або на БМП, БТР. У відділенні спостереження за противником ведеться черговим вогневим засобом. Вночі та в інших умовах обмеженої видимості спостереження ведеться з використанням приладів нічного бачення, засобів освітлення місцевості та доповнюється підслуховуванням. Під час бою розвідка спостереженням ведеться усім особовим складом.

Наступним видом розвідки є **підслуховування**, що ведеться в умовах безпосереднього зіткнення з противником. Крім того, підслуховування застосовується в тилу противника.

Опитування місцевого населення проводиться з урахуванням дотриманням норм міжнародного гуманітарного права.

Допит полонених та перебіжчиків проводиться з метою отримання лише тих відомостей, які необхідні підрозділу для ведення бою.

Вивчення захоплених у противника документів, зразків ОБТ надаються командирі, який поставив завдання на ведення розвідки.

Заходи, які проводить командир взводу, відділення після отримання бойового завдання від командира роти щодо ведення розвідки:

- звіряє час з годинником командира роти;
- усвідомлює отримане бойове завдання, тобто визначає, що необхідно провести взвод для отримання відомостей про противника і вплив повноти, своєчасності й точності цих даних на успішне вирішення бойового завдання, яке поставлене командиром роти;
- проводить розрахунок часу, що є в наявності з моменту отримання бойового завдання до терміну готовності взводу до ведення розвідки, визначаючи водночас, скільки часу є на підготовку взводу (темного і світлого), скільки часу необхідно собі і скільки часу залишити на роботу підлеглих командирів. В усіх випадках необхідно відводити час для відпочинку підлеглих перед виходом у розвідку;
- визначає заходи, які необхідно провести негайно (поповнення боєприпасами, заправлення пально-мастильними матеріалами (ПММ), перевірка й обслуговування техніки і радіостанцій, їх налаштування на нові частоти, чищення, змащення і пристрілювання зброї, одержання продовольства, медичного майна);
- оцінює обстановку (противника, сусідні розвідувальні підрозділи, можливості взводу з приданими засобами, місцевість, час року і доби), кожний з пунктів оцінюється за схемою: «факти – висновки – заходи»;
- приймає рішення на ведення розвідки, віддає бойовий наказ, де ставить завдання підлеглим і доданим підрозділам, а також організовує взаємодію між ними;
- здійснює контроль виконання раніше відданих ним розпоряджень;
- приймає доповіді командирів відділень (екіпажів) про готовність до дій у розвідці;

– перевіряє готовність взводу до виконання бойового завдання.

Про готовність взводу до ведення розвідки і про початок виконання бойового завдання командир взводу зобов’язаний у встановлений час доповісти командирі роти.

1.1.2. Розвідувальні органи підрозділів

З метою виконання завдань розвідки в механізованому батальйоні (роті, взводі) створюються (призначаються) відповідні **розвідувальні органи** (табл. 1.1) [8; 15]:

у **батальйоні** – розвідувальні дозори, бойові розвідувальні дозори, підрозділи (групи) для засідок, дозорні відділення (танки), спостережні пости;

у **роті** – дозорні відділення (танки), спостерігачі, а іноді й бойові розвідувальні дозори;

у **взводі, відділенні** – спостерігач, дозорні.

Таблиця 1.1 – Розвідувальні органи мб, їх склад і можливості

№ з/п	Назва розвідувального органу	Можливий склад	Від кого виділяється	Об’єкт для ведення розвідки	Глибина ведення розвідки
1.	Спостерігач	Військово-службовець	Відділення, взвод, рота	Сектор	До 3 км
2.	Спостережний пост	2–3 особи	мб-1 мр-1	Сектор, смуга	До 5–6 км
3.	Радіолокаційний пост	1–2 особи	мб-1 мр-1	Смуга	мб – 10 км мр – до 4 км
4.	Пост РХБ спостереження	2–3 особи	мб-1 мр-1	Сектор	До 5 км
5.	Дозорне відділення	Відділення, екіпаж	БРД, РД, РЗ, мб, мр	Напрямок або об’єкт	До 10 км
6.	Дозорне відділення	Відділення, екіпаж	мб	Район розташування	До 10 км
7.	Бойовий розвідувальний дозор	До взводу	мб, мр	Напрямок або об’єкт	До 10 км
8.	Розвідувальний дозор	До взводу	мб, мр	Напрямок або об’єкт	До 10 км

Механізований (танковий) **взвод може призначатись**: у розвідувальний (бойовий розвідувальний) дозор; призначатись у розвідувальну засідку; для проведення нальоту, пошуку, а відділення (танк), крім того, діяти як дозорний [8].

Від механізованого взводу (відділення) може виділятися спостережний пост (СП) (пост РХБ спостереження). В окремих випадках **взвод у складі роти може залучатись до проведення розвідки боєм**.

Розвідувальний дозор (РД) – орган військової розвідки, який призначається для розвідки противника і місцевості у визначеному районі, напрямку. Він висилається у складі механізованого (танкового) взводу від батальйону у всіх видах бою, а також від батальйону (роти), який діє в розвідувальному загоні. Взвод, який призначається у РД, за потреби **може посилюватися** інженерно-саперним підрозділом та хіміками-розвідниками.

Для ведення розвідки РД вказується напрямок або об'єкт. Він може вести розвідку ділянок місцевості у смузі шириною 2–3 км і виконувати завдання спостереженням, засідками, нальотами, а за потреби й боєм. Для огляду місцевості та місцевих предметів від РД у напрямку руху виділяється дозорне відділення (танк).

Віддалення РД від своїх військ визначається його завданням та можливістю з підтримання зв'язку і може бути для РД, який висилається від батальйону – до 15 км, від розвідувального загону – до 10 км [8].

Командир взводу, який призначений у РД, з **отриманням завдання** повинен: під час усвідомлення завдання – зрозуміти, де перебуває і що робить противник, які розвідувальні відомості і до якого часу здобути, що робити після виконання завдання; під час оцінювання обстановки – вивчити противника і місцевість на напрямку дій, визначити по карті маршрут (напрямок) руху, рубежі ймовірної зустрічі з противником і порядок дій на них; під час прийняття рішення – визначити спосіб дій і завдання відділенням (танкам), у способі дій – встановити порядок ведення розвідки [8; 15].

Під час постановки завдань особовому складу командир взводу вказує: напрямок (об'єкт) розвідки і завдання дозору; завдання відділенням (танкам), порядок дій в разі зустрічі з противником.

Під час ведення розвідки в умовах відсутності зіткнення з противником РД рухається дорогами з максимальною швидкістю. У місцях можливої зустрічі з противником він пересувається приховано від одного зручного для спостереження пункту (місця) до іншого. Якщо дозор виявить противника в районі, в якому він не передбачався, командир взводу негайно доповідає про це командирі, який вислав дозор, і залежно від отриманих вказівок продовжує розвідку виявленого противника або виконує попереднє завдання.

В оборонному бою в умовах відсутності зіткнення із противником РД повинен вчасно встановити початок його висування і розгортання для переходу в наступ, напрямок удару, позиції засобів ЗМУ і ВТЗ, артилерії, місця розміщення ПУ, других ешелонів (резервів) та інших об'єктів [15].

У наступальному бою РД проникає в глибину оборони противника, визначає розташування опорних пунктів, вогневих позицій артилерії, засобів зброї масового ураження (ЗМУ) і високоточної зброї (ВТЗ), місця зосередження танків, розгортання пунктів управління (ПУ) і радіоелектронних засобів (РЕЗ), райони розміщення і напрямки висування других ешелонів (резервів), наявність і характер фортифікаційних споруд й інженерних загороджень, районів руйнувань, пожеж, затоплень, радіаційного, хімічного, бактеріологічного зараження (РХБз) і способи обходу (напрямки подолання). Під час розвідки противника, який відходить, РД визначає напрямок його відходу, склад колон, позиції і рубежі, що готуються до оборони в глибині [15].

У зустрічному бою РД встановлює склад і напрямок руху основних сил противника, місця в колонах засобів ЗМУ і ВТЗ, початок і рубежі розгортання, місця вогневих позицій артилерії, ПУ. У подальшому дозор виявляє склад і напрямки висування других ешелонів (резервів) противника, переміщення його артилерії.

Ведення розвідки взводом у РД на марші. Дозор і вислані від нього дозорні відділення діють у напрямку руху чи убік від нього на видаленні 400–1 000 м, що забезпечує зоровий зв'язок і вогневу підтримку вогнем озброєння [8]. Поставлені завдання вирішуються **двома способами:**

на значній відстані від противника, коли зустріч з ним маймовірна, вони можуть рухатися уздовж доріг з максимально

можливою швидкістю. Місцевість і місцеві предмети оглядаються в ході руху;

з підходом до району (рубежу) ймовірної зустрічі з передовими підрозділами противника вони пересуваються поза дорогами, потай, від одного укриття до іншого, ведучи спостереження і не виявити себе.

У разі потреби, особливо на закритій і сильно пересіченій місцевості, коли спостереження з машин ускладнено або є ознаки наявності противника для більш ретельного огляду місцевих предметів, зі складу дозорного відділення можуть бути виділені піші дозорні (1–2 солдати) на відстані до 300 м (що забезпечує їхнє прикриття вогнем з автомата) [8].

Особовий склад відділення в цей час перебуває в готовності до прикриття вогнем дій дозорних. З виконанням завдання дозорні приєднуються до основних сил дозорного відділення. Водночас особливо ретельно оглядаються населені пункти, узлісся, гаї, чагарники й інші місця, де можливі скритне зосередження противника і його раптовий напад із засідки.

Під час *ведення розвідки водної перешкоди* РД встановлює наявність, склад і характер дій противника на своєму й протилежному березі, характер водної перешкоди і стан її берегів. Виявивши противника на підступах до водної перешкоди, дозор обходить його або проникає до водної перешкоди через проміжки в його бойових порядках. Якщо переправитись на протилежний берег неможливо, розвідка противника ведеться спостереженням зі свого берега. Розташувавши основні сили дозору в укриттях на березі в готовності до відкриття вогню, командир дозору переправляє дозорне відділення на протилежний берег, де воно займає зручне місце і веде спостереження [8].

Якщо протилежний берег водної перешкоди обороняється противником, командир дозору повинен знайти не зайняту противником ділянку, що слабо обороняється, переправитися на протилежний берег і продовжувати виконання поставленого завдання.

У випадку поразки переправи дозору необхідно вогнем усього дозору спробувати розкрити систему вогню противника, розташування його вогневих засобів на протилежному березі до підходу наших передових підрозділів, а з їхнім підходом і за

взаємодії з ними переправитися на протилежний берег і продовжувати ведення розвідки в зазначеному напрямку.

Для розвідки **населеного пункту** РД приховано розташовується на підступах до нього і висилає дозорне відділення (танк) для огляду околиці, а після отримання сигналу «Шлях вільний» швидко висувається за ним. У населеному пункті особлива увага приділяється будівлям на перехрестях доріг, верхнім поверхам будинків та іншим місцям, де можливе розміщення вогневих засобів противника. Для встановлення наявності противника в населеному пункті здійснюється опитування місцевого населення [8].

Під час ведення розвідки **на марші в передбаченні зустрічного бою** командир дозору постійно повинен пам'ятати, що його основним завданням є виявлення основних сил противника і визначення їх складу, напрямку і характеру подальших дій.

Дозор під час зустрічі з підрозділами розвідки, похідною охороною і основними силами противника потай обходить їх чи пропускає. Командир дозору, визначивши склад і напрямок руху противника, доповідає старшому командирі, інформує командира похідної охорони.

Якщо противник, який зустрівся дозору, має переважальні сили й обстановка не дає змоги уникнути зіткнення з ним, то тоді весь склад дозору відкриває вогонь із усіх видів зброї, сміло атакує, використовуючи раптовість нападу, захоплює полоненого і під прикриттям свого вогню відходить, використовуючи вигідні складки місцевості.

У ході розвідувальних дій на марші дозор веде розвідку місцевості та різних об'єктів, що можуть бути використані для влаштування засідок або зайняття оборони.

Під час **розвідки маршрутів і колонних шляхів** командир дозору основну увагу звертає на прохідність по них усіх видів бойової техніки (за шириною, висотою, масою, радіусам поворотів, крутістю підйомів і спусків), а також на можливість руху гусеничних машин уздовж дороги [8].

Водночас особливо ретельно визначаються стан мостів, їх вантажопідйомність, можливість посилення підручними засобами, пропускна здатність (двосторонній рух), наявність обходів у брід у випадку руйнування.

Під час розвідки *ділянок загороджень і руйнувань* основна увага звертається насамперед на встановлення розмірів і кордонів цих ділянок, пошуку місць їх обходу, а в разі неможливості обходу визначається обсяг робіт з їх подолання. Для цього командир дозору ставить бойові машини в укриття в готовності до відкриття вогню для забезпечення прикриття саперів, хіміків та особового складу дозору під час виконання необхідних робіт з устаткування і позначення проходів [15].

Під час *виявлення зараженої ділянки* командир дозору подає команду надягти засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) і дає розпорядження дозорному відшукати місця обходу та позначити їх до водяної перешкоди, дозор повинен висуватися до неї обережно й потай. Знайшовши противника, командир дозору встановлює його силу, склад і характер дій, доповідає про це старшому начальнику і потай виходить до водяної перешкоди, використовуючи для цього проміжки між підрозділами противника і не зайняті ними ділянки місцевості [8].

Доповіді командира дозору *про результати розвідки* повинні бути обов'язково правдивими, короткими, ясними і своєчасними.

Командир дозору в будь-якій обстановці повинен *доводити негайно* в таких випадках [15]:

- у разі виявлення засобів масового ураження;
- під час зустрічі з противником;
- у разі виявлення нових засобів боротьби і зразків озброєння;
- у разі різких змін обстановки;
- у разі використання в ході розвідки 0,75 заправлення ПММ.

Розвідка в *лісі* починається з огляду дозорним відділенням (танком) узлісся. До кінця огляду РД розташовується поза лісом у готовності підтримати його вогнем. У лісі дозор просувається зазвичай дорогами або просіками. Особливо ретельно оглядаються узлісся, галявини, входи в яри і лощини та виходи з них, міжозерні дефіле, верхівки дерев та інші місця, де можливі засідки противника і розташування його вогневих засобів. Ділянки лісу вбік від напрямку руху дозору оглядаються дозорним відділенням або пішими дозорними.

Піші дозори в лісі обов'язково повинні призначатися в складі не менше ніж два солдати. У лісі звуки разносяться далі, ніж на відкритій місцевості, тому розмовляти потрібно пошепки, а команди подавати жестами.

Бойовий розвідувальний дозор – орган військової розвідки, який призначається для ведення розвідки під час бою та встановлення тактичного і вогневого контакту з противником у разі його втрати [8].

Під час бою механізований взвод, за рішенням командира батальйону (роти), може бути призначений у бойовий розвідувальний дозор (БРД), який діє перед фронтом або на одному з флангів батальйону (роти) на відстані, яка забезпечує спостереження за ним і підтримку його вогнем, а в разі відсутності безпосереднього зіткнення з противником – на відстані до 10 км від своїх підрозділів. Віддалення БРД під час дій в особливих умовах зазвичай скорочується.

Завдання БРД [8]:

- виявлення вогневих засобів (особливо протитанкових), опорних пунктів і прихованих підступів до них;
- своєчасне виявлення резервів противника, що висуваються;
- виявлення ділянок оборони, що слабо обороняються, розривів у бойових порядках противника, а також його загороджень і руйнувань.

БРД веде розвідку спостереженням, підслуховуванням і боєм, а також засідками і нальотами. Дозор вступає в бій у випадках, коли неможливо отримати необхідних відомостей про противника через спостереження. У ході вогневого контакту розкривається система вогню і розташування вогневих засобів противника [8].

Бойовому розвідувальному дозору вказується район розвідки. Діє БРД зазвичай у бойовому порядку на бойових машинах або в пішому порядку. **Інтервал між БМП (БТР), танками встановлюється** з урахуванням характеру місцевості і часу, який необхідний на розгортання у бойовий порядок, і **може становити 200 м і більше.**

Взводу, призначеному у БРД, *може додаватись* інженерно-саперне відділення (сапери), 1–2 хіміки з приладами спостереження і розвідки.

Командир взводу, який призначений у БРД, під час *усвідомлення завдання*, крім звичайних питань, повинен *зрозуміти*: район розвідки і маршрут руху, які розвідувальні відомості і до якого терміну добути; порядок доповіді результатів розвідки, місце і час закінчення її ведення, порядок дій після виконання завдання; вихідне положення для ведення розвідки [8].

Під час *оцінювання обстановки* він вивчає: склад, положення, можливий характер дій противника; можливості взводу, доданих сил і засобів з ведення розвідки; положення й завдання взаємодіючих підрозділів та органів розвідки й умови взаємодії з ними; способи взаємного розпізнавання; характер, захисні і маскувальні властивості місцевості, її прохідність і вплив на порядок та способи ведення розвідки [8].

У *способі дій* командир взводу повинен визначити: на розвідці якого противника і яких об'єктів зосередити основні зусилля; порядок ведення розвідки (дії під час зайняття вихідного положення для ведення розвідки; подолання переднього краю (проникнення через бойові порядки) противника; ведення розвідки; огляду об'єктів і місцевості; зіткнення з противником (у разі вступу в бій); повернення в розташування своїх військ); побудову похідного і бойового порядку; забезпечення прихованості під час підготовки і виконання отриманого завдання [8].

У *завданнях підлеглим* командир взводу вказує: засоби посилення, завдання (де, що і до якого часу встановити (розвідати); порядок руху, способи ведення розвідки; порядок дій під час зустрічі з противником; місце в похідному порядку [8].

У *наступальному бою* БРД діє зазвичай у бойовому порядку батальйону (роти), а з проривом переднього краю оборони противника, використовуючи проміжки й розриви в його бойових порядках, проникає у глибину оборони та встановлює наявність противника перед фронтом і на флангах батальйону (роти), характер його дій, визначає розташування вогневих засобів, загорожень та перешкод. Якщо проникнути через бойові порядки

противника неможливо, БРД веде розвідку спостереженням, за потреби примушуючи противника відкривати вогонь, уточнює розташування його позицій і вогневих засобів. Встановивши відхід противника БРД, негайно доповідає про це командир, який його вислав, проривається до основних сил противника, визначає напрямок їх відходу і характер дій [8].

У *зустрічному бою* БРД встановлює напрямок висування основних сил противника, їх склад, місця в колонах засобів ЗМУ та ВТЗ, танків, початок і рубежі розгортання, вогневі позиції артилерії, місця пунктів управління (ПУ). У подальшому він виявляє склад і напрямок висування других ешелонів (резервів) противника [8].

В *обороні* в умовах відсутності безпосереднього зіткнення з противником БРД своєчасно виявляє висування противника, його склад, напрямки висування і рубежі розгортання підрозділів, насамперед танкових, вогневі позиції артилерії, місця розгортання ПУ. У ході ведення оборонного бою він визначає склад сил противника, що вклинився в оборону або намагається здійснити обхід (охват) підрозділів, що обороняються [8].

Про результати розвідки командир БРД доповідає у встановлений час, а в разі виявлення ПУ, наземних елементів ЗМУ і ВТЗ, а також резервів, що висуваються, – негайно.

Дозорне відділення (танк) призначається для своєчасного виявлення противника і розвідки місцевості від органу похідної охорони, а також від підрозділу, який веде розвідку або виконує бойове завдання у відриві від основних сил. Дозорне відділення (танк) діє на віддаленні, яке забезпечує спостереження за ним і підтримку його вогнем. Особовий склад механізованого відділення веде розвідку спостереженням з БМП (БТР) на ходу, з коротких зупинок або пішими дозорними, а дозорний танк – спостереженням [8].

З *отриманням бойового завдання* командир відділення (танка) повинен: зрозуміти його, провести бойовий розрахунок відділення, визначити завдання підлеглим і порядок дій, віддати бойовий наказ [8].

Під час *постановки бойових завдань* особовому складу командир відділення (танка) вказує: напрямок і швидкість руху;

сектори спостереження; порядок огляду місцевості, об'єктів і дій під час зіткнення з противником; порядок доповіді про результати розвідки.

У ході **виконання завдання** дозорне відділення (танк) пересувається від одного зручного для спостереження пункту до іншого, не затримуючи рух підрозділу, від якого воно вислане. Особливо ретельно оглядаються місцевість і місцеві предмети, насамперед там, де можливе приховане розміщення противника та напад із засідки. У разі ускладнення ведення розвідки з техніки, командир відділення висилає піших дозорних (двох-трьох стрільців), призначивши одного з них старшим, а командир танка – одного з членів екіпажу. Бойова машина водночас розташовується в укритті. Решта особового складу веде спостереження за місцевістю і діями дозорних у готовності підтримати їх вогнем. Під час огляду місцевості (об'єкта) дозорні діють на відстані 20–30 м один від одного в готовності до взаємної підтримки вогнем своєї зброї [15].

Якщо противника не виявлено, командир дозорного відділення (танка) доповідає про це (подає встановлений сигнал) і продовжує рух. Виявивши противника він доповідає про нього і продовжує спостереження, діючи приховано. У разі раптової зустрічі з противником відділення (танк) відкриває вогонь і знищує його або обходить і продовжує виконання завдання. Під час наближення невеликої групи противника (окремої машини) за вказівкою командира взводу дозорне відділення (танк) може влаштувати засідку.

1.1.3. Способи ведення розвідки

Спосіб розвідки – це прийом (метод) дій сил і засобів розвідки з метою добування розвідувальних даних [15].

Основними способами ведення розвідки є: засідка, спостереження, пошук, наліт, підслуховування, розвідка боєм.

Розвідувальна засідка – спосіб ведення розвідки, який полягає у завчасному і прихованому розташуванні розвідувального органу або взводу (відділення, танка) на ймовірних шляхах руху

противника для раптового нападу на нього з метою захоплення полонених, документів, зразків ОБТ і спорядження. Засідки можуть влаштовуватися також з метою знищення підрозділів противника або його вогневих засобів [8].

Основою кожної організованої засідки є достовірні дані про противника. Засідки влаштовуються на конкретну ціль, яка має з'явитися у відповідний час у відповідному місці. Засідки також можуть влаштовуватися «на перспективу», коли противник потайки маскується на певному терені, через який здійснюється постійний рух підрозділів (наприклад: дороги, мости, броди).

Насамперед засідка буде організована у місцевості, характер якої не даватиме змоги пильно її обстежити, зокрема під час застосування повітряної розвідки. Цим самим буде забезпечено прихованість ударної групи противника. Найбільш придатними у такому випадку є місцевість зі складним рельєфом (заболочена місцевість із заростями очерету, гориста місцевість), з великою кількістю природних укриттів і перешкод (скелі, завали дерев, вітровали, ущелини) та густою рослинністю (чагарник, висока трава окремі скупчення кущів і невисоких дерев). Також місцями, придатними для проведення засідок, можуть бути штучні споруди (повороти доріг, насипи й дамби, дороги з глибокими канавами). Сприятливі природні умови можуть бути одним з найважливіших чинників для активізації противника.

Зрозуміло, що такі ідеальні умови не завжди трапляються в одному місці. Крім того, потрібно враховувати найбільш придатні місця для організації подібних засідок та заздалегідь прийняти відповідні контрзаходи: ухилитися від проходження через місце засідки, організувати раптову атаку на противника в засідці із застосуванням артилерії та авіації, організувати засідку на шляху слідування противника. Досвід свідчить, що на цілком непридатній для засідки місцевості противник може ретельно приховати свою присутність. Основним засобом буде камуфляж, який обов'язково має бути дороблений місцевими предметами та рослинністю під колір відповідної місцевості.

Найчастіше розвідувальні засідки влаштовують в обороні, під час підготовки до наступу, у зустрічному бою і під час дій у

тилу противника. Місця для засідок вибираються на маршрутах руху, поблизу доріг, ліній проводового зв'язку, біля мостів, переправ, джерел води, на перевалах, ходах сполучення та в інших місцях, де найбільш вірогідна поява поодиноких солдатів або невеликих груп противника та забезпечується раптовість нападу на них.

Для влаштування розвідувальної засідки у складі механізованого взводу із його складу призначаються спостерігачі, створюються групи захоплення і вогневого забезпечення.

Спостерігачі призначаються для своєчасного виявлення противника і попередження про це командира.

Група захоплення створюється для захоплення полонених, документів, зразків ОВТ противника. Її склад може призначатися до механізованого відділення без бойової машини.

Група вогневого забезпечення створюється для зупинення противника, знищення його вогнем стрілецької зброї та озброєнням бойових машин і прикриття відходу взводу після виконання бойового завдання.

Якщо розвідувальна засідка влаштовується у складі механізованого відділення (групи спеціально підготовлених військовослужбовців), з його складу призначаються підгрупи захоплення і забезпечення.

Класична лінійна засідка відображена на рис. 1.1. Крапками позначені група вогневого забезпечення, квадратами – група спостереження. Підрозділ противника знищують з близької відстані масованим вогнем автоматичної зброї.

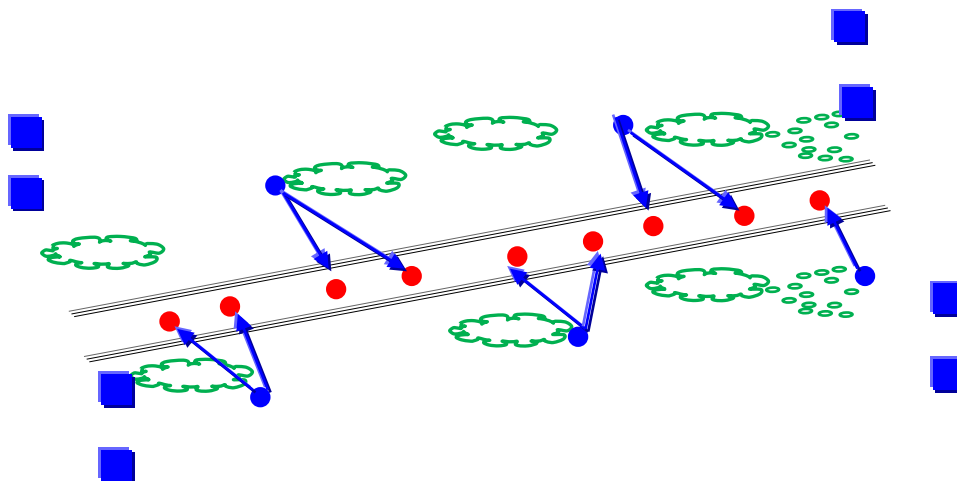

Рисунок 1.1 – Класична лінійна засідка

Переваги – лінійна засідка досить проста в організації та управлінні.

Недоліки – можливість використовувати протилежну сторону дороги як позиції для організації протидії, що перетворює зіткнення в затяжний і позиційний бій, який може зв'язати групу, що перебуває в засідці, вогнем до підходу підкріплення або авіаційної підтримки.

Засідка, де вогонь ведеться лише з одного напрямку, відображена на рис. 1.2. Такий вид засідки організовується за наявності з протилежного боку важкодоступної або непрохідної природної чи штучної перешкоди, наприклад, скеля.

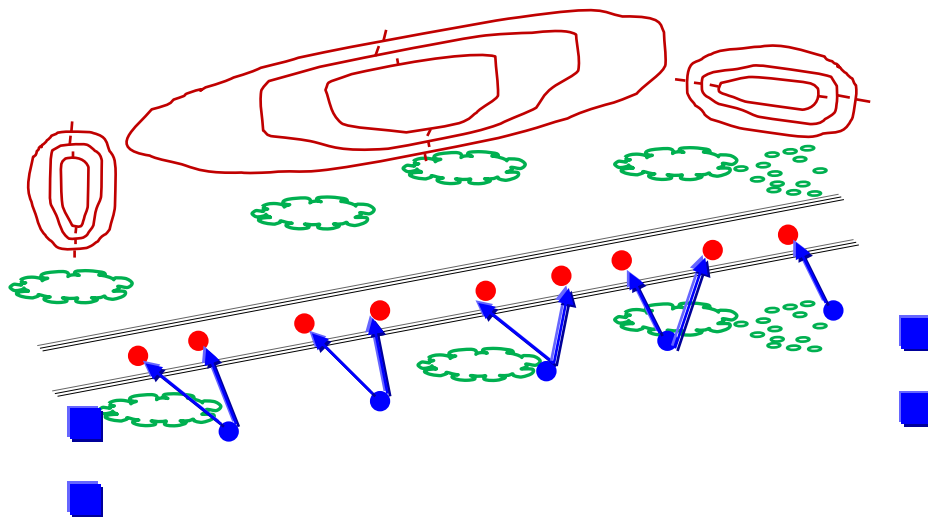

Рисунок 1.2 – Засідка, де вогонь ведеться лише з одного напрямку

Вибір озброєння безпосередньо залежить від завдання, яке покладено на групу. Якщо напад організовується на пішу колону, будуть застосовуватись автомати, кулемети і гранати. Під час нападу на піший підрозділ з метою захоплення полоненого можна застосувати безшумну зброю. За організації засідок на колону транспорту та бронетанкової техніки потрібно очікувати застосування ручних протитанкових гранатометів та мінно-вибухових засобів.

Також групи для знищення живої сили та техніки можуть використовувати в засідках міни, що відображено на рис. 1.3. Загалом використовуються міни направленої дії. У разі появи піхотного підрозділу в секторі враження таких мін особовий склад може бути знищений навіть без застосування стрілецької зброї.

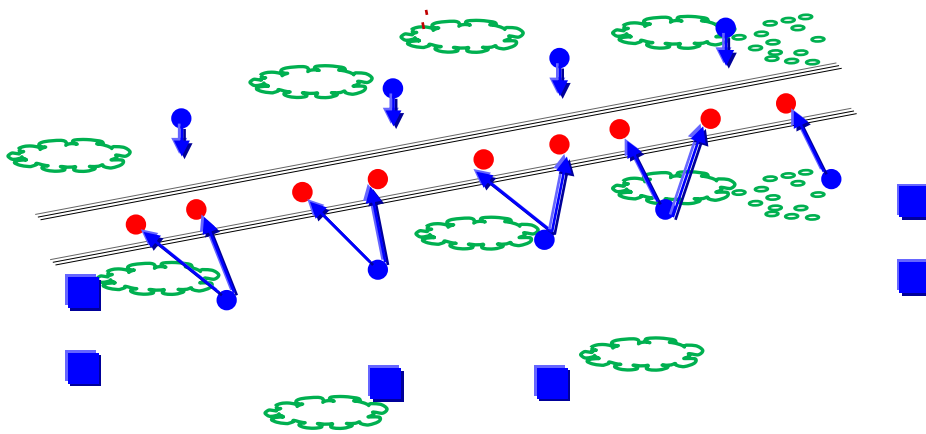

Рисунок 1.3 – Засідка з використанням протипіхотних мін прямої дії

Під час подолання місцевості з можливими засідками командир підрозділу має чітко розподілити обов'язки між військовослужбовцями. За наявності відповідної інформації він інформує особовий склад про кількісний склад сил противника та по можливості визначає місця розташування всіх груп на місцевості. Між військовослужбовцями підрозділу в процесі висування мають бути чітко розподілені сектори обстрілу, особливо для кулеметів та гранатометів.

Група засідки як запобіжний захід зазвичай виділяють зі свого складу групи, які, рухаючись попереду, мають попередити основну частину в разі небезпеки. У такому випадку, в разі виявлення такої групи можна знищити за допомогою безшумної зброї, якщо з основною групою немає візуального контакту. В іншому варіанті, групу можна пропустити далі, атакувати лише основну частину ворожого загону.

Організацію засідки на піхотний підрозділ противника на місцевості в ліс з чагарниками зображено на рис. 1.4 (а), 1.4 (б).

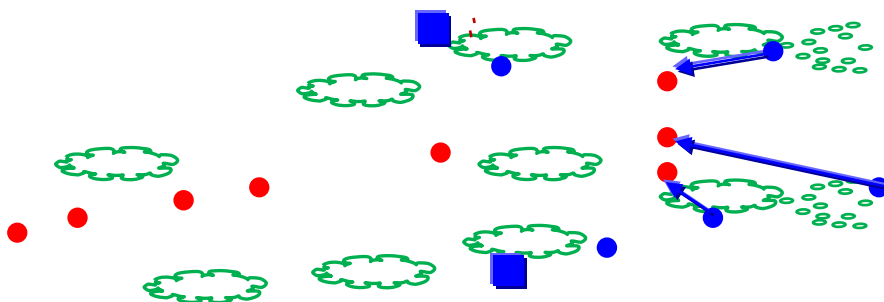

Рисунок 1.4 (а) – Засідка на піхотний підрозділ противника

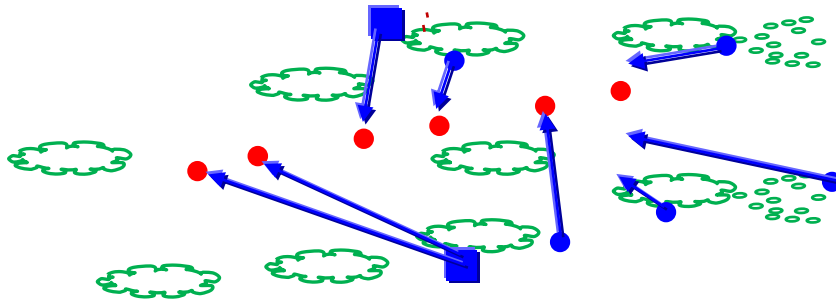

Рисунок 1.4 (б) – Засідка щодо знищення основних сил противника

Під час перебування в засідці встановлюється режим радіомовчання. Радіостанція підрозділу працює тільки на прийом.

У засідці група, в разі виявлення підрозділів у секторі обстрілу, чекає, коли весь підрозділ або більша його частина потрапить у сектори обстрілу групи нападу й одночасно відкриває вогонь.

Також можуть організовуватись так звані засідки для заманювання. Сутність у такому: невелика група зі складу групи відкриває вогонь по підрозділу, щоб спровокувати його організувати переслідування. Тим часом більша частина групи приховано облаштовує засідку на ділянці відступу групи, яка заманює.

Транспортні колони зазвичай пересуваються по комунікаційних артеріях певної території. Це є шосейні та ґрунтові дороги, мости. Засідку зазвичай організовують у місцях, які забезпечують приховане перебування групи в засідці, де є велика кількість природних укриттів. Засідку можуть влаштувати на повороті, звуженнях дороги, ділянок дороги з великими канавами або з непрохідною перешкодою по один бік (скелі, яри, урвища). Також групи зазвичай влаштовують засідки на поворотах, оскільки мають можливість, розділившись на дві групи, обстрілювати колону по всій площині (L-подібна засідка, рис. 1.5).

Під час атаки насамперед знищується головна та замикаюча машини. У такий спосіб уся колона опиниться в пастці, оскільки роз'їзди відсутні, а рух вперед і назад неможливий через підбиті машини. У такій ситуації вся колона стає вразливою мішенню. Для уникнення ситуації, коли машини будуть покидати сектор обстрілу, виїхавши на узбіччя, або намагатимуться перекинути підбиту машину, щоб розблокувати колону, засідку можуть доповнити природними або штучними перешкодами, вибуховими пристроями, які ще більше обмежать маневр колони.

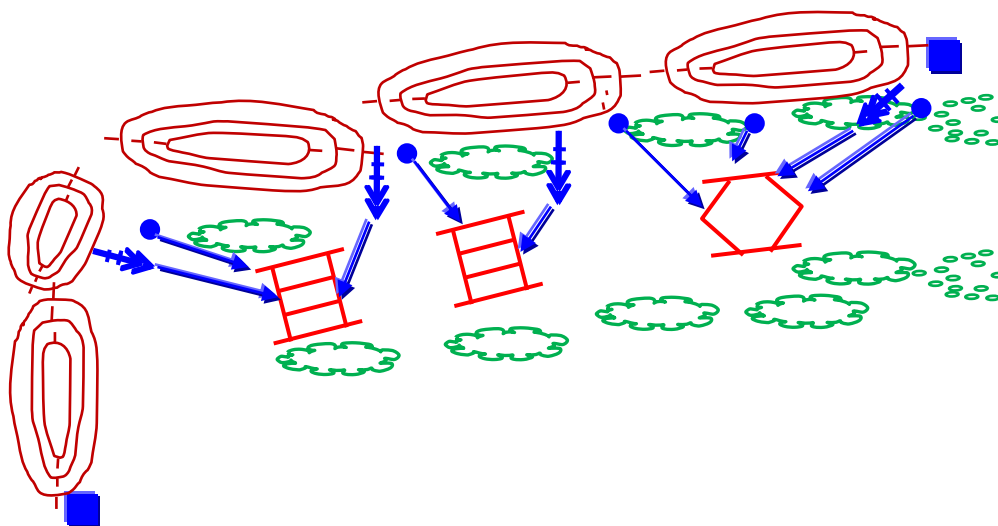

Рисунок 1.5 – Загальний вигляд L-подібної засідки

Якщо метою засідки є колона в складі неброньованих транспортних засобів, атаку можуть розпочати вогнем снайперів. Снайпери виводять з ладу машину вогнем по колесах або вогнем снайперської пари по водіях (перший пострілом розбиває скло, другий уражає водія).

Якщо залучаються для вогневого прикриття транспортних колон танки, то під час організації засідки будуть проводити такі дії:

- на кожного танка буде зосереджено вогонь щонайменше трьох протитанкових засобів (ручних протитанкових гранатометів, протитанкових ракетних комплексів);
- танк буде атакований у його основні вразливі місця (стик башти та корпусу, прилади спостереження, ходова частина, борт і корма);
- будуть вражатися насамперед головна та замикаюча машина, їх знищення дасть змогу «закоркувати» всю колонну (рис. 1.6).

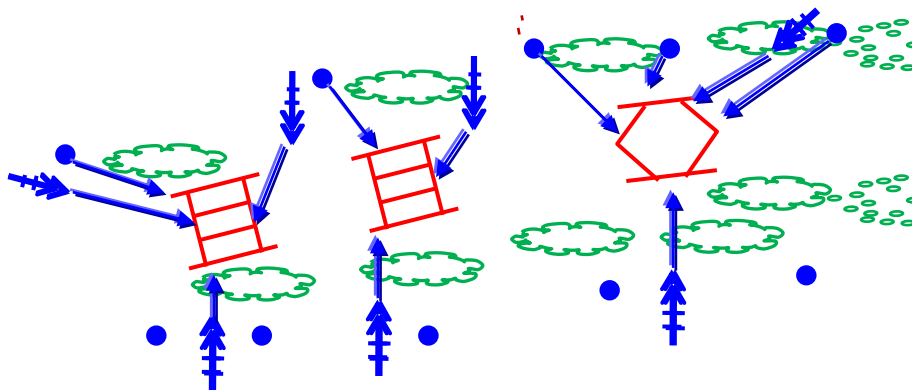

Рисунок 1.6 – Засідка проти колони бронетанкової техніки

У межах щільної міської забудови танки стають надто вразливими для влучного вогню.

Отже, потрібно враховувати такі особливості застосування засідки.

Командир підрозділу, призначеного в розвідувальну засідку, після отримання бойового завдання повинен:

- підготувати підрозділ до дій;
- приховано вивести взвод (відділення, групу) до місця засідки;
- організувати спостереження;
- визначити завдання підлеглим і порядок дій;
- віддати бойовий наказ;
- організувати управління та взаємодію.

Командир взводу (відділення, танка) *під час організації засідки визначає* [8]: місця розташування груп (особового складу), вогневих засобів і техніки; завдання і порядок дій у разі виявлення противника та після виконання завдання; доводить сигнали оповіщення, управління і взаємодії та порядок дій щодо них. З виходом до місця влаштування засідки він вивчає місцевість, уточнює обстановку і завдання підлеглим.

Під час *постановки бойових завдань групам командир взводу вказує* [8]:

спостерігачам – місця розташування, сектори спостереження, порядок дій під час виявлення противника;

групі захоплення – бойовий склад, вихідне положення; завдання щодо захоплення полонених, документів, зразків ОВТ; порядок дій після виконання завдання; час готовності;

групі вогневого забезпечення – бойовий склад, бойова позиція; смуга вогню і додатковий сектор обстрілу; завдання з підтримки дій групи захоплення і забезпечення відходу основних сил засідки; порядок дій після виконання завдання; час готовності;

всьому особовому складу доводиться місце збору після проведення засідки.

Взвод (відділення, танк) у засідці розташовується на місцевості згідно з рішенням командира і планом дій. Група захоплення зазвичай розміщується в центрі засідки, поблизу від ділянки

руху противника. Група вогневого забезпечення займає місця на флангах групи захоплення, з яких зручно вести вогонь у напрямку ймовірної появи противника. Бойові машини розміщуються так, щоб мати можливість вести ефективний вогонь. Командир перебуває у такому місці, звідки може особисто спостерігати за підступами до засідки і сигналами спостерігачів та керувати діями підлеглих. Особовий склад розвідувальної засідки, зайнявши позицію, нічим себе не виявляє.

Про підхід противника до місця засідки спостерігачі попереджають командира встановленим сигналом. Дрібні групи або поодинокі військовослужбовці противника раптовими діями захоплюються в полон. Більші групи й окремі машини знищуються вогнем упритул. Особовий склад, що залишився живим, захоплюється в полон, документи вилучаються. Умовні позначки на техніці противника запам'ятовуються або фотографуються. Полонені, захоплені документи, нові зразки ОВТ відправляються командиром, який поставив завдання на ведення розвідки.

Якщо противник відбив напад і почав переслідування, то першою відходить група захоплення з полоненими і документами. Решта складу засідки прикриває її відхід. Командир взводу (відділення, танка) встановленими сигналами викликає вогонь засобів підтримки старшого командира (якщо вони передбачались).

Наліт – спосіб ведення розвідки, який полягає в раптовому нападі на противника з метою захоплення полонених, документів, зразків ОВТ, а також виведення з ладу (знищення) елементів ЗМУ і ВТЗ, ПУ, вузлів зв'язку, радіоелектронних засобів та інших важливих об'єктів противника. Наліт здійснюється розвідувальними дозорами, які діють у тилу противника, за вказівкою командира, який їх вислав, а інколи за рішенням командира дозору [8].

Для **проведення нальоту** у взводі (відділенні) створюються група захоплення, група знищення охорони об'єкта і група вогневого забезпечення.

Група захоплення призначається для захоплення полонених, документів, зразків озброєння і техніки противника. У її склад призначається не менше половини особового складу взводу (відділення).

Група знищення охорони об'єкта призначається для знищення особового складу противника, який охороняє об'єкт нальоту. Її чисельність визначається з розрахунку два розвідники на кожного солдата противника.

Група вогневого забезпечення створюється для знищення противника вогнем стрілецької зброї та озброєнням бойових машин і прикриття відходу взводу після виконання бойового завдання.

Отримавши **завдання**, командир взводу (групи) вивчає об'єкт захоплення (знищення) і місцевість навколо нього, визначає порядок дій і ставить завдання групам, у яких **вказує** [8]:

групі захоплення – бойовий склад; вихідне положення; об'єкт атаки; порядок дій після виконання завдання;

групі знищення охорони об'єкта – бойовий склад; завдання щодо знищення охорони об'єкта і підтримки дій групи захоплення; порядок дій після виконання завдання;

групі вогневого забезпечення – бойовий склад; вогневі позиції; завдання щодо знищення противника і прикриття відходу взводу після виконання бойового завдання; порядок дій після виконання завдання.

У встановлений час взвод (відділення) потай висувається до об'єкта нальоту. Особовий склад, який призначений для знищення охорони на об'єкті, висувається раніше і потай розміщується у зручному для нападу місці. Група захоплення займає вихідний пункт для кидка, використовуючи природні укриття, якомога ближче до об'єкта нальоту. Група вогневого забезпечення займає позицію згідно з рішенням командира і готується для відкриття вогню у вказаних їй напрямках. Позиції БМП (БТР), танків вибираються так, щоб з них забезпечувалось ведення вогню як по об'єкту нальоту, так і в напрямках імовірного підходу противника.

За сигналом командира взводу (відділення) особовий склад, що призначений для знищення охорони, знищує її, група захоплення раптово нападає на об'єкт й уражає противника вогнем упридул і в рукопашному бою. У разі потреби відкривають вогонь БМП (БТР), танки та інші вогневі засоби по раніше намічених цілях. У цей час група захоплення завершує розгром противника.

Солдати та офіцери противника, що залишилися живими, захоплюються в полон; документи вилучаються; нові зразки озброєння і техніки забираються й передаються командирі, який вислав дозор.

Після нальоту підрозділ збирається у визначеному районі та продовжує виконання поставленого йому завдання.

Пошук – спосіб ведення розвідки, який полягає у прихованому підході взводу (відділення) до наміченого, але недостатньо вивченого об'єкта противника, встановленні його розташування, обладнання й системи охорони, а за сприятливих умов – раптового нападі на нього, захопленні полонених, документів, зразків озброєння і спорядження [8].

Пошук організовується зазвичай в умовах безпосереднього зіткнення з противником за вказівкою або з дозволу старшого командира і проводиться переважно вночі або в інших умовах обмеженої видимості. Об'єктами нападу можуть бути поодинокі військовослужбовці або невеликі групи противника, обслуги вогневих засобів і бойової техніки на передньому краї і в найближчій глибині його розташування.

Для проведення пошуку підрозділ зазвичай **посилюється** саперами, його дії можуть підтримуватися силами й засобами старшого командира. У взводі (відділенні) створюються групи захоплення, вогневого забезпечення та розгородження [8].

Група захоплення призначається для захоплення полонених, документів, зразків ОВТ противника. Чисельність групи визначається залежно від характеру об'єкта пошуку і має становити не менше половини всього особового складу підрозділу. До її складу призначаються добре розвинені фізично військовослужбовці, що володіють прийомами рукопашного бою.

Група вогневого забезпечення призначається для підтримки вогнем дій групи захоплення. До її складу призначаються військовослужбовці, які вміють вести влучний вогонь зі стрілецької зброї і метати гранати на велику відстань, а також може виділятися артилерійський навідник для корегування стрільби артилерії. Залежно від обстановки у підрозділі, що здійснює пошук, може створюватися одна або дві групи вогневого забезпечення.

Група розгородження призначається для пророблення, позначення та прикриття проходів у загородженнях на ділянці руху

до об'єкта пошуку. До її складу залучається особовий склад із засобами пророблення проходів, а також сапери з міношукачами.

З отриманням завдання командир підрозділу, призначеного в пошук, готує підлеглих до дій, виводить підрозділ до об'єкта пошуку і встановлює безперервне спостереження за ним.

Спостереження за об'єктом пошуку організовується з декількох пунктів з використанням оптичних приладів. У нічний час для спостереження використовуються прилади нічного бачення. У ході вивчення об'єкта пошуку встановлюється кількість особового складу противника на об'єкті, порядок несення служби; озброєння охорони; місця розташування вогневих засобів і технічних засобів спостереження; характер інженерного обладнання місцевості (розташування окопів, ходів сполучення, сховищ, загороджень); засоби посилення, які може використати противник під час відбиття нападу на нього.

Після вивчення обстановки командир взводу **визначає способи дій**, у якому встановлює [8]:

- на чому зосередити основні зусилля;
- порядок проведення пошуку (вихідний пункт; маршрут і порядок висування до об'єкта пошуку; місця пророблення проходів у загородженнях; порядок дій груп під час нападу на об'єкт; напрямки і порядок відходу);
- розподіл особового складу і вогневих засобів по групах;
- порядок забезпечення прихованості під час підготовки і в ході виконання отриманого завдання.

Під час **постановки бойових завдань** групам вказується [8]:

групі захоплення – бойовий склад; вихідне положення; порядок переходу переднього краю; завдання щодо розвідки й знищення об'єкта, захоплення полонених і документів; порядок дій після виконання завдання;

групі розгородження – бойові завдання щодо забезпечення проходів групи захоплення через інженерні загородження противника (місця і час пророблення проходів); порядок подальших дій;

групі забезпечення – бойовий склад, завдання щодо підтримки дій групи захоплення та забезпечення її відходу; порядок дій після виконання завдання.

Командир взводу (відділення) *розробляє план (схему) проведення пошуку*, в якому відображаються: мета й об'єкт пошуку, розміщення вогневих засобів і загороджень противника в районі об'єкта; склад і завдання груп; способи підходу і порядок висунування до об'єкта пошуку; порядок нападу на об'єкт; місце збору після виконання завдання; організація зв'язку. Крім того, може вказуватися порядок дій у разі раптової зустрічі з противником під час підходу до об'єкта пошуку, а також ділянки (цілі), по яких готується вогонь підтримувальних вогневих засобів старшого командира [15].

У призначений час підрозділ займає вихідне положення і, з отриманням дозволу на початок дій, висувається до об'єкта пошуку.

Розвідка боєм проводиться перед проривом оборонного рубежу противника з метою уточнення його угруповання і характеру оборони, розкриття систем вогню і загороджень, а також наявності його військ на першій позиції [8].

1.1.4. Засоби та прилади ведення військової розвідки

Для ведення військової розвідки використовуються різні електронно-оптичні прилади, радіолокаційні станції (РЛС), бойова розвідувальна машина (БРМ-1к) [15].

Біноклі бувають шести- (Б-6), восьми- (Б-8), дванадцяти- (Б-12) та п'ятнадцятикратного (Б-15) збільшення (рис. 1.7).

бінокль Б-6

бінокль Б-8

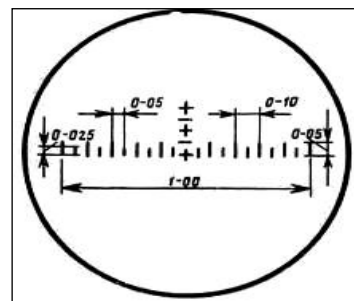

Рисунок 1.7 – Біноклі шести- (Б-6), восьмикратного (Б-8) збільшення

Бінокль Бі-8 призначений, крім того, для виявлення джерел інфрачервоного випромінювання. З вимкненим екраном (у лівому окулярі) він використовується як звичайний бінокль. Під час підготовки до роботи будь-якого оптичного приладу підганяють окуляри по базі очей спостерігача та гостроті його зору.

Малогабаритний лазерний прилад розвідки ЛПР-1 «Каралон-М» призначено для виміру дальності та визначення полярних координат цілей (рис. 1.8). Полярні координати – це кут на ціль відносно будь-якого напрямку та дальність до неї. Прилад має масу 2,5 кг (з триногою – 5 кг) і вимірює дальність від 145 м до 20 км [15].

Рисунок 1.8 – Малогабаритний лазерний прилад розвідки ЛПР-1 «Каралон-М»

Нічний бінокль БН-2 «Реліквія» (рис. 1.9) призначено для спостереження за полем бою, вивчення місцевості та ведення розвідки в нічних умовах. Він має масу 1,8 кг, 2,4-кратне збільшення й забезпечує розпізнавання фігури людини на дальності до 300 м, танка – на дальності 600 м [15].

Рисунок 1.9 – Нічний бінокль БН-2 «Реліквія»

Радіолокаційна станція ближньої розвідки СБР-3 (рис. 1.10) призначена для виявлення техніки та живої сили противника, що рухається в будь-який час доби та року за відсутністю оптичної видимості (у тумані, диму, пилу, за атмосферних осадків). РЛС може використовуватись у комплексі з кулеметом ПКМС та гранатометом АГС-17 [15].

РЛС забезпечує виявлення наземних цілей, що рухаються на дальностях:

- людини, яка рухається зі швидкістю до 2 км/год – не менше ніж 900 м;
- вантажного автомобіля за швидкості від 2 до 10 км/год – 2,5–3 км.

Помилка виміру дальності становить не більше ніж 50 м, а час розгортання (згортання) станції з повною підготовкою її до роботи – не більше ніж 5 хв.

Рисунок 1.10 – Радіолокаційна станція ближньої розвідки СБР-3

Бойова розвідувальна машина БРМ-1к «Коршун» (рис. 1.11) призначена для ведення розвідки у всіх видах бою вдень та вночі у складі розвідувальних органів. Екіпаж складається з 5-ти осіб: командир машини (він же навідник гармати), старший оператор, оператор, радіотелеграфіст та механік-водій. На БРМ-1к розташовується командир взводу (роти).

БРМ-1к дає змогу вирішувати **завдання** [15]:

- визначати координати цілей;
- вимірювати дальності до цілей;

- вести пошук, виявлення, супроводження та визначення координат цілей, що рухаються;
- вести радіаційну та хімічну розвідку;
- вести спостереження за місцевістю вдень і вночі.

Рисунок 1.11 – Бойова розвідувальна машина БРМ-1к «Коршун»

1.1.5. Вивчення місцевості, місцевих предметів, противника

Отримавши завдання, спостерігач займає та обладнує вказане йому місце. Робота спостерігача щодо ведення розвідки розпочинається з детального вивчення місцевості у вказаному йому секторі. Уточнивши положення вказаних йому орієнтирів, спостерігач визначає відстань до них, а також до характерних місцевих предметів і складає схему місцевості.

Порядок вивчення місцевості полягає в порівнянні місцевих предметів та орієнтирів, що перебувають на місцевості з картою.

Під час **вивчення тактичних властивостей місцевості** спостерігач визначає найбільш вірогідні місця розташування засобів ядерного нападу, вогняних позицій артилерії, мінометів, протитанкових засобів, кулеметів, інженерних споруд і загорождень, живої сили, а також які він має можливості для скритного пересування в своєму тилу і на підступах до наших позицій.

Щодо **розвідувальних ознак розташування на місцевості**. Завдання розвідника полягає у виявленні всіх демаскувальних ознак противника через спостереження.

Особлива обережність необхідна під час наближення до **населених пунктів або окремих житлових будівель**. У будівлях, підготовлених для оборони або зайнятих спостерігачами, зазвичай не спостерігається ознак життя і створюється враження, що там нікого немає, але саме порожнеча повинна насторожувати розвідника.

Під час ведення розвідки в населеному пункті командир взводу повинен враховувати такі особливості [15].

У населений пункт, квартал міста основні сили взводу не повинні входити доти, доки не буде завершений огляд дозорними.

Якщо противник перебуває в населеному пункті, то дозорні повинні розвідати склад противника.

Пересування в населеному пункті в пішому порядку проводиться вздовж стін будинків. Під час дій у будинку особлива увага звертається на можливу наявність міновибухових пристроїв.

Використання оптичних приладів дає змогу візуально вести спостереження як вдень, так і вночі.

Визначення відстаней за кутовими розмірами полягає у використанні пропорційної залежності кутової величини предмета від дальності до спостерігача. Водночас потрібно знати лінійні розміри предмета – його довжину, ширину або висоту. Для визначення відстані потрібно по сітці оптичного приладу або підручними засобами визначити кутове значення (у тисячних) відомого лінійного розміру предмета й провести розрахунок за формулою [15]:

$$Д = \frac{1000 \cdot В}{У},$$

де Д – дальність у метрах;

В – лінійний розмір у метрах;

У – кут, під яким видно предмет, у тисячних.

Формула виражає залежність дальності від кутової і лінійної величин предмета, і її часто називають формулою тисячної.

Наприклад: зі спостережного поста в бінокль видно телеграфний стовп під кутом 0-10. Висота стовпа 6 м. Дальність розраховуємо за формулою:

$$Д = \frac{1000 \cdot 6}{10} = 600 \text{ м.}$$

Для цього під час користування біноклем (перископом) потрібно ловити ціль на середній хрестик сітки, а потім виміряти кутову відстань від цілі до найближчого орієнтиру.

Потрібно знати, що по горизонталі відстань від довгої риски сітки до короткої становить 5 тисячних, а між двома довгими – десять тисячних; по вертикалі – від хрестика до риски – п'ять тисячних, а між двома хрестиками – десять тисячних.

За відсутності оптичних приладів потрібно вимірювати кути за допомогою пальців руки, олівця, сірникової коробки та інших предметів.

Особливості спостереження вночі [8]. Вночі світло багаття, що горить, видно до 8 км, сірник, що горить, на відстані 1–1,5 км, вогник сигарети помітний на відстані до 500 метрів. Проте розраховувати на таку підказку особливо не варто, що ж до самого спостереження, то воно має ряд особливостей.

Людське око не здатне за різкого переходу від світла до темноти відразу адаптуватися, чітко розрізняти предмети. Тому вночі потрібно не дивитися прямо на джерело світла. Під час спостереження потрібно постійно пам'ятати, що досить тільки впродовж короткого часу подивитися на світло – адаптація очей буде втрачена і на її відновлення необхідно не менше ніж 20 хв.

Пильно і довго вдивлятися в темноту теж не варто, щоб не стомлювати зір, рекомендовано періодично закривати очі на 5–10 с. Такий короткий відпочинок дає змогу позбавитися стомлення.

За штучного освітлення (освітлювальні ракети, прожектори) не можна дивитися на джерело світла, рекомендовано долонею прикрити очі від нього та спостерігати тільки за освітлюваною місцевістю і противником.

За окомірного визначення відстаней на місцевості, освітленій штучними джерелами світла, потрібно мати на увазі, що об'єкти, розташовані на освітлених ділянках, здаються ближчими, ніж насправді, а темні, неосвітлені об'єкти здаються меншими за розміром і більш видаленими.

У темноті важливе значення має увага спостерігача, тому вночі не можна відволікатися ніякими сторонніми думками, розмовами, діями, а потрібно направляти увагу виключно на спостереження – це підвищує чутливість зору в 1,5 раза. Для підвищення

уваги й чутливості зору спостерігати рекомендовано в положенні сидючи [15].

Глибоке дихання (повний вдих і видих вісім-десять разів на хвилину), обтирання лоба, вік, скронь, шиї, потилиці холодною водою спричиняє істотне підвищення чутливості зору й скорочує час повної адаптації до темноти з 20–30 до 10 хв. Тимчасово підвищують гостроту зору, знімають сонливість і втому фармакологічні засоби: кофеїн, глюкоза та ін. Наприклад, одна таблетка кофеїну (0,1 г) підвищує чутливість зору в середньому на 30 %, його дія водночас досягає найбільшої ефективності звичайно через 0,5 год після прийому й триває 2 год [15].

Шум – це найчастіше сигнал небезпеки. Кожен розвідник повинен знати напам'ять таблицю чутності різних звуків. Ще важливіше особисто перевірити цю таблицю, щоб підігнати її під свій слух. Адже кожна людина чує по-різному та й швидкість розповсюдження звуків на відкритій місцевості, в лісі або серед міських будов різна. Шум потривожених птахів, тупіт звіра, що біжить, тихий кашель, гавкіт собак – ці та багато інших звуків можуть попередити про засідку, про наближення патруля, про місце перебуває вартового. Звуки можуть про багато про що попереджати тих, хто їх чує і розуміє [15].

Запах. Сигаретний дим можна відчути за 100 метрів, запах їжі й поту – ще далі, якщо вітер у бік спостерігача. Немите людське тіло, боєприпаси і вибухівка, стрілецьке озброєння, техніка, паливо, змащувальні матеріали – усе це має запах, часом досить сильний [15].

Дотик. Здатність правильно визначати на дотик форму, температуру, вологість і структуру предметів може зберегти життя розвіднику.

Спостережні пункти і пости противника розташовуються на ділянках місцевості та на місцевих предметах, які забезпечують хороший огляд попереду прилеглої місцевості.

Найбільш характерними *ознаками спостережного поста* є [20]:

– оглядова щілина, виконана в будь-якому місцевому предметі (горб, пень, огорожа, стіна будівлі, горище);

- блиск скла оптичних приладів;
- зміна форми і забарвлення місцевих предметів;
- поява зв'язківців після нашого артилерійського обстрілу які лагодять лінії дротового зв'язку;
- поява приблизно в один і той самий час і в одному місці невеликої групи людей (зміна спостерігачів, піднесення їжі);
- наявність темної плями на дереві на тлі навколишніх дерев, а взимку відсутність інію або снігу на гілках дерева;
- гойдання дерева в безвітряну погоду і неспокійну поведінку птахів;
- цівка диму (під час опалювання спостережного пункту, поста в холодну погоду).

Окопи (траншеї) відриваються на скатах висот, обернених у бік противника, в районах, звідки забезпечується хороший обстріл попереду прилеглої місцевості. Їх можна виявити в період відривання по свіжовикопаній землі і за відмінностями в кольорі трави й рослинного покриву на маскувальному дерні окопу і прилеглої до нього місцевості. Траншеї (ходи сполучення) неповного профілю можуть бути виявлені також за рухом за ним людей. У зимовий час наявність окопів, бліндажів і траншей можна встановити за димом печей [20].

Довготривалі оборонні споруди потрібно шукати на скатах висот, узліссях лісу, в підвалах крайніх і кутових будинків населеного пункту, перехрестях доріг і вулиць. Ці споруди помітно виділяються у вигляді піднесення над навколишньою місцевістю і відрізняються своїм забарвленням; амбразури споруд спостерігаються у вигляді темних плям, взимку сніг перед ними підтає і стає темним.

У бойовій обстановці не відразу вдається виявити той або інший об'єкт або розкрити характер дій противника. Спостерігачу доведеться виявляти їх за рахунок кропіткого збору, вивчення і порівняння різних ознак, часом непрямих, незначних і суперечливих. Не можна, наприклад, по спостережуваному блиску скла стверджувати, що виявлено спостережний пункт або пост противника, оскільки блищати може і розбите скло, консервна банка, пляшка, шматок дзеркала. Важко також встановити напрямок

на батарею, яка стріляє, за звуком пострілу або за димом, який з'явився, оскільки напрямок розповсюдження звуку надто спотворюється залежно від рельєфу місцевості, місцевих предметів, напрямку вітру, а дим, що піднімається над укриттям, може бути віднесений далеко убік від об'єкта. До того ж не можна забувати, що противник завжди вживатиме різноманітних заходів щодо дезінформації, створювати хибні об'єкти, застосовувати обманні дії. Враховуючи це, кожному спостерігачу потрібно мати на увазі, що в ряді випадків тільки декілька ознак, підтверджувальних одне й те саме припущення, дають можливість зробити висновок про достовірність одержаних розвідувальних відомостей.

Але виявлення певного об'єкта (цілі) – це тільки частина виконання завдання спостерігача. Кожному командирі потрібні такі відомості, щоб він міг використовувати їх для поразки (знищення) розкритих спостереженням об'єктів. Отже, від спостерігача потрібне вміння правильно визначити координати (місцеположення) об'єкта. Місцеположення цілі визначається щодо орієнтирів або місцевих предметів вимірюванням кута між ними та об'єктом і відстані до нього [15].

1.1.6. Вибір місця для спостереження, його обладнання та маскування об'єктів

Спостереження є одним з основних способів ведення розвідки, яке ведеться постійно, за будь-яких умов обстановки особисто командиром, військовослужбовцем залежно від поставленого завдання або призначеного командиром підрозділу сектору з метою своєчасного виявлення змін обстановки або для загального вивчення конкретних об'єктів противника [15].

Спостереження повинно вестися як візуально, так і з використанням оптичних і оптико-електронних приладів, водночас необхідно враховувати демаскувальні властивості цих приладів і вживати заходів щодо їх усунення або зменшення.

Вночі і в інших умовах обмеженої видимості спостереження доповнюється підслуховуванням. У нічний час застосовуються прилади нічного бачення і засоби освітлення місцевості.

Кількість спостерігачів і спостережних постів може бути різною та визначається завданнями підрозділу, характером місцевості, шириною смуги бойових дій, погодою, часом доби, пори року та обстановкою, що склалася.

Під час *підготовки наступу та в обороні в підрозділах призначаються* [8]:

- у відділенні – спостерігач;
- у взводі і в роті – один-два спостерігачі;
- у батальйоні – два-три спостерігачі на командно-спостережному пункті (КСП) командира батальйону і один-два спостережні пости.

Спостережний пост (СП) – це призначена для спостереження група військовослужбовців з особистою зброєю, приладами спостереження, необхідними документами, засобами зв'язку, а також те місце, з якого вони ведуть спостереження [15].

В *обороні і під час розташування на місці* за рішенням старшого командира від взводу може виділятися СП. Пост розташовується в місці, яке забезпечує найкращий огляд місцевості перед фронтом, на флангах, а за можливості – і в тилу підрозділу. Він повинен мати скриті підходи та бути ретельно замаскованим.

Спостережний пост складається з двох-трьох спостерігачів, один з яких призначається старшим.

На СП *мають бути* прилади спостереження, великомасштабна карта або схема місцевості, журнал спостереження, компас, годинник, засоби зв'язку і подачі сигналів, а у спостерігача – прилади спостереження. Для спостереження вночі та в інших умовах обмеженої видимості виділяються ліхтарі, прилади нічного бачення і засоби освітлення місцевості.

Для роботи в нічних умовах спостережні пости або спостерігачі забезпечуються приладами нічного бачення, засобами освітлення місцевості, радіолокаційною станцією наземної розвідки (рис. 1.12).

Рисунок 1.12 – Обладнання спостережного поста

У нічний час, в туман і на сильно пересічній місцевості додатково до спостереження ведеться підслуховування.

З отриманням завдання старший СП організовує його зайняття, обладнання, маскування і ведення розвідки. Він зобов'язаний: вивчити противника і місцевість у зазначеному секторі спостереження; скласти схему орієнтирів; встановити порядок спостереження і визначити черговість зміни спостерігачів; перевірити справність приладів спостереження, засобів зв'язку й оповіщення; доповідати командирі про готовність до виконання завдання і результати спостереження.

Завдання СП ставиться на місцевості командиром, який організує розвідку та **вказуються** [8]:

- орієнтири;
- відомості про противника і свої підрозділи;
- місце спостережного поста;
- сектор спостереження, на що звертати особливу увагу;
- напрямки вірогідного підльоту літаків (вертольотів), БпЛА противника;
- порядок доповіді результатів спостереження;
- сигнали сповіщення.

Завдання, поставлене спостережному посту, записується в журнал спостереження.

Постановка завдання (*варіант*) [15].

1. Противник веде активні бойові дії в 30 км на захід і продовжує наступ. Авіація противника наносить удари по наших підрозділах і веде розвідку в напрямку підсобного господарства, вежі.

2. З метою заборонити подальше просування противника механізований взвод у складі *мр* здійснив марш та зосередився в районі зруйнованих будинків, де вживає заходів щодо підготовки до оборони.

О 9.30 _____ командир *мр* на КСП роти провів рекогносцировку, віддав бойовий наказ, з якого командир 2 *мв* стало відомо:

3. Орієнтири:

перший – курган (_____);

другий – зруйнований будинок (_____);

третій – вежа (_____);

четвертий – вежа (_____).

4. Підхід передових підрозділів противника до рубежу вежа, руїни, відстійник можливий з ранку наступного дня, а дії розвідки в будь-який час.

5. Механізована рота у взаємодії з танковим взводом переходить до оборони опорного пункту: окреме дерево, перехрестя польових доріг (99992), окремі будинки із завданням не допустити прориву танків та піхоти противника в напрямку четвертого орієнтиру.

6. Місце для спостереження – _____.

Спостерігати в секторі: праворуч – _____, ліворуч – _____ і встановити початок висування противника, місця розташування його вогневих засобів. Особливу увагу звернути на _____.

Про все помічене доповідати негайно.

Кожному спостерігачу **потрібно знати**, що:

– не потрібно вибирати місце для спостереження поблизу різко виражених орієнтирів;

– для спостереження з пагорбів і висот не можна показуватися на їх гребені;

– для спостереження з канави потрібно вибирати таке місце, щоб ззаду був насип, горбик або кущ, тоді голова спостерігача не проєктуватиметься на тлі неба;

– необережне пересування в районі спостережного пункту демаскує його;

– у лісі для ведення спостереження часто використовують дерева, проте не можна влаштовувати СП на деревах, якщо висота його перевищує висоту навколишніх дерев.

Що **необхідно пам'ятати** військовослужбовцю під час дій:

– після отримання завдання з'ясуй його та запам'ятай;

– правильно вибери порядок його виконання, враховуючи, щоб воно давало можливість спостерігати не тільки за противником, але й за діями свого підрозділу.

Під час спостереження спостерігач повинен все бачити й чути і водночас, сам **залишатися непоміченим**, а для цього:

– розташовуючись біля місцевих предметів (дерево, стовп, копиця сіна, пеньок, камінь тощо) не стояти, вести спостереження лежачи, перебуваючи з тіньової сторони предмета;

– в чагарнику розташовуватися біля підніжжя кущів з їх тіньової сторони і дещо ззаду; якщо кущ не дає достатнього укриття, необхідно увіткнути в землю перед собою зламані в іншому місці гілки;

– під час розташування для спостереження на дереві вибирати найбільш товсті й сучкуваті стовбури, закриті густими гілками зі сторони противника;

– не займати дерева з кублами птахів (крики і польоти переляканих птахів можуть видати розташування);

– у городах розташовуватися між грядками, прикриваючи себе рослинами;

– у зруйнованому населеному пункті вибирати місце для спостереження серед розвалин, вікна затягнути протигранатною сіткою;

– розташовуючись на горищах або за парканами, спостереження вести через щілини, а якщо потрібно виконати або розширити, надавати їм форму отворів пробитих снарядами й осколками;

– з вікон і дверей спостерігати збоку або з глибини;

– під час ведення спостереження вночі необхідно враховувати, що видимість краще від низу до верху, оскільки ціль проєктується на фоні неба.

Розвідка повітряного противника ведеться з метою своєчасного виявлення засобів повітряного нападу та оповіщення підрозділів. Спостереження за повітрям ведеться безперервно всім особовим складом, окремо можуть призначатися спостерігачі та обладнувати пост повітряного спостереження. Спостереження ведеться за допомогою оптичних приладів послідовним переглядом повітряного простору, починаючи від обрію. Виявивши повітряну ціль, спостерігач негайно подає сигнал оповіщення, визначає характер цілі, напрямок польоту й доповідає командирю (старшому СП).

Вибір і заняття місця для спостереження проводиться скритно. Вибравши місце для спостереження (якщо його не було точно вказано), старший спостережного поста доповідає про це командирю, ставить завдання спостерігачу, а сам визначає відстані до орієнтирів та характерних місцевих предметів і складає схему місцевості.

Якщо точне місце розташування СП не вказане, то старший спостерігач вибирає його самостійно, виходячи з одержаного завдання та умов місцевості.

У всіх випадках місце для спостереження має забезпечувати спостерігачу хороший огляд розташування противника й місцевості у вказаному для спостереження секторі (об'єкті, напрямку) на можливо велику глибину, хороше маскування від спостереження супротивника та укриття від його вогню.

Під час розташування на відкритому місці спостерігач вибирає місце для спостереження з таким розрахунком, щоб забарвлення його одягу та озброєння зливалося з природним забарвленням місцевості. Якщо спостереження здійснюється з укриття, спостерігач перебуває в звичайному обмундируванні. Розташовуючись на місцевості з великою кількістю місцевих предметів, місце для спостереження може обладнуватися у вигляді місцевого предмета (куща, пня, купини, крупного каменя, розвалин тощо).

Спостерігач підпорядковується командирю підрозділу та старшому спостерігачу.

Старший СП керує діями спостерігачів та визначає порядок безперервного спостереження, організовує обладнання місця для СП, перевіряє справність приладів спостереження і засобів зв'язку, контролює роботу спостерігачів, виконує обов'язки спостерігача, записує результати розвідки в журнал спостереження, наносить їх на карту (схему) й у встановлений час доповідає командирю.

Противник у період ведення бойових дій всіма способами та засобами буде прагнути приховати свої сили й наміри ввести нашу розвідку в оману. Спостерігач повинен уміти за найменшими ознаками відрізнити помилкові дії противника від істинних.

На марші, в ході наступального бою, під час виходу з бою і відході в підрозділах призначаються спостерігачі, які безперервно ведуть спостереження за противником і положенням своїх підрозділів.

Під час розташування підрозділів у районах зосередження додатково можуть висилатися піші дозорні або секрети.

Для зручності спостереження і послідовного огляду місцевості призначений спостерігачу **сектор (смуга)** розподіляється по глибині на зони спостереження (рис. 1.13) [15]. Залежно від глибини спостереження таких зон може бути дві (ближня і дальня) або три (ближня, середня і дальня).

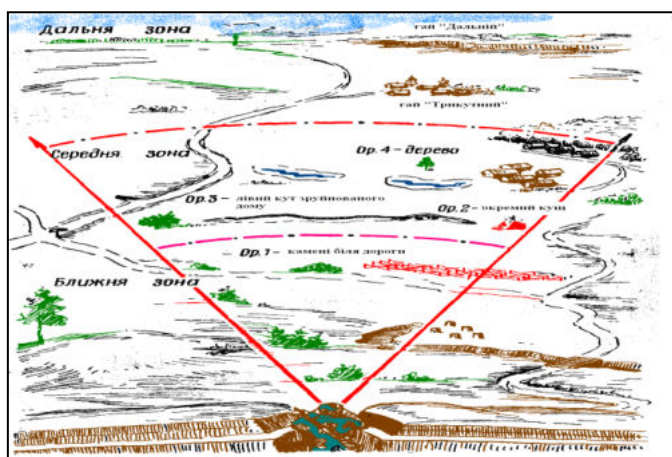

Рисунок 1.13 – Зони спостереження

Ближня зона (у межах до 400 м) охоплює ділянку місцевості, найбільш доступну для спостереження неозброєним оком.

Середня зона (від 400 до 800 м) вибирається в межах середньої видимості місцевих предметів.

Дальня зона охоплює всю ділянку місцевості, від дальньої межі середньої зони (за двох зон – ближньої) до меж видимості.

Межі зон помічаються на місцевості за орієнтирами або місцевими предметами.

Під час розділення сектора спостереження на зони спостерігач одночасно визначає поля невидимості, тобто неспостережені ділянки місцевості та приділяє їй особливу увагу, оскільки ці ділянки можуть слугувати для супротивника прихованими підступами.

Спостереження розпочинається звичайно з ближньої зони і ведеться справа наліво за рахунок послідовного огляду місцевості та місцевих предметів. Спостерігач, оглянувши справа наліво ближню зону, поглядом повертається по ній назад, ніби перевірити себе, потім оглядає в такому самому порядку середню і дальню зони. У такій самій послідовності ведеться спостереження від дальньої зони до ближньої. У процесі огляду місцевості відкриті ділянки оглядаються швидше, закриті – більш детально. Під час спостереження на невеликі відстані вигідніше спочатку відшукувати об'єкт (ціль) неозброєним оком і лише після того, як ціль виявлена, вести спостереження за допомогою оптичного приладу для детального вивчення об'єкта й навколишньої місцевості [15].

Підозрілі місця, де можуть ховатися вогневі засоби противника (скати висот, чагарник, будови, яри) вивчаються особливо ретельно.

Після цього розвідник-спостерігач розпочинає послідовно вивчати місцевість за допомогою оптичного приладу. Спостереження з СП ведеться безперервно. Залежно від умов обстановки воно організовується позмінно або всім складом СП одночасно.

Під час ведення спостереження всім складом поста одночасно старший спостерігач ставить завдання кожному спостерігачу для спостереження в секторі (смузі) або за певними об'єктами. Сам водночас особисто спостерігає в найбільш важливій частині сектора (за певною ділянкою, об'єктом), уточнює положення і характер дій цілей, виявлених спостерігачем (спостерігачами), проводить записи в журнал спостереження, в який заносяться всі здобуті спостереженням і підслуховуванням відомості про противника та робиться відмітка, кому вони доповіли (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Ведення записів у журналі спостереження (варіант)

Час спостереження	Де і що помічено	Кому і коли доповідати
6.00	Ор. 3, вправо 20, далі 150, встановлення двох мінометів в окопі	Капітану Пілову в 6.05
7.35	Ор.6, ближче 300, політ вертольота	Йому ж – 8.00
7.55	Ор.1, вліво 40, далі 50, поблизу каменя блиск скла	Йому ж – 8.00
23.30	СП перемістився до місця підслуховування – кущ (241400, 183250)	Майору Федорову в 23.40

Щодо доповіді спостерігача про результати спостереження. Результати розвідки доповідаються командирі. Про виявлення важливої цілі та зміни в положенні і діях противника доповідь здійснюється негайно. Доповідь повинна бути стисла й чітка – що, де і коли виявлено.

У доповіді вказуються [15]:

- 1) орієнтир або умовна назва місцевого предмета;
- 2) положення цілі щодо орієнтира; яка виявлена ціль або її ознаки;
- 3) характерні ознаки місцевості або місцевих предметів біля цілі.

Наприклад:

«Орієнтир один, вліво десять, далі 200, у кущах спостерігач»;

«Орієнтир три, вправо двадцять, ближче 100, на розі ріллі безвідкатна гармата зробила постріл»;

«З гаю «Круглого» в південному напрямку – рух п'яти танків».

Спостерігач доповідає і записує в журнал спостереження тільки те, що бачить. Свої висновки і припущення він доповідає тільки на вимогу командира (старшого спостережного поста).

Результати розвідки можуть доповідатися також через подання карти (схеми) з нанесеною на ній цілей (об'єктів) противника.

Крім розвідки противника, на спостерігачів покладається обов'язок стежити за діями своїх підрозділів і за попереду прилеглою місцевістю, особливо за місцевими предметами, які противник може використовувати для маскуванню своїх об'єктів.

Основними документами СП є схема орієнтирів, журнал спостереження і карта (схема) з нанесеними на неї даними розвідки.

Після звірки карти з місцевістю і повного з'ясування завдання рекомендовано насамперед оглянути місцевість простим, неозброєним оком і скласти схематичний план спостереження або схему орієнтирів.

Схема орієнтирів є простим кресленням, на яке наносяться місце СП, орієнтири, сектор спостереження, характерні особливості рельєфу і деякі найбільш важливі місцеві предмети.

На схему орієнтирів спостерігач **наносить** [15]: місце спостережного поста; сектор спостереження; зони спостереження; орієнтири (нумеруються по напрямку огляду місцевості); поля невидимості. Орієнтири на схемі зображуються малюнком, зовні схожим з тим предметом на місцевості, який має значення того або іншого орієнтира. Решта місцевих предметів (висоти, ліс, річка тощо) наноситься топографічними знаками, а місце спостерігача – тактичним знаком.

У маневрених видах бою спостерігачі підрозділів перебувають разом зі своїми командирами. Спостерігачі підрозділів (екіпажів) танків, БМП (БТР) спостереження ведуть звичайно безпосередньо з танка, БМП (БТР).

У підрозділах, що ведуть розвідку, спостереження ведеться з машин або з вигідного для спостереження місця, що забезпечує хороший огляд місцевості у вказаному секторі (смузі).

Досвід російсько-української війни свідчить, що однією з основних рис ведення бойових дій є широке застосування протиборними сторонами БпЛА військового призначення. Нарощування їх кількісно-якісного складу, надання їм властивостей ударної зброї та масоване застосування на полі бою спричиняє зміни в характері збройної боротьби, формах та способах застосування військ (сил).

Масований вихід на арену збройної боротьби БпЛА актуалізує питання організації та ведення боротьби з ними. Перебіг бойових дій засвідчив недостатню ефективність існуючих засобів ППО у протидії БпЛА. Основна проблема полягає в тому, що існуючі засоби ураження створювались для боротьби із зовсім іншими повітряними цілями – пілотованою авіацією, крилатими ракетами, вражаючими елементами високоточної зброї, які відрізняються від БпЛА передусім розмірами, висотою та швидкостями польоту.

1.1.7. Ведення розвідки в особливих умовах

Під час організації та проведення розвідки *вночі* або в умовах обмеженої видимості необхідно постійно враховувати деякі її особливості [15].

Вночі ускладнюється взаємне впізнання, у зв'язку з цим на кормі бойових машин наносяться білі пізнавальні знаки (установлюються світлові чи знаки цифри, що включаються періодично по команді), для відмінності своїх солдатів кожному надівається біла нарукавна чи пов'язка, нашивається встановлений білий знак на спину.

Світломаскувальні пристрої бойових машин на період дій взводу в розвідці переводяться в режим повного затемнення, під час підготовки взводу до розвідки вночі особлива увага приділяється справності та надійності приладів нічного бачення, нічних прицілів, гіронавігасів і навігаційної апаратури у зв'язку з ускладненням орієнтування на місцевості.

Зростає роль застосування пристосувань безшумної стрільби до стрілецької зброї, вилучається зазвичай застосування патронів із трасуючою кулею і трасуючих снарядів.

Під час використання приладів внутрішнього освітлення в бойових машинах необхідно вживати заходів до світломаскування оглядових щілин, амбразур і бійниць. Освітлення місцевості світловими засобами виключається, тому що це може призвести до виявлення противником.

Вночі форма й обриси різних об'єктів сприймаються нечітко, а фарбування їх не розрізняється, тому, вибираючи орієнтири, потрібно мати на увазі, що деякі з них, добре видимі вдень, уночі можуть виявитися невидимими.

Під час дій у розвідці не доцільне використання приладів нічного бачення, що мають інфрачервоне підсвічування, тому що вони можуть бути легко виявлені противником.

Під час дій розвідувальних органів вночі чи в умовах обмеженої видимості інтервали й дистанції між машинами та пішими розвідниками різко скорочуються, не допускається рух по гребенях висот на тлі неба, а також проведення складних маневрів підрозділами, машинами й окремими солдатами [15].

У зв'язку зі збільшенням ролі підслуховування в ході ведення розвідки в нічних умовах під час зупинення машин двигуни негайно повинні бути заглушені.

Командир взводу, що веде розвідку в нічних умовах, повинен пам'ятати, що в цих умовах різко зростає значення раптових і зухвалих дій особового складу.

Під час ведення розвідки *в лісі* командир взводу повинен враховувати особливості [15].

Ліс не тільки обмежує огляд, але й створює найкращі умови для схованого розташування живої сили, вогневих засобів і бойової техніки противника, звідси – найбільш ретельно розвідуються великі лісові масиви.

Вечірні смерки і нічна темрява в лісі настають набагато раніше, а ранковий світанок – пізніше. Варто завжди пам'ятати, що в лісі ударна хвиля з найбільшою силою уражає на просіках, вирубках і галявинах.

«Звукові обмани» в лісі відчуються найбільш сильно, іноді досить важко визначити, з якого напрямку веде вогонь супротивник, а також спотворюється у велику сторону кількість солдатів противника, що стріляють.

Кількість спостерігачів під час дій розвідки в лісі збільшується, сектори їхнього спостереження звужуються, рухливі спостерігачі (посади) застосовуються значно частіше, ніж на відкритій місцевості.

У рідкому лісі спостереження зазвичай ведеться з землі, у густому ж лісі доцільно вести спостереження з дерев, що прикриваються вогнем із землі. Розвідка лісового масиву починається зі спостереження за ближнім узліссям з укритого місця.

Ознаками наявності противника в лісі можуть бути сліди гусеничних і колісних машин, що ведуть у ліс, тривожний зліт птахів, поламані гілки й обдерта кора на стовбурах дерев, дим від багать, блиск скла оптичних приладів, стукіт сокир тощо.

Якщо ліс невеликий, то дозорні, перебуваючи на інтервалах зорового зв'язку, прочісують його, а основні сили розвідки обходять ліс уздовж узлісся. Великий ліс оглядається дозорцями по основному напрямку, а дороги, стежки і просіки, що відходять убік, оглядаються дозорцями доти, доки основні сили не пройдуть цей район (просунуться вперед).

Основні сили розвідки в лісі просуваються тільки слідом за дозорними на скороченій дистанції, водночас рух відбувається неспинно з максимально припустимою швидкістю, усі вогневі засоби перебувають у готовності до негайного відкриття вогню.

Перш ніж вийти з лісу, розвідка робить коротку зупинку й уважно оглядається і прислуховується впродовж декількох хвилин, щоб не потрапити на засідку противника під час виходу з лісу. Перед виходом з лісу дозорні з узлісся уважно оглядають належну місцевість, за відсутності противника основні сили розвідки залишають ліс. Під час дій у лісі весь особовий склад розвідувального органу повинен бути ретельно замаскований великою кількістю гілок, заткнутих за спорядження і сітку, надягнути на каску.

Під час дій розвідки в густому лісі кожен розвідник повинен уміти швидко і правильно орієнтуватися на місцевості й уміти витримувати заданий напрямок руху по азимуті за допомогою компаса, небесних світил і місцевих предметів.

Розвідник у лісі повинен намагатися просуватися безшумно, обережно розсовувати гілки кущів і дерев.

Розвідка *на марші* теж має ряд особливостей, що завжди потрібно тримати на увазі командирів взводу, який призначений у розвідку [15]:

варто уникати руху дорогами (особливо шосейними і магістральними), тому що на них можливі мінно-вибухові й інші інженерні загородження;

у районах можливої зустрічі з противником рух взводу повинен здійснюватися «стрибками» завглибшки 2–4 км (залежно від глибини можливого спостереження на цій місцевості);

після закінчення огляду місцевості командир дозору визначає наступну спостережливу позицію і стрімко виводить на неї дозор з максимально можливою швидкістю, щоб продовжувати спостереження і просування вперед у напрямку ведення розвідки;

особливу увагу командир дозору повинен зосередити на постійну взаємодію і зв'язок з підрозділами похідної охорони, тому що вони мають завдання не допустити проникнення розвідки противника до своїх основних сил, а наша розвідка може зустрітися з нею раніше похідної охорони та попередити його про появу і наміри противника;

дозор ніколи не повинен вступати в бій з повітряними цілями противника, для того щоб не виявити себе і не привернути до себе увагу наземного противника, винятки можуть скласти повітряні десанти, які безпосередньо десантувалися в районі дій дозору.

Крім особливостей дій розвідувальних органів у різних умовах місцевості, часу року і доби, що розглянуті вище, існують особливості дій для всіх підрозділів, що ведуть розвідку, у яких би умовах вони не перебували.

Ці особливості полягають у такому. Особовий склад, що діє в розвідці, повинен знати, що багато цінних зведень про противника і місцевість (особливо які підлягають перевірці) можна одержати через опитування місцевих жителів, полонених і перебіжчиків. Доцільно робити опитування відразу ж після захоплення (затримки), тому що це більш вигідно з психологічного боку. Людина в разі захоплення (затримання) випробовує сильне нервово-психічне потрясіння, воля його подавлена та зазвичай вона повідомить усе, що знає.

Обов'язкові питання, які потрібно задавати затриманому місцевому жителю [15]:

- місце проживання;
- звідки і куди направлявся;
- що бачив і чув про противника;
- у яких районах бачив війська, особливо танки і ракетні установки;
- де передові частини противника;
- куди проходили війська, глибина і склад їхніх колон;
- де розташовуються офіцери, штаби, радіостанції;
- напрямки телефонних польових ліній зв'язку;
- які знаки (емблеми) на машинах, указівках, на формі одягу офіцерів і солдат;
- де бачив склади й аеродроми;
- де і які йдуть інженерні роботи силами військ і місцевого населення;
- де велися бої місцевого значення, чи багато убитих і поранених, знищені техніки тощо.

У полонених (перебіжчиків) відбираються всі наявні документи, листи, фотографії й усе, що є в них при собі.

Опитування варто проводити поодиноці, зіставляючи відповіді на ті самі питання [15]:

- 1) до якої частини (підрозділу) належить;
- 2) хто командир;
- 3) укомплектованість (скільки людей, танків, знарядь тощо);
- 4) чи багато хворих, поранених і вбитих;
- 5) що частина (підрозділ) робить і робила останні 2–3 доби;
- 6) що знає про майбутні дії і завдання свого підрозділу;
- 7) настрій солдатів та офіцерів, у чому випробовують утруднення в цей час;
- 8) скільки людей і зброї в роті (взводі);
- 9) чи багато молодих солдатів у роті (взводі), коли одержували поповнення й у якій кількості.

Солдати і сержанти в ході ведення розвідки повинні доповідати своїм командирам тільки факти з указівкою точного, звіреного заздалегідь часу, не роблячи ніяких висновків чи узагальнень

висновків. Робити висновки і їх доповідати по команді дозволено тільки офіцерам.

У **доповідях** зазвичай указується [15]:

- який противник розвіданий, його сила, склад і нумерація;
- коли і де виявлений противник, за яких обставин;
- характер дій противника;
- де і що робить розвідувальний орган;
- що командир розвідувального органу вирішив.

Періодично, не очікуючи команди, командир розвідувального органу зобов'язаний доповідати про свої втрати в особовому складі, озброєнні і бойовій техніці.

Під час ведення робочої карти в розвідці командир взводу зобов'язаний дотримувати такі **правила**:

- наносити тільки положення і дії військ противника, а також зведення, що стосуються противника;
- категорично заборонено наносити на карту будь-які зведення про свої війська взагалі;
- наносити нумерацію та найменування частин і підрозділів противника й писати пояснювальні написи;
- дані про противника наносити встановленими умовними знаками, не затемнюючи топографічну карту та написи на ній;
- умовні знаки військ противника, його вогневих засобів, бойової та іншої техніки наносити на карту відповідно до їхнього дійсного положення на місцевості та розташовувати по напрямку чи дій ведення вогню;
- усередині чи поруч з умовними знаками вогневих засобів, бойової та іншої техніки противника в разі потреби вказувати кількість (цифрами) і тип цих засобів;
- джерела одержання даних про противника позначати початковими літерами найменування джерел, наприклад: нагляд – «Н», показання полонених – «П», документи противника – «ДП», військова розвідка – «ВР», повітряна розвідка – «А»;
- дату і час, до яких належать дані про противника, підписувати під позначенням джерела одержання даних у рядок;
- відомості про противника, що вимагають перевірки, позначати знаком питання «?»;

- другорядні дані на карту не наносити, а записувати на полях чи обороті карти;

- запасні райони зосередження противника і його запасні позиції позначати переривчастою лінією (пунктиром), але з буквою «З» усередині знака чи поруч з ним;

- хибні райони розташування військ противника і хибні об'єкти позначати переривчастою лінією (пунктиром), але з буквою «Х» усередині знака чи поруч з ним;

- під час нанесення на карту декількох положень противника до різного часу умовні знаки дозволено доповнювати штрихами, пунктирними лініями чи крапками підтушовувати різними кольорами;

- час, до якого належить певне положення противника, указувати під найменуванням його підрозділу (частини) чи під найменуванням джерела одержання даних про противника. Ці написи в окремих випадках можуть бути зроблені на вільному місці карти зі стрілкою від напису до умовного знака.

Дії розвідки в *зимових умовах* також мають свої особливості, що повинен враховувати кожен командир, призначений для виконання розвідувальних завдань.

Техніка, озброєння офарблюються в білий колір, піші розвідники діють тільки в білих маскувальних халатах. Особовий склад підрозділу повинен уміти діяти взимку як на лижах, так і без лиж, а також мати відповідні навички і загартування, строго дотримувати правила запобігання від обморожень.

Тривалість дії підрозділу в розвідці узимку залежить від поставленого завдання, погоди, температури повітря, характеру місцевості, товщини і стану сніжного покриву, але зазвичай не повинна перевищувати однієї доби.

Крім виконання своїх основних завдань у зимових умовах, розвідувальні органи встановлюють стан і прохідність зимових доріг, товщину та щільність снігу поза дорогами, прохідність замерзлих рік і боліт, а також наявність підручних матеріалів для будівлі мостів, посилення льоду тощо.

Під час розвідки ділянок руху поза дорогами (колонних шляхів) уздовж розвіданого маршруту розвідники установлюють віхи.

Піша розвідка взимку зазвичай діє на лижах, причому по глибокому і пухкому снігу дозорні йдуть по одній лижні на дистанції до 30 м, а за гарного стану наступу вони можуть рухатися ланцюгом з інтервалом до 50 м. Розвідникам взимку категорично заборонено йти по чужій лижні, тому що на ній можуть бути встановлені протипіхотні міни.

Під час дій розвідки на лижах замикаючі повинні замінювати сліди від лиж, особливо під час повернення з розвідки; водночас не рекомендовано користатися маршрутом виходу в розвідку, потрібно вибирати новий шлях для повернення.

Холод змушує війська противника розташовуватися ближче до населених пунктів, у лісах, гаях і місцях, укритих від вітру, тому ці райони потрібно узимку розвідувати найбільш ретельно.

1.2. Охорона

1.2.1. Сутність, мета, завдання охорони в механізованих підрозділах

Охорона організовується і здійснюється з метою недопущення раптового нападу наземного противника, проникнення його розвідки та забезпечення часу й вигідних умов для розгортання підрозділів у бойовий порядок і введення в бій [8].

Для досягнення мети охорони сили і засоби, що виділені для її здійснення, вирішують такі **завдання** [8]:

- 1) організація і виявлення сил і засобів розвідки противника, його ДРГ;
- 2) попередження підрозділів, які охороняються, про безпосередню загрозу нападу наземного противника, ведення бойових дій до вступу в бій підрозділів, що охороняються;
- 3) забезпечення безпеки руху транспорту;
- 4) забезпечення пропускну режиму.

Безпосередня охорона організовується командиром взводу (відділення, танка) на основі отриманого завдання, умов обстановки і вказівок старшого командира та здійснюється спеціально призначеними спостерігачами; в обороні і за розташування на

місці, крім того, – черговими вогневими засобами і чатовими біля бойових машин та місць відпочинку особового складу; за розташування взводу на місці окремо від роти також парними патрулями.

Під час організації охорони командир взводу (відділення, танка) вказує [8]:

- порядок ведення спостереження за місцевістю, повітрям і сигналами командира роти (взводу);

- призначає спостерігача, вказує його місце й завдання;

- встановлює порядок дій особового складу в разі раптового нападу противника.

В *обороні і за розташування на місці*, крім того, командир взводу визначає необхідну кількість чергових вогневих засобів і чатових, їхні місця і завдання, а за розташування взводу на місці окремо від роти – склад патрульних і маршрути їх руху.

На кожен добу для розпізнавання своїх військовослужбовців встановлюються пропуск і відгук. Пропуском є найменування озброєння або бойової техніки, наприклад «Кулемет», а відгуком – назва населеного пункту, що починається з тієї самої літери, що й пропуск, наприклад, «Ковель».

Пропуск повідомляється усно всьому особовому складу підрозділів, які призначені в охорону, розвідку, та особам, яких висилають за межі підрозділу, а вночі – і в межах розташування свого підрозділу; відгук – командирам цих підрозділів, а також особам, яких посилають для передавання усних наказів.

Пропуск запитується у всіх осіб, які проходять через рубіж охорони і переміщуються по розташуванню підрозділу вночі, а відгук – в осіб, які передають наказ командира, і командирів підрозділів, що ведуть розвідку.

Пропуск і відгук вимовляються тихо. Усі особи, які не знають пропуску, а прибулі з наказом – відгуку, затримуються. Затриманих командир взводу (відділення, танка) опитує особисто і залежно від обставин дозволяє їм прямувати далі або направляє під конвоєм до командира, що вислав охорону.

Особовий склад, який призначений в охорону, повинен бути в постійній готовності до дій; дотримуватись встановленого порядку чергування, відпочинку; виконувати заходи маскування і виявляти високу пильність, рішучість і стійкість.

1.2.2. Види охорони в бою, на марші та під час розташування на місці

За розпорядженням старшого командира взвод (відділення, танк) може виконувати завдання в інших органах охорони [8]:

в бою – у бойовій охороні;

на марші – у похідній охороні;

під час розташування на місці – у сторожовій охороні.

Бойова охорона [8] створюється з метою недопущення раптового нападу противника, ведення ним наземної розвідки та введення в оману щодо накреслення переднього краю своїх підрозділів. У бойову охорону від батальйону першого ешелону призначається до посиленого взводу. Дії бойової охорони підтримуються вогнем мінометних (артилерійських) підрозділів з тимчасових вогневих позицій. Управління бойовою охороною здійснює командир батальйону.

В умовах безпосереднього зіткнення з противником бойова охорона не виставляється, її завдання покладаються на підрозділи, які займають першу траншею.

Похідна охорона [8]. Взвод на марші може призначатися у головну похідну заставу (ГПЗ), бокову похідну заставу (БПЗ), тилову похідну заставу (ТПЗ), а іноді й нерухому бокову заставу, або головний дозор (ГД) із завданням забезпечити безперешкодне просування колони основних сил, унеможливити раптовий напад противника на підрозділи, які охороняються, і забезпечити їм вигідні умови для вступу в бій, а також не допустити проникнення до них наземної розвідки противника. Для виконання завдання взводу можуть додаватися засоби посилення.

ГПЗ від основних сил батальйону (роти) може діяти на відстані до 10 км (5 км), а БПЗ (ТПЗ) та ГД – на відстані до 5 км (3 км) [8].

Для безпосередньої охорони, а також для ведення розвідки противника й огляду місцевості від ГПЗ (БПЗ, ГД) у напрямку руху (від ТПЗ) – за нею), а від ГД, основних сил батальйону (нерухомої бокової застави) на загрозливі напрямки можна висилати дозорне відділення (танк) на відстань, яка забезпечує спостереження за ним і підтримку вогнем.

У ГПЗ (БПЗ, ТПЗ, ГД) організовується спостереження за наземним і повітряним противником, призначається спостерігач для прийому сигналів від дозорного відділення (танка) і підтримується постійна готовність до зустрічі з противником.

У ході *усвідомлення отриманого завдання та оцінювання обстановки* командир взводу, призначеного в похідну охорону, крім звичайних питань, повинен [8]: зрозуміти завдання колони, яка охороняється, своє завдання і порядок його виконання; вивчити по карті маршрут руху та умови здійснення маршу; визначити місця ймовірної зустрічі з противником.

Приймаючи *рішення*, командир взводу визначає спосіб дії в похідній охороні та завдання відділенням (танкам) на дії під час здійснення маршу, зустрічі з противником (вороже налаштованим місцевим населенням) [8].

У *способі* дії похідної охорони він установлює [8]:

- завдання, на виконанні яких зосередити основні зусилля;
- порядок ведення спостереження і розвідки під час руху, на привалах (у місцях відпочинку);
- побудову колони взводу, дозорне відділення і чергові вогневі засоби.

Під час *постановки бойового завдання* дозорному відділенню (танку) командир взводу вказує [8]:

- завдання на марш, маршрут руху, місце в колоні взводу;
- швидкість руху, дистанцію між машинами, вихідний пункт і час його проходження;
- порядок спостереження і дії під час зустрічі з противником;
- дії на привалах (у місцях відпочинку), крім того, – на якій відстані діяти;
- завдання щодо ведення розвідки;
- порядок огляду місцевості й доповіді про результати розвідки;
- ймовірні місця і час зустрічі з противником.

Під час *організації взаємодії* командир взводу узгоджує дії відділень (танків), засобів посилення, дозорного відділення (танка) і чергових вогневих засобів під час руху ділянками маршруту, огляду місцевих предметів (об'єктів) на маршруті руху, подоланні

загороджень, зустрічі з противником, відбиття його нападу із засідки і ведення вогню по повітряних цілях, доводить сигнали управління, оповіщення, взаємодії і порядок дій щодо них [8].

Організуючи **управління**, він визначає порядок підтримання зв'язку, режим роботи радіозасобів, своє місце в похідній колоні.

У вказівках із **всебічного забезпечення** командир взводу ставить завдання щодо захисту від ЗМУ і ВТЗ, порядку маскування і використання приладів нічного бачення (світломаскувальних пристроїв), підготовки ОВТ до маршу [8].

Надалі він організовує підготовку особового складу і техніки до маршу, поповнення боєприпасів, дозаправлення ПММ, отримання інших матеріальних засобів, надає необхідну допомогу і перевіряє готовність взводу. У встановлений час доповідає старшому командирі.

Командир дозорного відділення (танка) з отриманням завдання **зобов'язаний** [8]: вивчити по карті (схемі) маршрут руху, небезпечні ділянки і місця ймовірної зустрічі з противником; призначити спостерігачів, черговий вогневий засіб, піших дозорних; встановити порядок спостереження за місцевістю, наземним і повітряним противником, сигналами командира взводу, дій під час зустрічі з противником (вороже налаштованим місцевим населенням); поставити завдання підлеглим.

Під час **постановки бойових завдань** підлеглим командир відділення (танку) вказує [8]:

механіку-водію – маршрут і швидкість руху, порядок подолання небезпечних ділянок;

навіднику-оператору (навіднику кулемета, гармати), черговому вогневому засобу – порядок спостереження, відкриття і ведення вогню;

пішим дозорним – порядок огляду місцевості (об'єктів), дії під час зустрічі з противником;

реши́ті особового складу – сектори спостереження і порядок доповіді; дії під час руху, на привалах, під час зустрічі з противником.

Після віддання бойового наказу командир відділення (танка) організовує підготовку особового складу, ОВТ до дій, надає допомогу, перевіряє готовність відділення (танка) і в установлений час доповідає старшому командирі.

Взвод, що призначений у ГПЗ або ГД, у встановлений час проходить вихідний пункт і рухається вказаним маршрутом з установленою швидкістю.

Командир взводу перебуває в голові колони ГПЗ (ГД), стежить по карті за маршрутом руху, діями дозорного відділення (танка), особисто веде розвідку противника і місцевості спостереженням і встановленими сигналами доповідає командирі, що вислав похідну охорону, про проходження контрольних пунктів, стан маршруту руху, виявлення перешкод і заражених ділянок, зустріч із противником [8].

Тіснини, тунелі, мости та інші вузькі місця ГПЗ (ГД) проходить безупинно. Зруйновані мости, заміновані або заражені ділянки маршруту обходить, позначаючи напрямком обходу покажчиками. У разі неможливості обходу замінованих ділянок маршруту вони розмінуються доданим підрозділом інженерних військ або самотійно з використанням комплекту розмінування та іншими способами.

Дрібні групи противника ГПЗ (ГД) зазвичай знищує, а зразки озброєння, топографічні карти та інші документи захоплює і продовжує виконувати завдання. Під час зустрічі з силами противника, що переважають, раптовим вогнем із вигідної позиції знищує його. Якщо ГПЗ (ГД) не має змоги самотійно знищити противника, вона стійко утримує зайняту позицію, забезпечує розгортання і вступ у бій основних сил колони, що охороняється.

Для забезпечення руху колони ділянками маршруту, де можливий напад противника, ГПЗ (ГД) може переходити до оборони визначеного рубежу (позиції) і відновлює рух після проходження колони. У цьому випадку в ГПЗ повинен виділятися інший підрозділ.

Дозорне відділення (танк) просувається в указаному напрямку, від укриття до укриття, ведучи спостереження за прилеглою місцевістю, не затримуючи рух колони, що охороняється. Особлива увага під час огляду звертається на ознаки влаштування противником засідок, мінування дорожнього покриття і місцевих предметів [8].

Закриті ділянки місцевості, окремі будівлі, узлісся, входи в ущелини і тунелі, де можливі приховане розташування противника і раптовий його напад із засідок, а також вузькі проходи, мости та інші об'єкти ретельно оглядаються, у разі потреби командир механізованого відділення висилає піших дозорних або проводить огляд усім відділенням, діючи бойовими групами під прикриттям бойових машин.

Для проведення огляду об'єкта піші дозорні приховано наближаються до нього під прикриттям відділення, старший дозорний пересувається зазвичай за дозорним у готовності підтримати його вогнем. Під час дій у складі відділення або бойової групи особовий склад, прикриваючи один одного і використовуючи складки місцевості, почергово просувається до об'єкта і здійснює його огляд.

Про все виявлене на маршруті руху і про зустріч із противником командир дозорного відділення (танка) негайно доповідає командирі, який його вислав. У разі виявлення засідки противника дозорне відділення вступає в бій (займає позицію) і забезпечує висування і вступ у бій основних сил ГПЗ (ГД).

У разі блокування ділянок маршруту руху вороже налаштованим місцевим населенням дозорне відділення, не входячи з ними в контакт, обходить цю ділянку і проводить колону, яка охороняється, обхідним маршрутом. У разі блокування колони похідна охорона скоує дії вороже налаштованого цивільного населення, не допускаючи роззброювання військовослужбовців (взяття їх у заручники), вживає заходів щодо просування встановленим маршрутом або у зворотному напрямку.

Взвод, який призначений у **БПЗ**, висувається паралельним маршрутом на рівні голови колони, що охороняється, на відстані, яка встановлена командиром, який його вислав. Дрібні групи противника, які з'явилися на фланзі колони, БПЗ знищує і продовжує виконувати завдання. У разі нападу противника, сили якого переважають, вона займає вигідну позицію, вогнем усіх засобів завдає йому ураження і не допускає нападу на колону з флангу [8].

Взвод, що призначений у **нерухому бокову заставу** (НБЗ), висувається на вказаний рубіж (позицію), займає його й утримує до визначеного часу або команди (сигналу) командира, який його

вислав. Надалі діє відповідно до вказівок командира. У разі нападу противника вступає в бій, утримує рубіж (позицію), забезпечуючи проходження колони, після чого виходить з бою, відривається від противника і продовжує рух своїм маршрутом [8].

Взвод, що призначений у **ТПЗ**, висувається за колоною, що охороняється, на дистанції, яка встановлена командиром, що його вислав. Дрібні групи противника, які з'явилися в тилу колони, ТПЗ знищує, діючи з вогневих засідок. У разі загрози нападу противника, сили якого переважають, вона займає вигідну позицію і несподіваним вогнем усіх засобів завдає ураження противнику, затримує його і не допускає нападу на колону, після чого відходить на інший рубіж та організовує засідку на ньому [8].

Для затримки просування противника ТПЗ може ставитися завдання щодо руйнування переправ, мостів, доріг, обладнання завалів і встановлення мінно-вибухових загороджень.

Під час *привалу і за розташування колони на відпочинок* похідна охорона може продовжувати виконувати завдання, діючи як сторожова охорона, зайнявши вигідну позицію і перебуваючи в постійній готовності до відбиття нападу противника.

Похідна застава (головний дозор, дозорне відділення, танк) зупиняється і відновлює рух за командою (сигналом) командира колони, що охороняється.

Сторожова охорона під час розташування на місті організовується і здійснюється з метою недопущення ведення розвідки противником і раптового нападу на підрозділи, що охороняються [8].

Вона здійснюється сторожовими постами в складі механізованого відділення та секретами в складі 2–3 осіб. На ймовірних напрямках дій противника можуть влаштовуватися вогневі засідки.

Під час дій у сторожовій охороні взводу вказується смуга охорони завширшки до 2 км. Віддалення рубежу оборони від підрозділів, які охороняються, може бути 5–10 км.

На цій смузі взвод займає рубіж та обладнує опорний пункт, з якого вогнем перекривається вся смуга охорони. Опорний пункт механізованого взводу обладнується на більш широкому фронті на основі бойових позицій відділень, де обладнуються основні, а за наявності часу – і запасні позиції бойових машин.

Під час *дій взводу як сторожової застави* розвідка противника і місцевості ведеться на позиції кожного відділення (танка), призначеним від взводу спостережним постом, а також постом радіолокаційної розвідки наземних рухомих цілей, який може розгортатись [8].

Взвод може діяти як сторожова застава від сторожового загону або від основних сил батальйону (роти), а також у складі роти, призначеної в сторожовий загін (заставу); відділення (танк) – як сторожовий пост від сторожового загону (застави) або від основних сил батальйону (роти), а також у складі взводу, призначеного в сторожову заставу.

Бойовий порядок механізованого взводу в сторожовій заставі залежно від поставленого завдання та умов місцевості зазвичай складається з бойових порядків механізованих відділень, групи управління і вогневої підтримки, засобів посилення, які залишаються в безпосередньому підпорядкуванні командира взводу.

На прихованих підступах до позиції сторожової застави на віддаленні до 400 м від неї можуть виставлятися секрети, в окремих випадках – сторожовий пост на відстані до 1 500 м [8].

Секрет у складі бойової групи (2–3 солдати, один з яких старший) приховано займає та обладнує визначене місце і веде безперервне спостереження за противником та місцевістю [15]. Старший секрету встановлює порядок спостереження і підтримує зв'язок із командиром, який його виставив. Секрет несе службу беззмінно впродовж визначеного часу (дня або ночі), приховано, нічим себе не виявляючи. Він нікого не затримує і не опитує. Про появу противника або підозрілих осіб старший секрету доповідає встановленим порядком. Після закінчення терміну несення служби або за командою (сигналом) командира, який виставив секрет, особовий склад повертається на сторожову заставу. У разі зіткнення з противником він відкриває вогонь і відходить, продовжуючи вести спостереження.

Для огляду прихованих ділянок місцевості, перевірки пильності несення служби сторожовими постами, а також для зв'язку із сусідніми підрозділами сторожової охорони можуть висилатися піші дозорні. Для огляду місцевості між позиціями відділень і на відкриті фланги висилаються патрулі.

Патрульні (піші дозорні), приховано просуваючись зазначеним маршрутом, ретельно оглядають місцевість і місцеві предмети. У разі виявлення сторонніх осіб патрульні, зайнявши приховану позицію, підпускають їх на близьку відстань і вимагають назвати пропуск. Особи, які не знають пропуск, затримуються і доставляються до командира взводу. У разі виявлення підрозділу (групи військовослужбовців) противника старший патруля встановленим сигналом або через патрульного негайно доповідає про це командир взводу та стежить за діями противника. Поодиноких солдатів противника патрульні захоплюють у полон або знищують.

Командир взводу, призначеного у сторожову заставу, з отриманням завдання організовує дії підрозділу.

Під час **усвідомлення отриманого завдання**, командир взводу повинен зрозуміти [15]:

- завдання роти і взводу;
- порядок дій старшого командира в інтересах сторожової застави;
- завдання сусідніх органів охорони і порядок взаємодії з ними;
- час зайняття позиції і готовності системи вогню.

У ході **оцінювання обстановки** командир взводу особливу увагу звертає на можливий характер дій розвідки противника і його ДРГ у смузі дій сторожової застави, уточнює стан і можливості штабних і доданих взводу сил і засобів, вивчає вплив умов обстановки й характеру місцевості на виконання завдань сторожової охорони.

У **рішенні** командир взводу визначає спосіб дій у сторожовій заставі й завдання відділенням (танкам), доданим підрозділам і вогневим засобам, патрулю (дозору), сторожовому посту, секрету [8].

У **способі дій** він установлює [8]:

- на якому напрямку зосередити основні зусилля; порядок зайняття і несення служби на сторожовій заставі (кількість чергових вогневих засобів і спостерігачів;
- місця несення служби і черговість відпочинку;
- порядок пропуску через позицію);
- дії підлеглих у разі виявлення противника;
- бойовий порядок взводу;
- заходи щодо введення противника в оману.

Під час **проведення рекогностування** командир взводу повинен призначити (уточнити) орієнтири; вказати ймовірний напрямок дій противника; позиції відділенням, вогневі позиції БМП (БТР), танків; рубежі відкриття вогню різних видів зброї; маршрути руху патрульних, місце несення служби секрету, місця обладнання загороджень [8].

Під час **постановки бойових завдань** підлеглим командир взводу вказує [8]:

механізованим відділенням (танкам) – завдання щодо здійснення охорони; основну і запасну бойові позиції, смуги й додаткові сектори обстрілу з кожної позиції; основні та запасні вогневі позиції БМП (БТР), танків, їх основні і додаткові сектори обстрілу з кожної позиції; час зайняття позиції (вогневої позиції), готовність системи вогню, черговість і терміни інженерного обладнання; порядок несення служби і дій у разі виявлення противника; завдання сусідніх органів сторожової охорони;

сторожовому посту (секрету) – склад, завдання, місце обладнання позицій (несення служби), сектор спостереження; порядок несення служби і підтримання зв'язку; порядок дій у разі виявлення противника і відходу; порядок зміни;

патрулям (пішим дозорним) – склад і завдання; маршрут (напрямок) руху; порядок несення служби і підтримання зв'язку; дії у разі виявлення противника.

Усьому особовому складу доводиться пропуск, а старшим органів охорони – й відгук.

Під час **організації взаємодії** командир взводу узгоджує дії механізованих відділень (танків), засобів посилення, сторожових постів (секретів), патрулів (піших дозорних) у разі виявлення противника і відбиття його нападу; доводить сигнали оповіщення, управління і взаємодії та порядок дій щодо них [8].

Під час **організації управління** командир взводу доводить радіодані та порядок користування радіо- і сигнальними засобами зв'язку, порядок доведення сигналів управління й оповіщення, вказує своє місце і заступника [8].

Під час *організації всебічного забезпечення* дій сторожової застави командир взводу вказує, які заходи з видів забезпечення і до якого часу виконати. Особлива увага приділяється забезпеченню несення служби і ведення бою вночі та в інших умовах обмеженої видимості, готовності ОВТ, перевірці засобів зв'язку, організації харчування та відпочинку [8].

Командир взводу веде робочу карту і складає *схему сторожової застави*, на якій *вказуються* [8]:

- орієнтири, їхні номери, найменування та відстані до них;
- положення противника;
- позиція та смуга охорони взводу;
- позиції охорони відділень, їхні смуги вогню та додаткові сектори обстрілу;
- основні та запасні вогневі позиції БМП (БТР), танків та їх основні і додаткові сектори обстрілу з кожної позиції;
- ділянки зосередженого вогню взводу;
- рубежі відкриття вогню з танків, БМП (БТР), стрілецької зброї;
- місця сторожових постів, секретів, маршрути патрулів (дозорних);
- загородження та фортифікаційні споруди;
- місце КСП.

За відсутності противника особовий склад сторожової застави, розташовуючись на позиціях, веде спостереження за місцевістю у визначеній смузі і за сигналами сторожових постів (секретів, патрулів, дозорних) та удосконалює інженерне обладнання позицій. Вдень до несення служби залучається до третини особового складу застави, половині особового складу дозволено відпочивати (спати). Вночі та в інших умовах обмеженої видимості службу несе не менше половини особового складу, а решта перебуває у готовності до дій [15].

Механізоване відділення (танк) може діяти як сторожовий пост від батальйону, у разі його розташування на місці, або від роти, яка діє в сторожовій заставі [8].

Сторожовий пост виставляється на найбільш імовірному напрямку дій противника. У нічний час і в інших умовах обмеженої видимості організовується підслуховування і ведеться спостереження з використанням приладів нічного бачення в пасивному режимі. Для огляду місцевості між позиціями відділень на відкриті фланги взводу висилаються парні патрульні, а на приховані підступи, зокрема й удень, для своєчасного виявлення противника виставляються секрети і встановлюються сигнальні міни.

Сторожовий пост у складі відділення (танка) **займає та обладнує позицію на відстані до 1 500 м** від підрозділу, який охороняється (сторожової застави) [8].

Під час **постановки завдань** командир відділення (танка) вказує [8]:

особовому складу відділення (екіпажу танка) – завдання щодо здійснення охорони, місце обладнання позицій (несення служби), смугу спостереження; порядок несення служби, дії в разі виявлення противника і відходу; пропуск;

навіднику-оператору (кулеметнику БТР), кулеметникам, гранатометнику, стрільцям – основні і запасні вогневі позиції (місця для стрільби), сектори спостереження та обстрілу з кожної позиції (місця), порядок їх зайняття, обладнання і зміни під час бою;

механіку-водію (водію) – маршрути виходу на основну і запасну вогневі позиції, маршрут відходу; порядок спостереження і корегування стрільби; час готовності вогневої позиції.

Сторожовий пост несе службу зазвичай упродовж доби або часу, який встановлений командиром, що виставив пост. Поодиноких солдатів противника сторожовий пост захоплює в полон або знищує і доповідає про це командир, який виставив пост. Під час вступу в бій з противником, що переважає, сторожовий пост стійко утримує зайняту позицію до наказу (сигналу) на відхід.

1.3. Тактичне маскування

1.3.1. Досвід проведення заходів тактичного маскування під час відбиття повномасштабної збройної агресії рф проти України

Заходи тактичного маскування виконуються підрозділами постійно і зазвичай своїми силами та засобами. Найскладніші з них, що вимагають застосування спеціальних засобів, виконують підрозділи спеціальних військ [8].

Для розміщення танків (БМП, БТР) та облаштування позицій (вогневих позицій) вибираються ділянки місцевості, колір яких наближений до кольору об'єктів. На місцевості, що має один тон, для поліпшення маскування влаштовуються кольорові плями під тон об'єктів штучним засобом.

Не допускається обладнання позицій і розташування вогневих засобів біля добре помітних місцевих предметів, що можуть бути для противника орієнтирами. У разі неможливості вибору позиції в іншому місці помітні місцеві предмети повинні руйнуватися.

Для проведення інженерних робіт із обладнання позицій і переміщення підрозділів здебільшого використовується темний час доби та інші умови обмеженої видимості.

Взимку озброєння і техніка фарбується в білий колір, для маскування використовуються зимові маскувальні комплекти, а також сніг і лід.

З метою посилення тактичного маскування залежно від умов обстановки у визначених місцях може обмежуватися або заборонятися пересування людей і техніки, використання фар і ліхтарів, паління печей і розкладання вогнищ, робота радіозасобів.

Для маскування з метою *захисту від ВТЗ противника* використовуються маскувальні властивості лісу, а також яри, зворотні схили висот, поля радіолокаційної невидимості тощо. Приховування бойових машин від керованих і самонавідних боєприпасів противника досягається зниженням радіолокаційної, теплової та оптичної контрастності техніки стосовно навколишнього середовища, для чого застосовують деформувальне фарбування техніки,

маскувальні покриття, теплові імітатори (пастки), радіолокаційні і лазерні відбивачі, над тепловипромінювальними поверхнями машин встановлюються теплопоглинальні (теплорозсіювальні) екрани (козирки). У взводі можуть використовуватися термодимова апаратура, системи пуску димових гранат, інфрачервоні прожектори, димові шашки і гранати.

Тактичне маскування організовується і здійснюється з метою введення противника в оману стосовно складу, положення й характеру дій підрозділів, їх призначення і побудови бойового порядку та спрямоване на досягнення раптовості дій, підвищення живучості й збереження боєздатності підрозділів. Воно повинно бути різноманітним і переконливим та проводитися безперервно, активно, узгоджено з іншими видами забезпечення [8].

Мета тактичного маскування в основних видах бою (дій) досягається:

- забезпеченням прихованості діяльності підрозділів;
- введенням противника в оману.

Забезпечення **прихованості діяльності підрозділів** досягається [8]:

- використанням табельних засобів маскування та місцевих матеріалів;
- маскувальним фарбуванням під фон навколишньої місцевості, застосуванням радіопоглинальних матеріалів, аерозолів (димів) та інших матеріалів для зменшення оптичної, акустичної, теплової і радіолокаційної помітності ОВТ;
- розміщенням і переміщенням підрозділів з урахуванням (використанням) маскувальних властивостей місцевості, місцевих предметів, темного часу доби та інших умов обмеженої видимості;
- дотриманням правил радіообміну;
- виконанням вимог маскувальної дисципліни;
- своєчасним виявленням та усуненням демаскувальних ознак.

Введення противника в оману здійснюється [8]:

- демонстративними діями (навмисним показом дій підрозділу на хибному напрямку (позиції), розгортанням вогневих засобів та обладнанням їх вогневих позицій);

– імітацією (відтворенням відповідних демаскувальних ознак діяльності підрозділів, ОВТ, обладнанням хибних позицій і рубежів, створенням хибних об'єктів для показу наявності підрозділів або зміни їх положення, складу й стану).

Заборонено для введення противника в оману вдаватися до віроломства: використовувати розпізнавальні знаки (позначки) Червоного Хреста (Червоного Півмісяця), прапор парламента (білий прапор), знаки та емблеми Організації Об'єднаних Націй, однострою противника і розпізнавальних знаків його ОВТ, симулювати поранення (хворобу) і намір здатися в полон.

Тактичне маскування організовують командири підрозділів відповідно до [8]:

- отриманого бойового завдання;
- вказівок з маскування старшого командира;
- умов обстановки.

Під час *організації тактичного маскування враховуються* [8]:

- можливості противника щодо ведення розвідки;
- демаскувальні ознаки підрозділів;
- наявність сил і засобів маскування;
- умови місцевості, пора року і час доби.

У ході *відбиття збройної агресії рф проти України набуто певного досвіду з маскування* підрозділів та об'єктів. У підрозділах виготовляються та встановлюються у взводних опорних пунктах (ВОП), ротних опорних пунктах (РОП), батальйонних районах оборони (БРО) макети ОВТ, особового складу та хибні об'єкти – макети танків, БМП, БТР, автомобільної техніки, башти бойових машин, мінометів, гармат, ЗУ-23-2, ДШК, хибні вогневі позиції та військові об'єкти тощо [20].

Також використовуються табельні маскувальні комплекти і маски, що виготовляють підрозділи з підручних матеріалів.

Завдяки виготовленим макетам противник неодноразово застосовував по хибних цілях як стрілецьку, так колективну зброю, що знижувало рівень втрат серед особового складу, військової техніки та майна, водночас виявлялися місця розташування вогневих засобів ураження противника та ділянки його переміщення.

Але ефективність використання на вогневих позиціях макетів ОВТ у поєднанні з макетами особового складу залишається ефективною лише в перші 2–3 доби. У подальшому противник уваги на них не звертає.

Так, максимальний ефект від використання макетів на одній позиції забезпечується лише впродовж трьох перших діб, що зумовлює необхідність подальшої зміни їх положення.

У більшості випадків, проте, противник застосовує зброю для знищення техніки лише за підтвердження її розміщення на цьому місці або за наявності демаскувальних ознак справжньої техніки чи озброєння. Зважаючи на це, доцільно залишати без маскуванню (з наявними демаскувальними ознаками) макети башт броньованих машин, обов'язково позначати сліди руху техніки у бік окопів, періодично їх оновлювати, імітувати рух особового складу біля макетів тощо.

Під час виконання бойових завдань у районі ведення бойових дій противник здебільшого застосовує оптичні засоби розвідки та БПЛА. Тому використання макетів ОВТ із застосуванням відбивачів та каталітичних печей КФП-180 значної користі не приносить. Навпаки, найбільш ефективним є використання макетів різних матеріалів (лісу, геотекстилю тощо) з наданням їх характерних, явних контурів, що імітують ознаки ОВТ. Водночас аналіз засвідчує низьку ефективність найбільш поширених у військах маскувальних комплектів «МКО-степ», «МКО-ліс» і «МКО-зима», які під впливом погодних умов швидко втрачають свої маскувальні властивості й через 3–4 місяці експлуатації стають непридатними для маскуванню підрозділів та об'єктів [20].

Крім того, забезпеченість підрозділів штатними маскувальними комплектами на початку відбиття повномасштабної агресії ворога залишалася низькою (менше ніж 59 % від загальної потреби підрозділів).

Наступним проблемним питанням на початку 2022 року було відсутність у підрозділах достатньої кількості макетів ОВТ промислового виготовлення, а ті, що використовувалися, суттєво відрізнялися від справжніх зразків ОВТ, що давало змогу противнику легко розпізнавати їх як хибні.

Залишалися недостатніми можливості інженерних підрозділів, які виконували завдання з маскуванню підрозділів та об'єктів. Основною причиною низької ефективності цих підрозділів була їх мала чисельність та укомплектованість малоефективними інженерними засобами маскуванню.

Недооціненою залишалася також значимість заходів маскуванню підрозділів та об'єктів і низька підготовка особового складу щодо знання основних прийомів і способів маскуванню й дотримання маскувальної дисципліни.

Основними демаскувальними чинниками підрозділів та об'єктів на початку відбиття збройної агресії ворога залишалося пофарбування ОВТ у піксельне деформувальне забарвлення, яке є незмінним упродовж усіх сезонів року.

Характерні порушення маскуванню підрозділів та об'єктів наведені на рис. 1.14–1.20 [20].

Рисунок 1.14 – Характерні порушення маскуванню підрозділів та об'єктів

Рисунок 1.15 – Замаскована «під кущі» артилерійська система не має периметра неправильної форми

Рисунок 1.16 – Бронеоб'єкт замасковано на власних коліях

Рисунок 1.17 – БМП виступають з-під навісу

Рисунок 1.18 – БМ-21 не прихована штатним маскувальним комплектом

Рисунок 1.19 – Автомобілі в окопах
не замасковані маскувальними сітками

Рисунок 1.20 – Танк, замаскований з різаною рослинністю,
на фоні будівельних матеріалів

1.3.2. Демаскувальні ознаки підрозділів та об'єктів

Під *демаскувальними ознаками* ОВТ, військових об'єктів розуміють фіксовані засобами розвідки параметри фізичних полів, що виникають під час функціонування цих об'єктів, їхньої характеристики (форма, розмір тощо), змінені наявністю об'єктів параметри природних полів Землі, інші ознаки об'єктів (сліди діяльності) [20].

Усі об'єкти за характером і кількістю демаскувальних ознак поділяються на прості та складні.

До *простих* об'єктів належать окремі компактні предмети, зразки ОВТ (БМП, БТР, окоп, траншея тощо).

Складний об'єкт являє собою сукупність кількох однакових чи різних об'єктів, які розташовані на обмеженій території та функціонально пов'язані між собою (опорний пункт взводу, роти тощо). Водночас складні об'єкти поряд із властивими простим об'єктам демаскувальними ознаками характеризуються ще типами і кількістю простих об'єктів, що входять до їх складу, а також взаємозв'язком між ними та особливостями взаємного розташування. Ці ознаки для складних об'єктів є визначальними, тому що типи, кількість, розміщення і взаємозв'язок простих об'єктів створюють те єдине ціле, під яким і розуміється конкретний складний об'єкт.

До *демаскувальних ознак належать* [20]:

- ознаки діяльності: рух одиночних солдатів і підрозділів, бойових і транспортних машин, звуки, вогні, спалахи, дим, пил;
- здатність відображати і випускати різні випромінювання (електромагнітні, інфрачервоні, теплові) уловлювані спеціальними приладами;
- сліди діяльності: витоптані місця, стежки і дороги, сліди багать, залишки матеріалів, побутове сміття тощо;
- характерні контури (форма), розміри та особливості розташування об'єктів;
- колір поверхні об'єктів, блиск (блиск скла, відблиск металу);
- тіні, що падають від об'єктів, а також тіні на поверхні самих об'єктів.

Блиск є найнебезпечнішою демаскувальною ознакою на полі бою. Блиск виходить від відкритих та нетонованих відбивальних об'єктів, наприклад, прилади спостереження та прицілювання, лобове скло, фари, фарба техніки тощо. На сонці можуть блищати скло бінокля, оптичного та коліматорного прицілу; штик; фляга; алюмінієвий казанок. Навіть сталевий шолом, пофарбований у захисний колір, дає на сонці відблиск – найбільш розповсюджений демаскувальний чинник (рис. 1.21, а).

Окреслення об'єктів – другий розповсюджений демаскувальний чинник. Необхідно приховати окреслення об'єкта, тому що вони видимі з великої відстані, доцільно надати риси, що підходять під фон навколишньої місцевості (рис. 1.21, б).

Контраст – третій розповсюджений демаскувальний чинник (рис. 1.21, в).

а – блиск

б – окреслення об'єктів

в – контраст

Рисунок 1.21 – Спостереження з БПЛА за маскуванням противника

До подібних демаскувальних ознак потрібно з побоюванням ставитися кожному військовослужбовцю. Беручи участь у бойових діях, необхідно ретельно страхувати себе від блиску. На сталевий шолом можна одягати захисний чохол або обмазувати брудом.

Одним з найбільш характерних демаскувальних ознак є *рух*. Рух притягує очі спостерігача противника, як магніт сталеву шпильку. Найвища трава, найгустіші гілки не сховають снайпера, якщо він буде рухатися необережно. Пересування повинно бути потайним, водночас потрібно уникати різких або швидких рухів, переважно всі пересування здійснювати вночі чи в умовах поганої видимості. Якщо потрібно пересуватися на місцевості, яка переглядається противником, то треба максимально використовувати всяке укриття, нерівності й складки рельєфу, а також рослинність, які дають змогу уникнути виявлення наземної або повітряної розвідки противника [20].

Земляні елементи, як-от пагорби або вали, поглинають значну частину інфрачервоної енергії і тому можуть приховати солдата від виявлення з допомогою інфрачервоних приладів нічного бачення. Пересуваючись в густих очеретах, траві, посівах, їх обережно розсовують руками, а пройшовши, повільно опускають на своє місце, щоб не видати себе. На відкритому просторі намагаються рухатися, маючи за собою предмет або будь-який фон, по можливості однакового кольору. Коли є підозра, що противник стежить за вами, краще залишатися нерухомим. Якщо пересувається підрозділ, то його потрібно розділити на невеликі, рухомі групи, які повинні пересуватися поетапно від одного природного укриття до іншого, намагаючись уникнути появи своїх силуетів на фоні неба або контрастного заднього фону.

Однак не тільки сам рух, але і його *слід* можуть бути демаскувальною ознакою. Сліди від гусениць та коліс, залишені на траві, протоптані на галявині дозорами, допоможуть противнику розкрити розташування і задуми підрозділів.

Різко демаскують *звук* діяльності підрозділів – постріли, шум моторів, брязкіт гусениць, удари об землю лопатами, розмова, кашель, дзвін металевих частин зброї тощо. Особливо вони видають, як і світло, вночі і в періоди затишшя бою.

Крім того, у сонячний день додається ще одна демаскувальна ознака – *тінь*. Предмет буває краще видно, коли він освітлений яскраво і відкидає тінь, а фон, на якому він проєктується, становить за кольором з ним контраст.

Кожен військовослужбовець, а особливо снайпер, завжди повинен бути напоготові. Його може видати гілка, яка хитнулася в безвітряну погоду, зів'яле листя, коли все навкруги зелено, видає спалах пострілу, необережний крок, сухі гілки, тріснути під ногою.

Основними *демаскувальними ознаками*, які розкривають стан і характер *діяльності підрозділів*, є [20]:

- зміни в характері діяльності сил та засобів розвідки;
- підвищення або зниження інтенсивності підготовки підрозділів;
- зміни режиму роботи радіоелектронних засобів (РЕЗ) на випромінювання під час підготовки та ведення бойових дій;
- виконання підрозділами завдань щодо обладнання опорних пунктів (рубежів, районів);
- проведення рекогносцировок, занять, стрільб, пусків ракет та інших заходів;
- зміни у режимі перевезень підрозділів, ОБТ, запасів МТЗ.

Основні *демаскувальні ознаки особового складу* [20]:

- характерний силует людини;
- покрив і колір обмундирування, округлість шолома; наявність зброї, предметів спорядження;
- теплове випромінювання;
- специфічна діяльність (сліди руху та фортифікаційного обладнання місцевості, звуки та спалахи під час ведення вогню, шуми, дим вогнищ, світло ліхтарів, вогонь сірників, цигарок).

Основні *демаскувальні ознаки ОБТ* [20]:

- характерна форма, розміри, тіні;
- відображення радіохвиль, теплове випромінювання; сліди руху та діяльності, пил, вихлопні гази;
- шум двигунів, що працюють, звук під час стрільби;
- світло фар, сигнальних вогнів, спалаху під час пострілів; відблиски скла, округлих та гладких металевих поверхонь;
- певне взаємне розташування на марші, в районах зосередження, на позиціях та в бойових порядках.

Основними *демаскувальними ознаками* під час підготовки та ведення *оборони* є [20]:

- інженерне обладнання місцевості та будівництво об'єктів воєнного призначення;
- інтенсивні перегрупування підрозділів та МТЗ;
- посилення діяльності всіх видів розвідки.

Вогневі позиції кулеметів розташовуються на ділянках, звідки може вестися вогонь для прикриття підступів до розташування супротивника й забезпечується широкий фронтальний обстріл. Майданчики для кулемета часто виносяться вперед, за лінію окопів. Насип на вогняній позиції кулемета вищий, ніж в окопі. Попереду кулемета розчищається сектор обстрілу (вирубуються дерева і кущі, скошується трава). Кулемет, що стріляє вночі і в умовах обмеженої видимості, можна виявити за спалахами біля його ствола, а вдень – за пульсувальними цівками білого диму.

Танки, БМП, БТР під час руху в суху погоду виявляються за пилом, що піднімається ними, за характерним брязкотом гусениць і шумом двигунів. Танк в окопі можна виявити за свіжовикопаною землею, за баштою, що виступає з окопу.

Міномети з наземних спостережних пунктів можна виявити тільки під час стрільби. Під час стрільби вдень на вогняній позиції міномета спостерігається характерний струмінь диму, що направлений у бік пострілу на висоті 10–15 м. Вночі міномети виявляються за спалахами пострілів, які у вигляді заграви або відблиску спостерігаються на тлі місцевих предметів, розташованих позаду вогневої позиції.

Траншеї та ходи сполучення виявляють під час спостереження з повітря і за допомогою аерофотозйомки.

Виходячи з цього, основа маскування – це усунення демаскувальних ознак.

1.3.3. Способи та ефективність маскування підрозділів

Способами маскування є: прихованість, імітація, демонстративні дії, дезінформація [20].

Прихованість полягає в недопущенні або усуненні демаскувальних ознак підрозділів та об'єктів.

Імітація передбачає створення фальшивих районів розташування та пересування підрозділів, об'єктів, інформації про стан об'єкта, відтворення демаскувальних ознак.

Демонстративні дії полягають у передбачених діях виділених для цього підрозділів, спрямованих на посилення прихованості дійсного розташування і дій підрозділів та на введення противника в оману стосовно їх намірів.

Дезінформація передбачає доведення до противника фальшивих новин за допомогою технічних засобів зв'язку, радіо, через неофіційні канали та іншими засобами і способами.

Ефективність маскування забезпечується комплексним та якісним використанням організаційних, інженерних і технічних заходів маскування [20].

Організаційні заходи охоплюють: постійне керівництво і систематичний контроль за своєчасністю та якістю маскування; використання маскувальних властивостей місцевості, які допомагають зменшити помітність підрозділів і військових об'єктів; використання темного часу доби та інших умов обмеженої видимості (дощу, снігопаду, туману тощо) для прихованості дій підрозділів; розосередження підрозділів та періодичну зміну районів їх розташування; демонстраційні дії підрозділів; виконання особовим складом правил та вимог маскувальної дисципліни.

Під час виконання організаційних заходів маскування військ та об'єктів особливу увагу рекомендовано зосередити на [20]:

- постійному керівництві та систематичному контролю своєчасності та якості маскування;
- використанні маскувальних властивостей місцевості району бойових дій, часу доби та погодних умов для зменшення помітності військ і об'єктів;
- розосередженні підрозділів та періодичній зміні районів їх розташування;
- дотриманні особовим складом маскувальної дисципліни.

Інженерні заходи охоплюють [20]:

- маскувальне фарбування;
- використання фальшивих оптичних, теплових та радіолокаційних масок;

- прийоми прихованості та імітації світлових демаскувальних ознак, прийоми маскування від звукової розвідки противника;
- використання макетів техніки і влаштування фальшивих споруд;
- використання зрізаної рослинності та оброблення місцевості;
- надання спорудам та об'єктам маскувальних форм.

До проведення заходів з маскування використовуються такі **табельні засоби маскування** [20]:

- засоби індивідуального маскування особового складу;
- маскувальні комплекти та маски;
- радіолокаційні кутові відбивачі;
- каталітичні підігрівачі;
- світломаскувальні пристрої;
- покриття, що поглинають або відбивають радіохвилі;
- спеціальні машини та обладнання.

Заходи з маскування здійснюють підрозділи всіх родів військ та спеціальних військ зазвичай власними силами.

До **індивідуальних** засобів маскування особового складу належать: маскувальний комбінезон або маскувальний костюм.

Для маскування бойової та спеціальної техніки від повітряної та наземної візуально-оптичної та фотографічної розвідки противника використовують маскувальні комплекти та маски.

У табл. 1.3 наведена необхідна кількість комплектів для маскування видів ОВТ, а в табл. 1.4 – основні характеристики маскувальних комплектів [20].

Таблиця 1.3 – Кількість комплектів для маскування

Назва озброєння	Кількість
Танк	1
БТР, БМП	0,5
Міномети калібру до 120-мм	0,5
Автомобілі типу КрАЗ	0,75

Маскувальне покриття складається з 12 стандартних елементів розміром 3 × 6 м кожний.

Комплект МКС вміщує два покриття розміром 9×12 м. Кожне покриття складається з 6 стандартних елементів розміром 3×6 м.

Маскування лише тоді не викликає підозру в противника, якщо воно правдоподібне, природне. Будь-яку штучно замасковану споруду лише тоді буде важко розпізнати, якщо вона за своїм положенням, формою, розмірами та кольором більшою мірою відповідатиме навколишнім його предметам, тобто коли воно правдоподібне.

Таблиця 1.4 – Характеристики табельних маскувальних комплектів

Показник	МКТ-Л	МКТ-Т	МКТ-С	МКС-2
Розміри покриття, м	12×18	12×18	12×18	2 по 9×12
Площа покриття, м ²	216	216	216	216
Обслуга для установки, осіб	4–6	4–6	4–6	6–8
Час розгортання, хв: вдень	5–8	5–8	5–8	20
Вночі	до 15	до 15	до 15	30
Вага, кг	62–70	40–45	55–60	110–120
Перевозиться на КРАЗ, шт.	40	до 50	40	до 20

Снайпер у зеленій польовій формі на зеленій галявині невидимий. Але варто йому переповзти на ріллю або підійти до будинку – він відразу себе видасть. Зелений силует на чорноземі або на тлі цегляної стіни буде видно здалеку. Ось тут снайпера і рятує камуфльований халат (рис. 1.22). Зелені плями зливаються з травою і листям, коричневі – з глиною і стовбурами сосен, сірі – з піском, зі скелями, з бетонними стінами, чорні – з чорноземом і балками, що обвуглилися, білі – зі снігом. Противник побачить лише плями неправильної форми, які злилися за кольором з фоном [20].

Рисунок 1.22 – Маскування з використанням камуфляжного халата

Військовослужбовець, використовуючи рослинний покрив, у змозі своїми силами виготовити підручні маскувальні засоби, а прикріплюючи до одягу і спорядження гілки, пучки трави, соломки, може створити такий собі маскувальний костюм.

Зважаючи на це, маскування потребує використання тих способів, які можуть бути не відомі противнику.

1.3.4. Маскування загороджень

Важливо пам'ятати, що після встановлення інженерних загороджень усі сліди робіт мають бути ретельно приховані та організоване постійне спостереження за маскуванням інженерних загороджень.

Для здійснення маскування траншей, ходів сполучення потрібно правильно вибрати місця розташування їх на відкритій місцевості з застосуванням відповідних засобів (рис. 1.23, 1.24) [20].

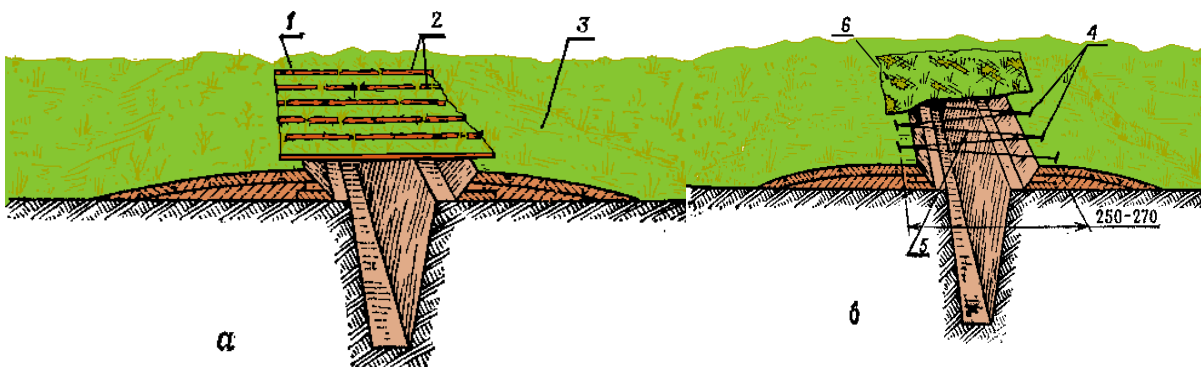

Рисунок 1.23 – Маскування траншей та ходів сполучення, викопаних вручну, на рослинних фонах

(а – в плетінням гілок у каркас із жердин та накиданням трави

(для маскування одернуванням брустверів 50 м^2 потрібно: 55 люд.-год;

жердин завдовжки 2,2 м – 20 од.; дерену – 50 м^2 ; гілок, трави – $0,5 \text{ м}^3$);

б – перекриттям елементами покриттів ($3 \times 6 \text{ м}$) табельних маскувальних комплектів по дротяному каркасу (на маскуванні одернування 50 м^2 брустверів потрібно: 45 люд.-год; дерену 50 м^2 ; 2-мм дроту – 1,7 кг; кілків діаметром 4 см та завдовжки 0,5 м – 50 од.; маскувальних покриттів $3 \times 6 \text{ м}$ – 2 од.);

1 – гілки або трава; 2 – жердини або хмиз; 3 – одернування; 4 – кілки діаметром 3–4 см та завдовжки 50 см; 5 – 2-мм дріт; 6 – маскувальне покриття)

Під час маскуванню траншей та ходів сполучень від повітряної розвідки ховають тільки окремі ділянки, які підводять до окопів та споруд.

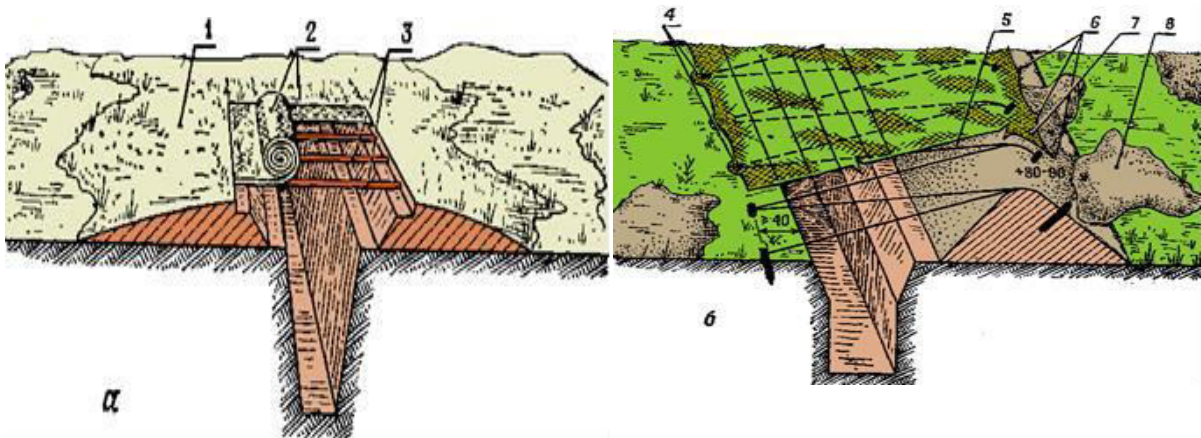

Рисунок 1.24 – Маскування траншей та ходів сполучення, виритих землерийними машинами

- (а – на місцевості без рослинності (на маскуванню 10 м потрібно: 10 люд.-год; матів із хмизу або соломи 25 м/куб.; жердин довжиною 2,2 м – 20 од.; б – на будь-якій місцевості (на маскуванню 10 м потрібно: 5 люд.-год; 2-мм дроту – 100 м; кілків – 42 од.; маскувальних покриттів 3 × 6 м – 2 од.); 1 – присипка рослинним ґрунтом; 2 – солом'яні мати, просочені глиняним розчином та присипані зверху тонким шаром ґрунту; 3 – жердини; 4 – кілки діаметром 3–4 см та довжиною 60 см; 5–3-мм дрiт; 6 – металеві припони; 7 – маскувальний матеріал; 9– ґрунтова пляма)*

Маскування від БПЛА (Маві3Т) з тепловізором (рис. 1.25–1.27) [20]:

- на фоні дерев маскувальна сітка не розпізнається, зверху сітка виглядає як дерева;
- на відкритій ділянці, між деревами, маскувальну сітку на фоні землі видно;
- в диму, з використанням димових зарядів, гранат, мін тощо – маскуванню не працює.

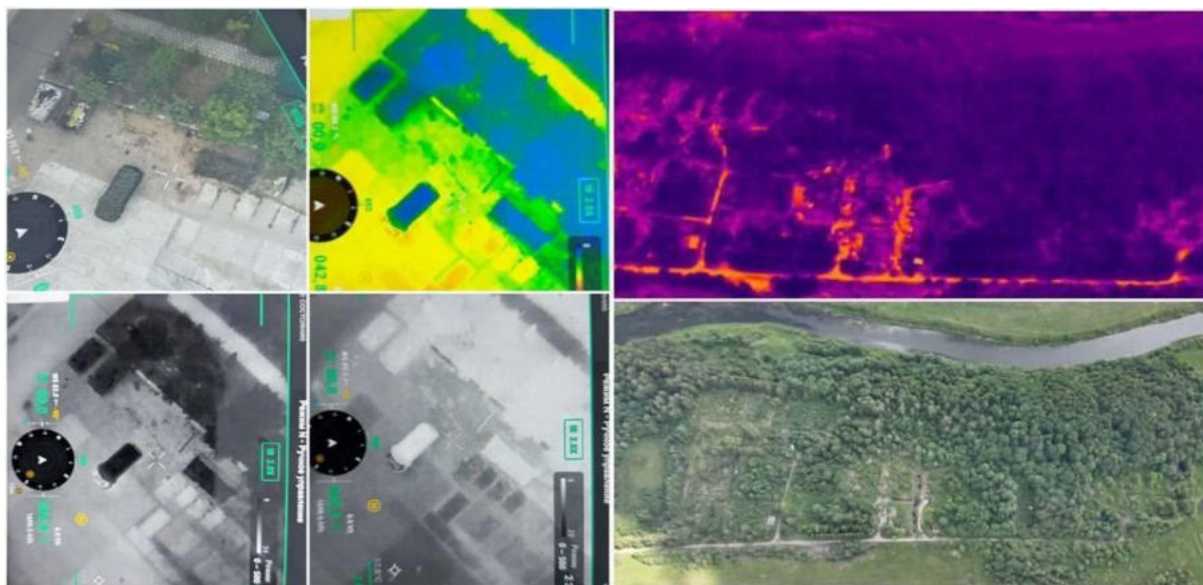

Рисунок 1.25 – Спостереження з БПЛА з тепловізором

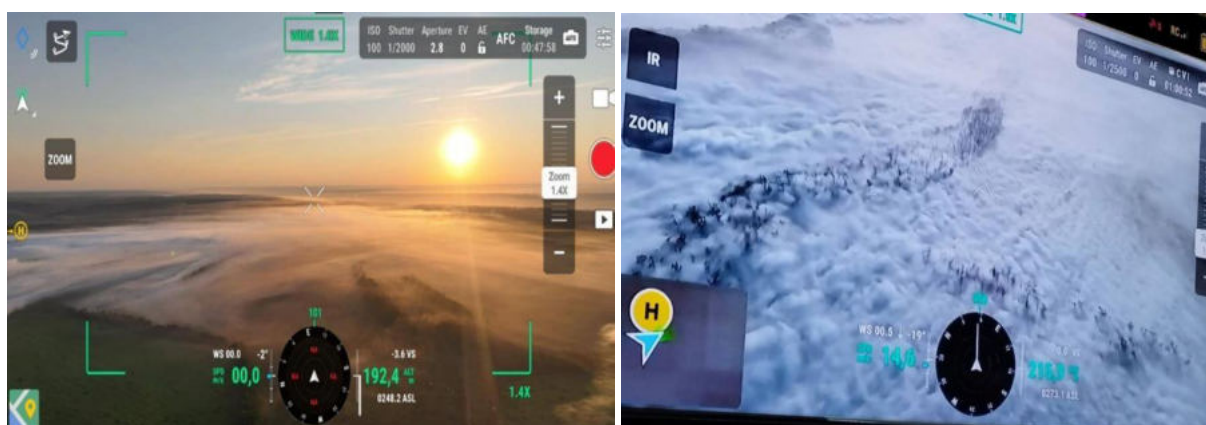

Рисунок 1.26 – Спостереження за результатами маскування (осліплення) противника з БПЛА без тепловізора

Рисунок 1.27 – Спостереження за результатами маскування (осліплення) з тепловізором

1.3.5. Маскування від радіолокаційної розвідки

Маскування від радіолокаційної розвідки потрібно здійснювати через використання природних масок і полів невидимості, зниження відбивних властивостей маскувальних об'єктів, а також за допомогою пристроїв спеціальних засобів РЕБ.

Для виконання цього завдання застосовуються станції перешкод бортовим РЛС типу СПН-30 і СПН-40, а також станції активних перешкод Р-934У.

Застосовуючи засоби РЕБ, доцільно враховувати, що важливою умовою досягнення мети маскування підрозділів та об'єктів є [20]:

- комплексність застосування різнорідних сил і засобів РЕБ;
- дотримання раціонального балансу сил і засобів РЕБ;
- зосередження обмеженого ресурсу сил і засобів РЕБ на виконанні пріоритетних заходів маскування підрозділів та об'єктів.

У випадках коли завданням РЕБ є прикриття площинного об'єкта, до складу підрозділу РЕБ доцільно додати комплекс автоматизованого управління станціями перешкод АКУП-22, який підвищить оперативність реакції станцій перешкод і дасть змогу раціонально використовувати їх можливості в умовах дії декількох груп літаків противника одночасно на різних напрямках.

Враховуючи актуальність проблеми протидії БпЛА противника, до складу підрозділів РЕБ доцільно долучити засоби (комплекси) радіоподавлення бортових систем БпЛА. Для цього можуть бути застосовані окремі зразки засобів РЕБ, зокрема «Буковель-АД», «Нота», «Хмара».

1.3.6. Аерозольне маскування підрозділів

Маскування аерозолями підрозділів і важливих об'єктів здійснюється з метою протидії засобам розвідки і керування зброєю противника.

Основними способами дій підрозділів аерозольної протидії залежно від характеру виконуваного завдання є їх розгортання по площі або в лінію.

Маскування підрозділів пf об'єктів від повітряного противника підрозділи аерозольної протидії здійснюють постановкою аерозольних завіс на площі, приймаючи при водночас такі бойові порядки [20]:

- кільцевий;
- по площі;
- комбінований.

Кільцевий бойовий порядок застосовується в разі маскування малорозмірних об'єктів і передбачає розгортання підрозділів аерозольної протидії на кільцевих (напівкільцевих) рубежах.

Бойовий порядок по площі застосовується в разі маскування великорозмірних об'єктів і передбачає розгортання підрозділів аерозольної протидії на декількох лінійних рубежах.

Комбінований бойовий порядок застосовується в разі маскування об'єкта, який займає великий район і передбачає сполучення кільцевого бойового порядку і бойового порядку по площі для приховування окремих його елементів, які визначають боєздатність об'єкта.

Маскування дій підрозділів від наземного противника підрозділи аерозольної протидії здійснюють постановкою лінійних (фронтальних або флангових) аерозольних завіс, що передбачає розгортання технічних засобів зниження помітності військ на одній лінії.

Постановка аерозольних завіс підрозділами аерозольної протидії може здійснюватися з місця і під час руху. Водночас розгортання підрозділів для виконання завдань також може здійснюватися з ходу або завчасно.

Залежно від характеру виконуваного завдання постановка аерозольних завіс може здійснюватися проведенням безперервного, періодичного і пульсувального аерозолепуску. У разі обмеженої наявності сил і засобів може застосовуватися такий спосіб, як «аерозольне розп'ямування місцевості».

Залежно від умов обстановки і характеру виконуваних завдань можливі інші варіанти і способи дій підрозділів РХБ захисту, однак у будь-яких випадках командири підрозділів повинні проявляти ініціативу, творчість і запобігати шаблонним діям.

Побудова підрозділів РХБ захисту для виконання завдання (підрозділи аерозольної протидії приймають бойовий порядок)

повинна відповідати способу його виконання і забезпечувати найбільш повне використання можливостей підрозділів, своєчасне зосередження основних зусиль і постійне їх нарощування на основному напрямку, використання вигідних умов місцевості та маневру, підтримання безперервного управління підрозділами та взаємодії.

Основними *завданнями аерозольної протидії* під час відбиття масованих ракетно-авіаційних ударів, БпЛА противника є [20]:

приховування вразливих елементів;

постановка аерозольних завіс у хибних районах у комплексі з іншими засобами та способами імітації за планом вищих командирів для залучення уваги розвідки противника до цих районів і виклику авіаційних ударів по об'єктах, що імітуються.

Приховування аерозолями вразливих елементів об'єктів, що маскуються від засобів повітряного нападу противника, здійснюється постановкою площинних аерозольних завіс.

Ефективність аерозольної протидії під час створення площинних аерозольних завіс визначається математичним очікуванням втрат бойової та іншої техніки вразливого елемента, закритого аерозольною завісою, або імовірністю ураження (виводу зі строю) малорозмірного (точкового) об'єкта. Вплив розмірів площинних аерозольних завіс на ефективність ударів авіації противника по вразливих елементах об'єктів, що маскуються аерозолями подано в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Вплив розмірів аерозольних завіс на ефективність ударів авіації противника по уразливих елементах об'єктів, що маскуються

Назва об'єктів	Розміри площі аерозольної завіси, м	Математичне очікування втрат (імовірність ураження)
Танкова (механізована) рота в районі зосередження:		
район відкритий	150 × 250	0,45
район закритий аерозольною завісою	400 × 700	0,12
під час нанесення удару з використанням радіолокаційного прицілу	400 × 1 000	0,10

Для маскуваннн бiльшостi вразливих елементiв потрiбно створювати осередковi аерозольнi завіси з розмірами 300–500 м по фронту i завглибшки 700–1 000 м. Для постановки такої завіси потрiбно 3–4 димовi машини або 6–8 аерозольних генераторiв.

Джерела аерозолепуску для створення осередкової аерозольної завіси встановлюються зазвичай на одному кільцевому рубежі. Відстань цього рубежу від межі об'єкта, що маскується, або його вразливого елемента повинно становити: під час розгортання на ньому димових машин 500–600 м, АГП – 200–250 м, димових шашок – 200–300 м. Інтервали між димовими машинами устанавлюються приблизно 100 м. Місце димових машин на кільцевому рубежі не є постійним i вибирається залежно від зміни напрямку вітру. Осередки аерозолепуску із використанням димових шашок об'єднуються на половині або на всьому кільцевому рубежі, а в дію приводиться залежно від напрямку вітру тільки якась частина з них. У кожному осередку аерозолепуску залежно від метеоумов i потреби створення аерозольної завіси необхідної довжини одночасно в дію приводиться одна або декілька димових шашок.

Непрозора довжина аерозольної завіси необхідної довжини від кожної димової машини регулюється витратою димової суміші.

Для маскуваннн великорозмірних об'єктiв, уразливі елементи яких розташовуються компактно, поблизу один від одного (аеродроми, великі залізничні станції та вузли, переправи i мости на широких ріках тощо), створюються суцільні площинні аерозольні завіси.

Димові машини (шашки) для постановки таких завіс розташовуються по рубежах на всій площі, яка закривається аерозолями. Рубежі розміщення димових машин (шашок) вибираються перпендикулярно до переважного напрямку вітру. Дистанції між ними визначаються, виходячи з того, щоб аерозольна хмара встигала розповсюдитися від одного рубежу до іншого до підльоту літаків противника на дальність ефективного застосування їх засобів ураження (бомбометання, пуску керованих ракет чи бомб), яка повинна становити не менше ніж 5–10 км.

Дистанції між рубежами розраховуються, виходячи зі швидкості приземного вітру й часу, визначеного на закриття об'єкта, тобто формування над ним площинної аерозольної завіси.

Час закриття об'єкта аерозольною завісою визначається від моменту виявлення літаків противника й передачі сигналу на початок аерозолепуску до їх підльоту до рубежу застосування зброї по об'єкту, що маскується.

Кількість димових шашок у кожному осередку визначається, виходячи з необхідної тривалості аерозолепуску і часу аерозолеутворення однієї димової шашки.

Визначається кількість рубежів, які потрібно створювати для маскування об'єкта, для чого значення глибини приховуваної площі тобто сторони, розташованої за напрямом приземного вітру, поділяють на дистанцію між рубежами.

Загальна кількість димових машин (шашок) визначається їх сумарною кількістю на всіх рубежах.

Бойова та інша техніка об'єктів, що маскуються не повинна розміщатися в розривах, які утворюються в аерозольній завісі під час розстановки димових машин (шашок) на рубежах із необхідними інтервалами між ними [20].

Наразі утворені в аерозольній завісі «вікна» (до 30–40 % від її площі) внаслідок їх рівномірного розподілу не надають істотного впливу на зниження ефективності аерозольної протидії засобам повітряного нападу противника.

Для приховування дій підрозділів і їх захисту від прицільних ударів авіації, яка діє на малих і гранично малих висотах, застосовується аерозольне «розплямування» місцевості. Від осередкових площинних аерозольних завіс, створюваних над конкретними дійсними і хибними об'єктами, аерозольне «розплямування» відрізняється не прив'язуванням до межі цих об'єктів та охоплює весь визначений район місцевості, підвищуючи її захисні властивості екранізувальною дією розосереджених по площі аерозольних утворювань.

Під час аерозольного «розплямування» дистанція між рубежами та інтервали між димовими машинами (шашками) вибираються так, щоб не відбувалося злиття окремих екранізувальних аерозольних хмар у суцільну або осередкову завісу.

В окремих випадках (наявність добре прохідних доріг, необхідності залучення уваги повітряної розвідки противника до визначеного району тощо) аерозольне «розплямування» може

здійснюватися рухомими паралельними маршрутами в одному або різних напрямках машин, що працюють із максимальною витратою димової суміші.

Застосування аерозолів під час веденні бою в місті здійснюється здебільшого силами загальновійськових підрозділів у ланці відділення, взвод, рота, батальйон. Для постановки осліплювальних завіс можуть залучатися артилерійські (мінометні) батареї.

У процесі прориву зовнішніх оборонних рубежів, підготовлених противником під час підходу до міста, мета і способи аерозольної протидії не мають істотних різниць від способів застосування аерозолів під час прориву оборони противника у звичайних умовах.

З початку створюються маскувальні аерозольні завіси для забезпечення розгортання підрозділів, які виділені від них у передові загони, в передбойовий і бойовий порядок, а в подальшому в ході захоплення опорних пунктів противника ставляться осліплювальні аерозольні завіси.

Під час бою в межах міста застосування аерозолів здійснюється здебільшого силами загальновійськових підрозділів у ланці відділення, взвод, рота, батальйон із застосуванням димових гранат (шашок) і запально-димових патронів. Для постановки осліплювальних завіс звичайно залучається артилерія та міномети, а також вогнеметні підрозділи з димовими боєприпасами.

Основними *завданнями аерозольної протидії* під час наступу в місті є [20]:

- 1) забезпечення дій штурмових загонів і груп із захоплення підготовлених до оборони споруд, опорних пунктів та інших важливих об'єктів противника;
- 2) осліплення вогневих засобів противника, що заважають підходу підрозділів до об'єктів атаки;
- 3) приховування маневру підрозділів, які діють на ділянках кварталів і вулиць, що прострілюються противника;
- 4) приховування виходу вогневих засобів, зокрема і вогнеметних підрозділів на вогневі позиції;
- 5) прикриття дій груп розгороджень по обладнанню проходів, розчищенню місцевості від завалів;

6) прикриття евакуації поранених і вбитих, а також пошкодженої техніки, які перебувають у зоні вогню противника;

7) осліплення вогневих засобів противника під час форсування водних перешкод у межах міста.

Під час **оборонного бою в місті**, крім перерахованих вище завдань, аерозолі застосовуються для приховування відходу підрозділів на нові позиції, маневру силами й засобами на загрозливій напрямки, розгортання підрозділів другого ешелону (резерву) для проведення контратак [20].

Аерозолі повинні широко застосовуватися для забезпечення дій штурмових загонів і груп, які створюються в частинах першого й другого ешелонів для захоплення найбільш міцних будівель і споруд.

Штурмовий загін (група) забезпечується ручними димовими гранатами, запально-димовими патронами (ЗДП). До їх складу залучаються вогнеметники, які озброєні вогнеметами РПВ із димовими боєприпасами.

Командир загону (групи) під час організації застосування аерозолів під час захоплення міцно укріплених споруд (будівель) повинен ретельно вивчити систему вогню противника та можливість вогневого фланкування з сусідніх будівель, найбільш зручні підступи до об'єкта й наявність загороджень, визначити місце та час постановки маскувальних і осліплювальних аерозольних завіс, а також необхідні для цього сили й засоби.

Порядок постановки аерозольних завіс під час захоплення будівель командир штурмового загону (групи) доводить у ході організації взаємодії.

Аерозольна **протидія вогню стрілецької зброї противника** здійснюється на всіх етапах дій штурмових загонів (груп) [20]:

- під час висування підгрупи вогневої підтримки на вогневі позиції;

- під час обладнання проходів у мінно-вибухових загородженнях підгрупою розвідки та розгородження;

- під час знищення будівель (споруд), обслуг довгочасних оборонних споруд підгрупами захоплення.

Завдання щодо застосування аерозолів та необхідні сили й засоби для їх виконання під час забезпечення дій штурмової групи в ході захоплення укріпленої будівлі (споруди) подані в табл. 1.6.

Таблиця 1.6 – Потреба сил і засобів застосування аерозолів для забезпечення дій штурмової групи

Завдання застосування аерозолів	Тривалість, хв	Сили і засоби в разі вітру:			
		Фронтальному		Флангового	
		Аерозольні засоби	Особовий склад	Аерозольні засоби	Особовий склад
Маскування висування і розгортання підгрупи вогневої підтримки	3–4	РПВ-Д – 5–6 шт.	3 особи	РПВ-Д 2–3 шт.	1–2 особи
Прикриття висування підгрупи розгородження	4–5	ЗДП – 30–60 шт.	20–25 осіб	ЗДП – 20–40 шт.	10–15 осіб
Маскування підгрупи розгородження під час обладнання проходів	15–20	РДГ – 120–150 шт.	10 осіб	РДГ – 60–70 шт.	5 осіб
Маскування висування і дій підгрупи захоплення	3–4	РПО-Д – 8–10 шт., ЗДП – 20–40 шт.	10–15 осіб	РПО-Д – 8–10 шт., ЗДП – 10–20 шт.	5–10 осіб

Під прикриттям аерозольних завіс, які створені димовими боєприпасами вогнеметів РПВ і ЗДП, підгрупа вогневої підтримки розгортається на вогневій позиції, а підгрупа розгородження висувається до мінно-вибухових загороджень.

Обладнання *проходів у загородженнях* здійснюється під прикриттям аерозольних завіс, які створюються особовим складом інженерно-саперних підрозділів, з використанням ручних димових гранат.

Під час вогневої підготовки атаки під прикриттям осліплювальних аерозольних завіс, створених пусками ЗДП, механізовані підрозділи швидко висувуються до об'єкта, в установлений час осліплюють противника на нижніх і середніх поверххах пусками ЗДП, на верхніх – димовими боєприпасами РПВ і вриваються в будівлі, знищуючи живу силу противника вогнем автоматів і кулеметів.

Аерозольні завіси потрібно ставити також на одному або обох флангах штурмового загону (групи) з метою протидії фланговому вогню і відволікання уваги противника.

Окремі вогневі точки і довготермінові оборонні споруди повинні осліплюватися реактивними піхотними вогнеметами з димовими боєприпасами РПВ-Д або пусками ЗДП.

Довжина аерозольних завіс у разі осліплення об'єктів противника повинна становити: окремі вогневі точки, спостережний пункт підрозділу – 100 м; позиція на 10–15 осіб – 150 м; взводний опорний пункт – 400–60 м [20].

Один залп вогнеметного відділення (взводу) в разі існування непрозорої аерозольної завіси приблизно 3 хвилини забезпечує просування підрозділів під її прикриттям на відстань до 200 м.

Під прикриттям аерозольної завіси, яка створена одним залпом запально-димових патронів, піхота може пройти відстань 150–200 м [20].

Пуск ЗДП здійснюється з інтервалами між точками падіння 10–12 м за флангового і 4–6 м за фронтального напрямку вітру. Черговість і дальність пуску, рубежі й сигнали готовності до пуску та інші вихідні дані для застосування ЗДП командир підрозділу вказує в ході інструктажу особового складу, який виділений для постановки аерозольних завіс і забезпечення його димовими засобами. Він зобов'язаний також з врахуванням місцевості та метеорологічних умов визначити та довести до всього особового складу підрозділу порядок його дій з використання результатів аерозольної завіси [20].

Крім планових завдань постановка аерозольних завіс патронами ЗДП здійснюється для рішення завдань, що раптово виникають, та осліплення «ожилих» і знову виявлених вогневих точок, на

флангах бойового порядку підрозділів, які здійснюють наступ, а також під час форсування водних перешкод у межах міста для осліплення вогневих засобів противника на протилежному березі.

З метою забезпечення евакуації поранених та убитих, а також виведення пошкодженої техніки з поля бою, аерозольні завіси створюються з використанням гранат РДГ або димових шашок ДМ-11 (УДШ). Їхня витрата повинна забезпечувати постановку і підтримку аерозольної завіси впродовж 10–20 хв, тобто на час, який потрібний для винесення пораненого (убитого) в безпечне місце, а також підходу тягача до пошкодженої машини, закріплення буксира і вихід із зони вогню противника.

Для забезпечення захисту від вогню противника в кожній черзі повинно спалюватися по 10–12 димових гранат РДГ або по 3–4 димових шашки ДМ-11. Постановку аерозольних завіс зазвичай здійснює особовий склад, виділений для евакуації. Дії особового складу щодо постановки аерозольних завіс, для забезпечення висування до пораненого (пошкодженої техніки) з тилу, а надалі виходу із зони вогню противника повинні бути рішучими, швидкими й завчасно спланованими.

Танки та БМП з метою захисту від вогню протитанкових засобів противника, повинні активно застосовувати систему запуску димових гранат. Відстрілюючи по 2–3 димові гранати ЗД-6 у бік вогневих засобів противника, кожний танк (БМП) може пройти під прикриттям аерозольної завіси, що створилася, відстань 250–300 м.

Під час підготовки і в ході наступу *в горах* організація аерозольної протидії здійснюється з урахуванням таких особливостей [20]:

- необхідності дій частин і з'єднань за окремими роз'єднаними, нерідко ізольованими один від одного напрямками;
- утруднення, а іноді неможливості проведення маневру силами й засобами постановки аерозольних завіс;
- необхідності виконання великого обсягу завдань аерозольної протидії безпосередньо військовими частинами й підрозділами всіх родів військ;
- погіршення умов управління аерозольною протидією внаслідок екранувальної дії гір;

- утруднення вибору на місцевості рубежів постановки аерозольних завіс та їх інженерного обладнання;
- наявності місцевих гірсько-долинних вітрів, різкого перепаду температур на висотах;
- наявності важкопрохідної, різкопересічної місцевості з великою кількістю вузьких ущелин, каньйонів, перевалів, гірських водних перешкод.

Крім того, необхідно враховувати, що глибина поширення аерозольної завіси уздовж ущелини збільшується в 1,5–2 рази з одночасним збільшенням тривалості її маскувальної дії порівняно з рівнинною місцевістю.

В обороні за допомогою аерозолів приховуються відхід підрозділів на запасні позиції і їх вихід на рубежі контратаки, заняття протитанковими резервами вогневих рубежів, дії інженерних підрозділів з установа мінно-вибухових загороджень, маневр підрозділів на загрозові ділянки.

Протидія засобам повітряного нападу противника під час проходження підрозділами ущелин і каньйонів здійснюється постановкою площинних аерозольних завіс, які створюються над маршрутами руху.

Для цього рубежі постановки аерозольних завіс потрібно обладнати з використанням димових шашок на верхній частині обох схилів ущелини, каньйону.

Приведення в дію димових шашок повинно здійснюватися тільки під час нанесення авіацією противника ударів звичайними і високоточними засобами ураження по колонах підрозділів.

Для прикриття перевалів засоби аерозольної протидії розміщуються на схилах гір вище дороги.

Для прикриття серпантинних ділянок маршруту за напрямку вітру перпендикулярно до маршруту руху рубіж димопуску обладнується на одному схилі з навітряної сторони.

За напрямку вітру уздовж маршрутів засоби аерозольної протидії встановлюються по обох сторонах перевалу.

Приведення засобів аерозольної протидії в дію повинно здійснюватися тільки під час нанесення авіацією противника ударів по колонах, що висуваються.

Передові, рейдові загони під час дій у відриві від основних сил здійснюють аерозольну протидію своїми силами, використовуючи запально-димові патрони, систему 902 і димові шашки.

У деяких випадках для постановки осліплювальних аерозольних завіс залучається артилерія, яка діє в їх складі, а іноді й підтримувальна авіація.

Спостережні пункти і вогневі засоби противника на схилах гір осліплюються одночасно на всіх ярусах і найбільш надійно – в опорних пунктах, прилеглих до доріг, а також на перевалах і командних висотах.

На першому ярусі осліплення здійснюється ЗДП і димовими пострілами РПВ-Д, на другому – 122 мм гаубицями і 120 мм мінометами, а на подальших – авіацією [20].

Атака опорного пункту противника на важкодоступних ділянках місцевості забезпечується постановкою осліплювальної завіси запально-димовими боєприпасами. Витрата ЗДП для створення лінійної завіси 100 м становить: до 10 патронів за флангового і до 20 патронів за фронтального вітру за тривалості аерозолеутворення 2–3 хв.

В інтересах штурмової групи, яка виконує завдання із захоплення довготермінової вогневої споруди, під час висування і розгортання підгрупи вогневого забезпечення повинна здійснюватися постановка осліплювальної аерозольної завіси на фронті не менше ніж 100 м силами мінометної батареї (взводом) упродовж 4–5 хв [20].

Вихід підгрупи розвідки і розгородження до мінно-вибухових загороджень забезпечується постановкою підгрупою вогневого забезпечення аерозольної завіси за допомогою ЗДП на фронті 100 м тривалістю до 5 хв.

Обладнання проходів підгрупою розгородження забезпечується постановкою аерозольної завіси тривалістю 15–20 хв з використанням ручних димових гранат РДГ силами залученого для досягнення цієї мети механізованого відділення. Приховування висування підгрупи захоплення і знищення до довготермінової вогневої споруди здійснюється підгрупою вогневого забезпечення, постановкою на 2–4 хв аерозольної завіси пусками ЗДП [20].

Під час долучення до складу штурмової групи вогнеметного відділення вогнеметники забезпечують постановку осліплювальної аерозольної завіси застосуванням димових пострілів вогнеметів. Для осліплення довготермінових вогневих споруд і вогневих точок, які розміщені поза зоною дії штурмової групи, аерозольні завіси завдовжки до 100 м перед кожною спорудою ставляться силами штатної, доданої або підтримувальної артилерії.

Під час організації застосування *аерозолів зимою* потрібно враховувати [20]:

- за наявності сніжного покриву понад 20 см помітно зменшується ефективність застосування ручних димових гранат і ЗДП;
- за глибини сніжного покриву 30 см і більше витрата артилерійських димових снарядів і мін збільшується вдвічі;
- час інтенсивного аерозолеутворення димових шашок за низьких температур збільшується в середньому на 2–3 хв;
- для обладнання рубежів постановки аерозольних завіс потрібна інженерна техніка, а для доставки засобів аерозольній протидії до рубежів – техніка високої прохідності та вертольоти.

Крім того, командири підрозділів повинні передбачити організацію пунктів обігріву особового складу, який залучається до постановки аерозольних завіс, забезпечення його маскувальними халатами й фарбування спеціальних машин частин аерозольної протидії під фон місцевості. Під час ведення наступальних дій зимою завдання аерозольної протидії будуть переважно такі самі, що й у звичайних умовах. Однак через низькі темпи наступу тривалість постановки аерозольних завіс збільшується.

В обороні додатковими завданнями аерозольної протидії є приховування вузлів доріг, висот, що прилягають до них, забезпечення дій сил і засобів, виділених для проведення маневру і перекидання на загрозливі ділянки, для нанесення удару по противнику, який здійснює обхідний маневр.

Маскування здійснюється застосуванням термодинамічної апаратури, системи запуску димових гранат БМП (танків), димових шашок (гранат) та запалювально-димових патронів. Засобами старшого начальника може здійснюватися маскування ОВТ спеціальними хімічними пінами, радіо поглинальними лакофарбовими покриттями.

На озброєнні в ЗС України є димові гранати РДГ-2 та РДГ-55 білого та чорного диму, димові шашки ДМ-11, БДШ, запально-димовий патрон (ЗДП).

1.3.7. Порядок застосування димових засобів

Порядок дій щодо застосування димових засобів у різних умовах обстановки наведено на рис. 1.28–1.30.

Під час потрапляння підрозділу в засідку на марші. За допомогою ручних димових гранат РДГ-2Х, які споряджаються металохлоридною сумішшю, здійснюється постановка димової завіси для прикриття від засобів ураження противника під час потрапляння колони техніки в засідку. Порядок дій підрозділів під час потрапляння в засідку на марші показано на рис. 1.28.

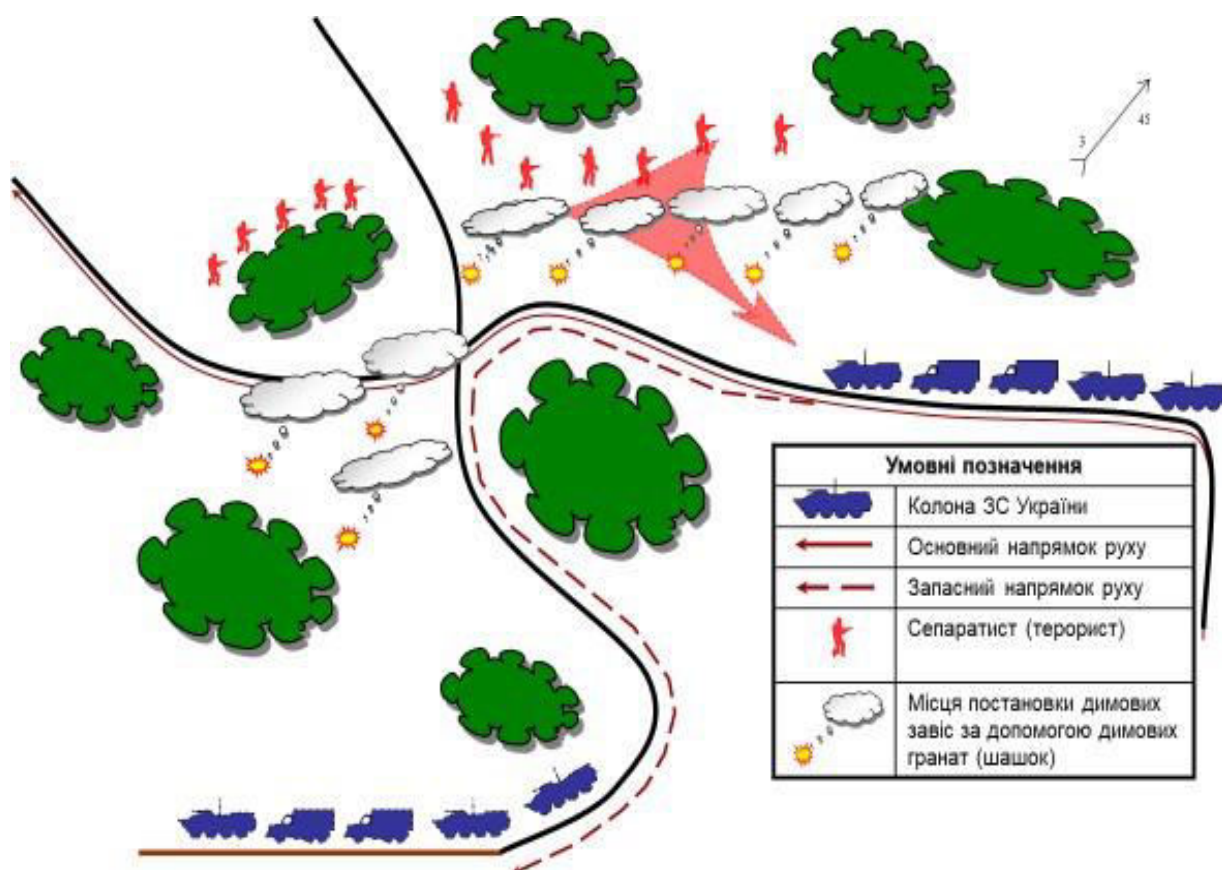

Рисунок 1.28 – Застосування димових засобів під час потрапляння підрозділу в засідку на марші

Під час **подолання зони можливого обстрілу**. З метою забезпечення безперешкодного подолання зон можливого обстрілу колони здійснюється постановка димових завіс через застосування гранат ЗД6 системи 902 «Туча», термодимової апаратури бронетехніки та РДГ. Порядок дій підрозділів подано на рис. 1.29.

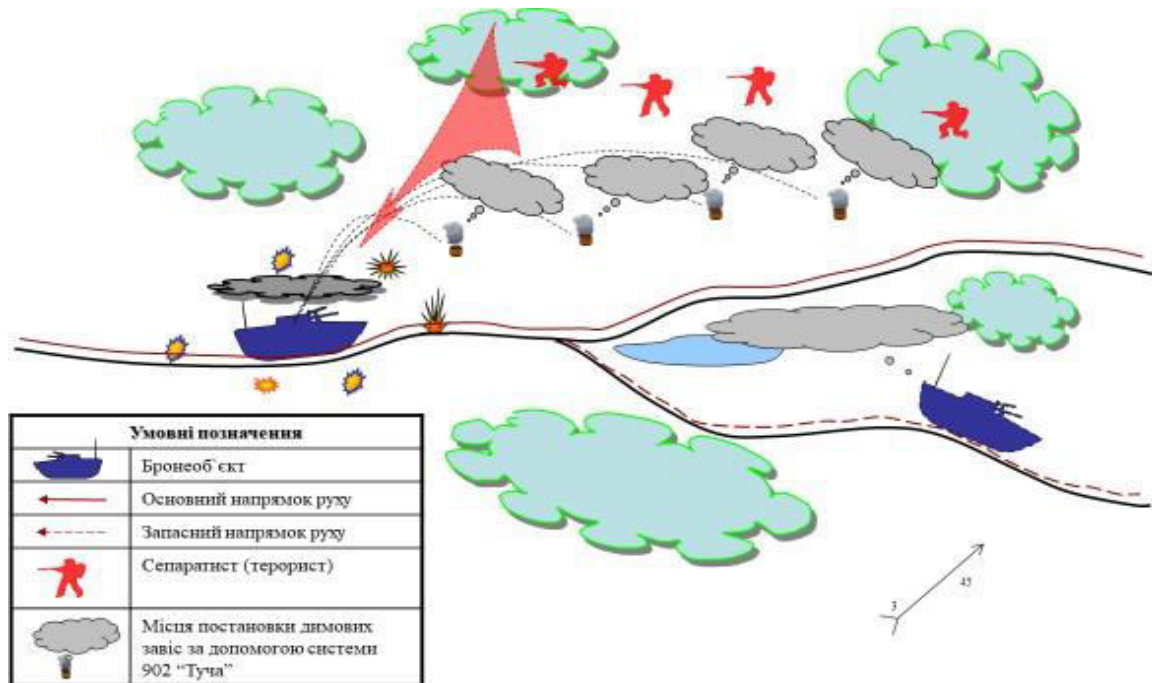

Рисунок 1.29 – Застосування димових засобів для безперешкодного подолання зон можливого обстрілу колони

Під час **відбиття нападу на блокпост**. Ручні димові гранати РДГ рекомендовано застосовувати для приховування дій особового складу під час здійснення маневру (обходу, оточення) у ході ліквідації диверсійно-розвідувальних груп ДРГ, зміни вогневої позиції, а також імітації підбиття бронетехніки. Порядок застосування димових засобів під час відбиття нападу на блокпост наведено на рис. 1.30.

Під час **блокування блокпосту** або здійснення спроби його захоплення озброєними людьми під прикриттям цивільних, здійснюється попередження про застосування спеціальних засобів. У разі ігнорування попередження про розблокування блокпосту для заподіяння органам дихання та зору подразливої дії застосовують РДГ типу РДГ-2Х (довідково: у разі горіння металохлоридної димової суміші утворюється сильнодіюча отруйна речовина фосген,

яка, діючи на організм людини, спричиняє подразнення верхніх дихальних шляхів та органів зору). Під час переміщення хмари диму в сторону блокпосту використовується протигаз або здійснюється вихід з зони дії хмари.

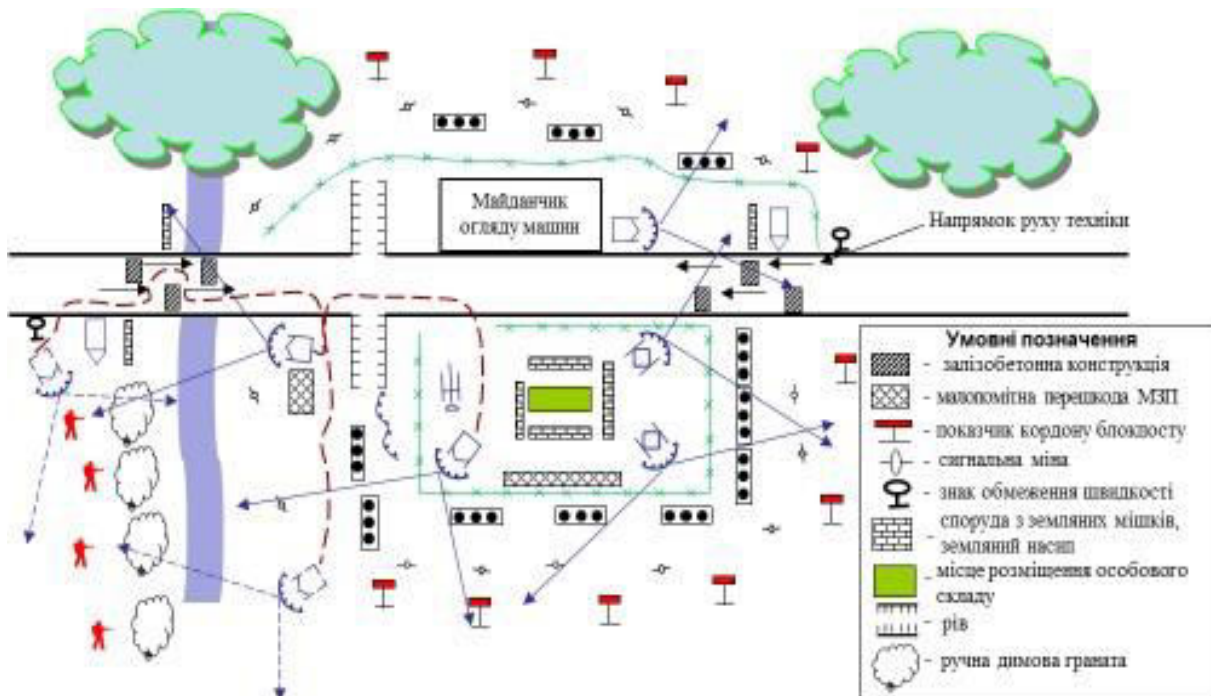

Рисунок 1.30 – Застосування димових засобів під час відбиття нападу на блокпост

У разі потреби **скритого виходу з блокпосту** групи особового складу з його розташування в пішому порядку або на техніці застосуванням декількох РДГ необхідно створити непроглядну завісу з найбільш небезпечної сторони та під прикриттям диму здійснити висування, а перед застосуванням РДГ враховувати напрямок вітру.

Під час **відбиття захопленого об'єкта**. З метою осліплення противника, забезпечення прихованого підходу до захопленого об'єкта під час проведення штурмових дій використовуються РДГ білого та чорного диму. Для заподіяння органам дихання та зору подразливої дії застосовують РДГ типу РДГ-2Х. РДГ застосовують у разі фронтального та косого вітру. Порядок дій наведено на рис. 1.31.

З досвіду бойових дій відбиття повномасштабної агресії рф проти України можна зробити висновок, що найбільш широко

застосовуються ручні димові гранати РДГ-2, РДГ-2Ч, ДМ-11 для маскуванню підрозділів під час здійснення маневру по вузьких дорогах, змінення вогневих позицій, відходу, під час евакуації поранених і пошкодженої техніки із зони ураження, що значно зменшило втрати підрозділів.

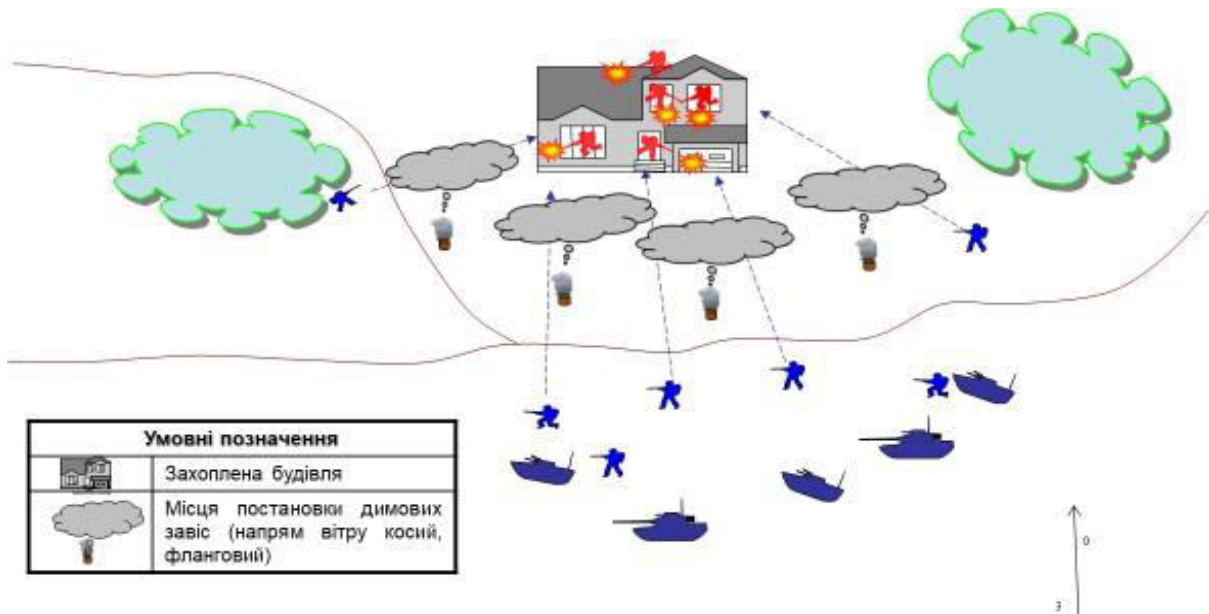

Рисунок 1.31 – Застосування димових засобів для приховування підходу до об'єкта під час його звільнення

У табл. 1.7 наведена класифікація умов аерозолеутворення.

Таблиця 1.7 – Класифікація умов аерозолеутворення

Елементи метеорологічної і топографічної обстановки	Умови аерозолеутворення		
	Сприятливі	Середні	Мало сприятливі
Середня швидкість вітру, виміряна на висоті 1–2 м, м/с	3–5	1,5–3 5–8	до 1,5 більше ніж 8
Характер вітру	Стійкість за напрямком і швидкістю		Нестійкий, поривчастий
Ступінь вертикальної стійкості атмосфери	Інверсія, Ізотермія	Ізотермія	Конвекція
Відносна вологість, %	Більше ніж 70	50–70	Менше ніж 50
Температура повітря	Позитивна		Негативна
Місцевість	Рівна	Слабо пересічена	Надто пересічена

Застосування маскувальних особливостей місцевості, умов обмеженої видимості й інженерних прийомів маскуванню мають позитивний результат лише в разі додержання маскувальної дисципліни.

У процесі проведення маскуванню підрозділів потрібно [20]:

– приховувати розташування та переміщення підрозділів і об'єктів з урахуванням маскувальних властивостей місцевості та умов обмеженої видимості;

– застосовувати табельні засоби маскуванню;

– використовувати місцеві матеріали, дими та аерозолі;

– фарбувати ОВТ під фон місцевості;

– створювати хибні райони розташування підрозділів та об'єктів;

– застосовувати всі наявні засоби маскуванню від розвідки противника;

– виконувати вимоги маскувальної дисципліни.

Доцільно зазначити те, що природними масками від наземної розвідки противника є ті ж самі маски, що і від повітряної розвідки, а також протилежні схили висот, яри, балки, канави й інші нерівності місцевості, суцільні огорожі, насипи, виїмки, скирти соломи та інші предмети місцевості. Визначення таких полів невидимості потрібно виконувати на топографічних картах через побудову графіків.

Для змінення кольору поверхні ОВТ, реальних і хибних споруд, ділянок місцевості, макетів тощо використовуються аерозольні балони з фарбою. Для маскувального фарбування застосовують фарби промислового виробництва: водоемульсії, емалі на основі синтетичних смол; масляні (густотерті) (табл. 1.8) [20].

Таблиця 1.8 – Потреба в аерозольних балонах з фарбою для забарвлення ОВТ

Назва ОВТ	Необхідно балонів			
	На одиницю техніки, шт.	мб (БМП), шт.	мб (БТР), шт.	тб, шт.
Танк	2,5	32,5	32,5	77,5
БМП (БТР)	2	76	86	
Автомобіль КраЗ	1,5	25,5	25,5	32
Міномет 120 мм	1	6	6	

1.3.8. Забезпечення підрозділів макетами озброєння і військової техніки та їх використання

Макети ОВТ можуть мати високий або малий ступінь деталізації, коли на макетах відтворюють усі або тільки великі та найбільш характерні деталі імітованої техніки. Незамасковану техніку імітують макетами з високою деталізацією, а замасковану – макетами з малою деталізацією, які під час встановлення частково або «недбало» маскують.

Макети замаскованої техніки потрібно виготовляти у вигляді найпростіших каркасів, відтворюючи контури техніки, що імітують, та укріплених на них маскувальних покриттів табельних маскувальних комплектів. Каркаси виготовляють із місцевих матеріалів (жердин, рейок, дроту) безпосередньо на місці імітації. Відповідно до габаритів імітованої техніки покриття використовують цілком або частинами. Найбільш складні елементи макетів доцільно виготовляти заздалегідь та доставляти до місця встановлення в комплекті з покриттями [20].

Так, порівняно невелика матеріальна база за короткі строки дає змогу якісно підготувати макети та організувати заходи маскування позицій та ОВТ, використовуючи водночас сприятливі чинники місцевості та природні маски.

Проте потрібно враховувати, що максимальний термін розміщення макетів на одній позиції, коли зберігається їх ефективність, становить до 3-х діб, після чого періодично необхідно проводити заміну даних макетів на вогневих позиціях.

До макетів і хибних (несправжніх) споруд повинні висуватися наведені нижче вимоги щодо їх правдоподібності та повноти відтворення ними демаскувальних ознак об'єктів, що імітуються.

У разі влаштування макетів та хибних споруд потрібно відтворювати ті демаскувальні ознаки дійсних об'єктів, за якими ці об'єкти розпізнаються в заданих умовах розвідки.

Під час ведення противником оптичної, теплової або радіолокаційної розвідки необхідно відтворювати оптичні, теплові або радіолокаційні видові демаскувальні ознаки, а за потреби і демаскувальні ознаки детальності.

Під час *розташування макетів та хибних споруд на місцевості потрібно враховувати* [20]:

- міцність конструкції, стійкість до метеорологічних та інших впливів;

- простота конструкції і способи влаштування повинні забезпечувати зведення макетів та хибних споруд за незначних витрат сил та засобів;

- транспортабельність, мала вага і габарити при транспортного положення, вона повинна забезпечувати можливість перевезення великої кількості раніше заготовлених макетів до місця їх застосування за найменших витрат транспортних засобів;

- економічність – це вимога до будь-яких військових конструкцій, машин, озброєння, матеріалу, стосовно макетів та хибних споруд має особливу значимість, оскільки їхнє невикористання в більшості випадків передбачає їх знищення. Макети і хибні споруди потрібно використовувати для притягнення ударів противника та знищення або в результаті цих ударів, чи в цілях демонстрування розвідці противника ефективності нанесених ударів.

Виконання вимог щодо економічності під час створення макетів та хибних споруд досягається за рахунок відтворення не всіх демаскувальних ознак об'єктів, що імітуються, а тільки тих, які можуть прийматися розвідкою у заданих умовах, а також застосуванням дешевих матеріалів промислового виготовлення та широким використанням підручних матеріалів.

Рекомендований склад комплекту імітації механізованих (танкових) підрозділів наведено у табл. 1.9 [20].

Макети військового виготовлення імітують замасковану та незамасковану техніку.

Макети замаскованої техніки виготовляють у вигляді найпростіших каркасів, відтворюючи контури техніки, що імітують, та укріплених на них маскувальних покриттів табельних маскувальних комплектів. Каркаси виготовляють із місцевих матеріалів (жердин, рейок, дроту) безпосередньо на місці імітації.

Відповідно до габаритів імітованої техніки покриття використовують повністю або частинами.

Таблиця 1.9 – Склад комплексу імітації
механізованих (танкових) підрозділів

Назва підрозділу	Обсяг завдань, що виконуються	Засоби, що застосовуються			
		Макети, шт.	КФП-1-180, шт.	ОМУ, шт.	МКС-2М, К-Т
<i>мв</i>	Створення несправжнього ВОП	3	12	12	1,5
<i>тв</i>	Створення несправжнього ВОП	3	12	12	1,5
<i>мр</i>	Створення несправжнього РОП (2 ВОП)	6	24	24	3
<i>тр</i>	Створення несправжнього РОП (2 ВОП)	6	24	24	3
<i>мб</i>	Створення несправжнього БРО (3 РОП)	21	84	84	12
<i>тб</i>	Створення несправжнього БРО (3 РОП)	21	84	84	12

Такі макети рекомендовано використовувати на відкритій для спостереження супротивника місцевості та без додаткової підгонки покриттів до фону місцевості.

У разі масового виготовлення макетів використовується потоковий метод із застосуванням необхідних засобів механізації та на спеціально обладнаних майданчиках. На кожному майданчику повинно виконуватися не більше однієї або двох операцій. Для прискорення робіт із виготовлення макетів на майданчиках потрібно застосовувати шаблони та найпростіші пристосування.

Під час маскуванню ОБТ від комплексу технічних засобів розвідки противника табельні маскувальні комплекти та маски потрібно використовувати разом з тепловими та радіолокаційними екранами з місцевих матеріалів.

Для маскуванню ОБТ від комплексної розвідки противника доцільно використовувати транспортні радіорозсіювальні покриття з синтетичних матеріалів разом з тепловідбивними покриттями з металізованої плівки (тканини).

1.4. Інженерне забезпечення

1.4.1. Інженерне забезпечення в основних видах бою

Інженерне забезпечення організовується і здійснюється з метою створення підрозділам сприятливих умов для виконання бойових завдань, підвищення захисту особового складу, ОВТ від усіх засобів ураження, а також для завдання противнику втрат застосуванням інженерних боєприпасів та ускладнення його дій [8].

Основними *завданнями* інженерного забезпечення бойових дій взводу (відділення, екіпажу танка) є [8]:

- інженерна розвідка противника, місцевості та об'єктів;

- фортифікаційне обладнання опорного пункту взводу (бойової позиції відділення, вогневої позиції танка), місця розташування підрозділу, розгортання КСП взводу;

- влаштування та утримання інженерних загороджень;

- пророблення проходів у загородженнях та переходів через перешкоди;

- виконання інженерних заходів маскування та захисту від ВТЗ.

Інженерна розвідка противника, місцевості та об'єктів ведеться з метою визначення: характеру й обсягу інженерного обладнання позицій і районів розташування противника, системи його інженерних загороджень, прохідності місцевості, стану доріг та мостів; місць і характеру руйнувань, пожеж, затоплень та інших перешкод, напрямків їх подолання або обходу; характеру водних перешкод та умов їх форсування; місць розташування і стану джерел води; наявності місцевих будівельних матеріалів, а також засобів, що можуть бути використані для завдань інженерного забезпечення; маскувальних та захисних властивостей місцевості [8].

Фортифікаційне обладнання здійснюється постійно під час підготовки і в ході виконання бойових завдань з метою захисту особового складу, ОВТ від усіх засобів ураження противника. Воно ведеться силами самих підрозділів з максимальним використанням засобів механізації, застосуванням підривних зарядів, збірних споруд, місцевих матеріалів, конструкцій і споруд промислового виготовлення, а також з урахуванням захисних та

маскувальних властивостей місцевості. Черговість і терміни фортифікаційного обладнання опорних пунктів (позицій) або місць розташування підрозділів визначаються з урахуванням забезпечення їх постійної готовності до ведення бою (дій). Усі вогневі позиції обладнуються з урахуванням кругової оборони [8].

Улаштування та утримання інженерних загороджень здійснюється в усіх видах бою з метою завдання втрат противнику, затримки його просування та сковування його маневру, примушення до руху в не вигідному для нього напрямку та підвищення ефективності своїх вогневих засобів. Для цього встановлюються мінні поля, групи мін, окремі міни і невибухові загородження [8].

Інженерними загородженнями прикриваються зазвичай позиції підрозділів, стики та проміжки між ними, відкриті фланги, позиції вогневих засобів, місця розгортання КСП. Протипіхотні мінно-вибухові загородження встановлюються в керованому варіанті.

Інженерні загородження застосовуються згідно з планом старшого командира за замислом командира роти (взводу) з урахуванням маневру своїх підрозділів, підрозділів старшого командира, системи вогню та природних перешкод.

Інженерні загородження влаштовуються особовим складом взводу (відділення, танка), а також доданими підрозділами інженерних військ.

Пророблення проходів у загородженнях, руйнуваннях та обладнання переходів через перешкоди здійснюється підрозділами інженерних військ, нештатними групами розмінування роти, а також з використанням навісного (вбудованого) обладнання бойової та інженерної техніки, підривних зарядів і місцевих матеріалів [8].

Дистанційно встановлені мінні поля обходяться розвіданими напрямками, а в разі неможливості обходу долаються з використанням мінних тралів та проходами, які проробляються групами розмінування рот.

Основні зусилля інженерного забезпечення за видами бою (дій) зосереджуються [8]:

в обороні – на інженерній розвідці противника, місцевості та об'єктів перед переднім краєм оборони, на підступах до оборони, на рубежах дій підрозділів; фортифікаційному обладнанні позицій відділень, вогневих позицій, місця розгортання КСП; улаштуванні

та утриманні інженерних загороджень, підготовці (проведенні) руйнувань; охороні, позначенні та прикритті проходів в інженерних загородженнях для підрозділів бойової охорони, своєчасному їхньому закритті після виходу підрозділів; виконанні інженерних заходів щодо маскуванню підрозділів, ОВТ; ліквідації наслідків впливу засобів ураження противника і небезпечних чинників природного та техногенного характеру.

Особливостями *інженерного забезпечення оборони водної перешкоди* є [8]: влаштування загороджень на підступах до неї й у воді, на існуючих переправах, бродах і ділянках, зручних для форсування. Гідротехнічні споруди, які можуть бути використані для затоплення місцевості, беруться під охорону і готуються до руйнування. У разі неможливості їх використання і загрози захоплення противником з дозволу старшого командира вони руйнуються. Взимку на доступних для форсування противником ділянках улаштовуються великі ополонки.

Особливостями *інженерного забезпечення* є [8]:

оборони населеного пункту – пристосування окремих будівель до оборони з урахуванням захисту від усіх засобів ураження; влаштування завалів, загороджень і руйнувань на підступах до опорного пункту і в ньому. Для маневру використовуються проходи і проїзди всередині кварталів і пристосовуються підземні споруди. У підземних спорудах, які не використовуються для маневру, влаштовуються інженерні загородження, а виходи з них прикриваються вогнем. Підвали кам'яних будівель обладнуються під сховища. Окремі будівлі, які не зайняті підрозділами, особливо в проміжках між опорними пунктами, мінуються або готуються до руйнування;

у наступі й у зустрічному бою – на підготовці вихідного положення (позиції) для наступу, маршрутів висунання, розгортання і переходу в атаку, їх обладнанні та маскуванні; обладнанні позицій для вогневих засобів, призначених для ведення вогню прямою наводкою, вогневих позицій доданої артилерії та інших вогневих засобів; проробленні проходів в інженерних загородженнях противника на передньому краї й у глибині його оборони; встановленні мінно-вибухових загороджень на ймовірних напрямках контратак противника; підготовці й утриманні переправ через водні перешкоди.

Під час форсування (подолання) водної перешкоди – на веденні інженерної розвідки водної перешкоди і засобів висування до неї; влаштуванні й маскуванні переправ на штатній плавальній бойовій техніці, вбрід, танків під водою; охороні переправ від плавучих мін і диверсійних дій противника; інженерному обладнанні захоплених плацдармів;

під час бою в оточенні та виходу з нього – на інженерному обладнанні позицій відділень і вогневих позицій бойової техніки; влаштуванні інженерних загороджень по периметру опорного пункту взводу; своєчасному відновленні пошкоджених або знищених противником загороджень; проробленні проходів у своїх інженерних загородженнях і загородженнях (мінних полях) противника, встановлених дистанційним способом; прикритті флангів ділянки прориву мінно-вибуховими і невибуховими загородженнями під час прориву та виходу підрозділів з оточення; підриві мостів та інших споруд для зниження темпу переслідування противником;

під час дій у складі ТакПД (ТакМД) – на маскуванні районів очікування і місць посадки (завантаження) десанту; обладнанні і позначенні маршрутів виходу в призначений район (рубіж); подоланні протидесантних загороджень; фортифікаційному обладнанні захоплених рубежів (об'єктів) та прикритті їх інженерними загородженнями; підриві визначеного об'єкта (елементів об'єкта);

під час пересування (на марші) – на інженерній розвідці, розмінуванні (перевірці на наявність вибухонебезпечних предметів) і фортифікаційному обладнанні районів очікування, завантаження, розвантаження, привалів, денного (нічного) відпочинку; виконанні інженерних заходів маскування; влаштуванні інженерних загороджень;

під час розташування на місці – на інженерній розвідці та розмінуванні (перевірці на наявність вибухонебезпечних предметів) місцевості та об'єктів у призначеному місці; фортифікаційному обладнанні місця розташування взводу (відділень), укриттів (окопів) для техніки, місця розгортання КСП; улаштуванні та утриманні інженерних загороджень на доступних для противника напрямках; виконанні інженерних заходів маскування.

1.4.2. Фортифікаційне обладнання опорного пункту взводу (бойової позиції відділення, вогневої позиції БМП (БТР), місця розташування підрозділу

Під час *фортифікаційного обладнання* на місцях виконання бойових завдань підрозділами влаштовуються [13]:

1) споруди для ведення вогню:

– окопи для особового складу, окопи для бойової (спеціальної) техніки, траншеї та ходи сполучення: з використанням лісоматеріалів; геотекстилю та металеві сітки; з використанням залізобетону;

– вогневі споруди: промислового виготовлення типу ВС-1-3, МВС-2; вогневі споруди за критого типу для різних видів стрілецької зброї з використанням лісоматеріалів;

2) споруди для захисту особового складу:

– перекриті ділянки траншей: з лісоматеріалів; з використанням залізобетонних плит;

– перекриті щілини: з лісоматеріалів; з використанням залізобетонних плит; бліндажі: промислового виготовлення типу УГС з гофрованої сталі, УФС-1, УФС-3 з використанням залізобетону; конструкції з використанням лісоматеріалів;

3) споруди для КСП і медичних пунктів:

– командно-спостережні пункти: відкритого типу з використанням лісоматеріалів; закритого типу: промислового виготовлення з залізобетону або з використанням комплекту УГС; з використанням лісоматеріалів;

– медичні пункти (місця надання медичної допомоги): промислового виготовлення з використанням комплекту УГС; з використанням лісоматеріалів;

4) споруди для техніки і матеріально-технічних засобів (МТЗ):

– укриття для техніки: з використанням окремих залізобетонних конструкцій та/або лісоматеріалів;

– укриття для боєприпасів та МТС: з використанням окремих залізобетонних конструкцій та/або лісоматеріалів;

5) споруди господарського призначення:

- місце для приготування їжі та їдальня: з використанням лісоматеріалів;
- місце для прання та лазня: з використанням лісоматеріалів;
- туалети;
- місця для зберігання дров (дровники);
- місце для електротехнічного засобу (ЕТЗ).

Для уникнення ураження особового складу сколками бетону передбачається перекриття залізобетонних конструкцій (виробів) поглинальним матеріалом (грунтом, поліетиленовими мішками з піском (землею)).

Фортифікаційне обладнання взводного опорного пункту (ВОП) зображено на рис. 1.32, 1.33, де обладнуються [13]:

- укриття для особового складу;
- місця надання медичної допомоги;
- укриття для техніки;
- укриття для боєприпасів та МТЗ;
- споруди господарського призначення.

План - схема взводного опорного пункту

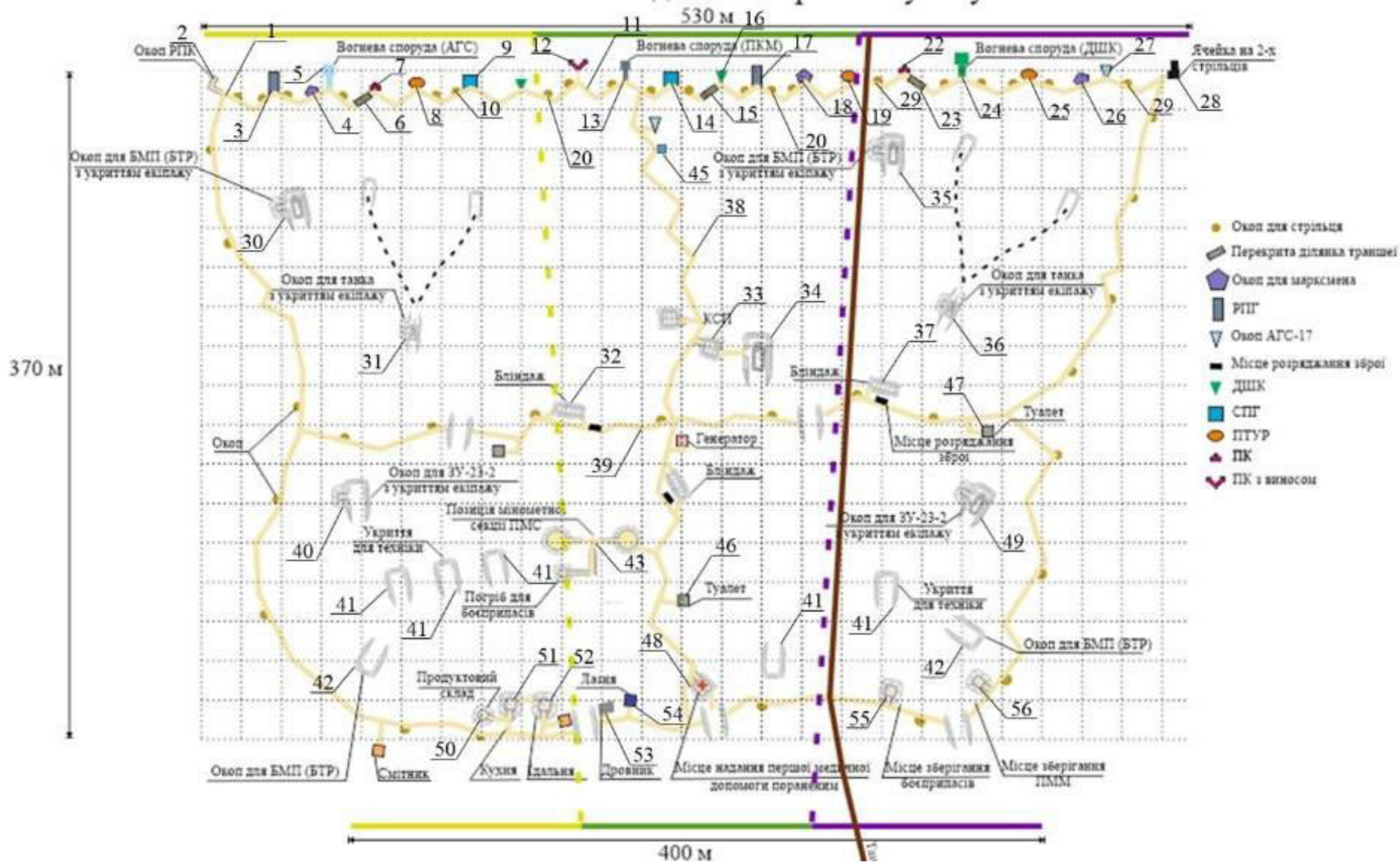
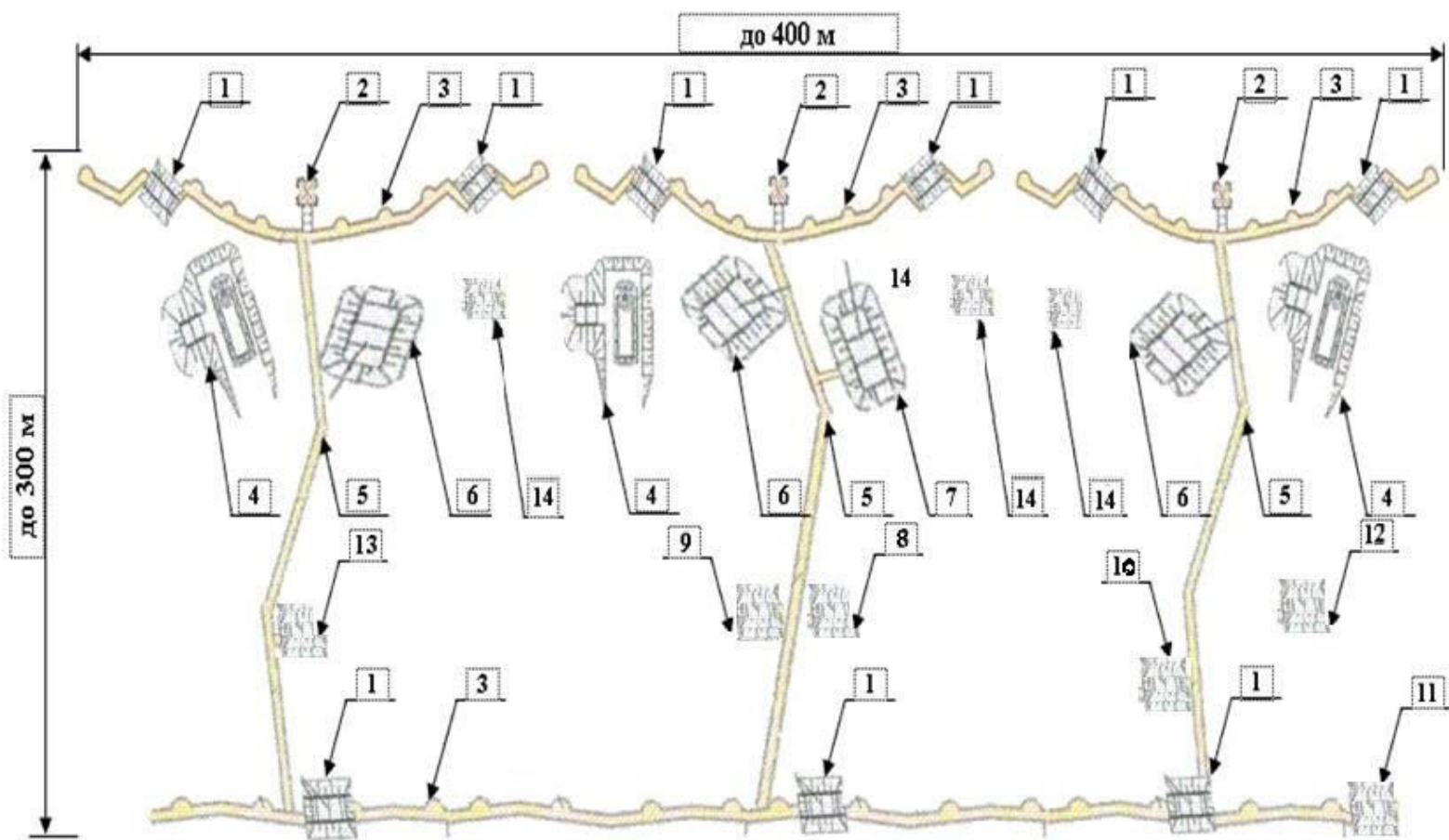

Рисунок 1.32 – План-схема взводного опорного пункту (варіант)

- Умовні позначення:
- 1 – перекрита траншея;
 - 2 – споруда для спостереження та ведення вогню;
 - 3 – траншея з місцем ведення вогню;
 - 4 – окоп для БМ з укриттям для екіпажу;
 - 5 – ходи сполучення;
 - 6 – бліндаж;
 - 7 – КСП;
 - 8 – кухня;
 - 9 – їдальня;
 - 10 – продуктовий склад;
 - 11 – лазня;
 - 12 – місцезберігання б/п;
 - 13 – місце надання медичної допомоги;
 - 14 – відхоже місце.

Рисунок 1.33 – План-схема взводного опорного пункту на бойовій позиції (варіант)

1.4.3. Вимоги щодо обладнання фортифікаційних споруд

Окопи для стрільців, ведення вогню з кулеметів (РПК, НСВТ, ПК, ДШК тощо) та гранатометів (РПГ, СПГ, АГС тощо) споруджують спершу для стрільби лежачи, потім його поглиблюють для стрільб з коліна та стоячи. Після закінчення відривання одиночного окопу бруствер розрівнюють лопатою та маскують під вигляд і колір місцевості за допомогою місцевих матеріалів: травою, гілками, орною землею, снігом тощо. Бійницю для стрільби влаштовують з сектором обстрілу не більше ніж 60 см. У бічній крутості окопу обладнують нішу для боєприпасів. Окопи обшиваються лісоматеріалом, геотекстилем з металевою сіткою або використовують для укріплення залізобетон.

Варіанти обладнання окопів наведені в додатку 1 [13].

Траншеї, що з'єднують одиночні окопи в окоп на відділення, відриваються на глибину 110 (150) см (залежно від часу, який є для фортифікаційного обладнання позицій).

Траншеї обшивають лісоматеріалом, геотекстилем з металевою сіткою або використовують для укріплення залізобетон.

Окопи для танків, БМП (БТР) призначені для створення умов для виконання вогневих завдань і підвищують захист екіпажів та військової техніки від засобів вогневого ураження противника. Окопи можуть бути з круговим або обмеженим сектором обстрілу.

Для ведення вогню з бійниць БМП у бруствері облаштовуються сектори обстрілу. Для відкриття дверей БМП в апарелі відриваються за місцем виїмка завглибшки 50 см.

Для захисту екіпажів БМП, БТР в окопах влаштовуються укриття УТ-1.

Вогневі споруди призначені для розміщення зброї та особового складу, ведення вогню, а також для захисту особового складу та матеріальної частини від засобів ураження противника.

Під час фортифікаційного обладнання використовуються вогневі споруди промислового виготовлення з залізобетону ВС-1, металеві МВС-2 та виготовлені силами підрозділів з використанням лісоматеріалів і залізобетонних конструкцій.

Вогневі споруди складаються із відділення для ведення вогню та виходу в траншею. Споруди промислового виготовлення ВС-1-3 напівзаглиблені.

Виходи в траншею споруд ВС-1 влаштовуються із збірних залізобетонних блоків потерн, вогневих споруд виготовлених підрозділами – влаштовуються з лісоматеріалів.

Варіанти обладнання вогневих споруд наведені в додатку 2 [13].

Споруди для захисту особового складу забезпечують захист особового складу від засобів ураження противника, створюють сприятливі умови для відпочинку в бойовій обстановці та захищають від несприятливих погодних умов. До них відносяться [13]:

- перекриті ділянки траншей, які обладнуються з використанням лісоматеріалів та залізобетонних конструкцій;
- бліндажі: промислового виготовлення з залізобетону УФС-1(3), гофрованої сталі УГС та виготовлені силами підрозділів з лісоматеріалів;
- укриття УТ-1.

1.5. Радіаційний, хімічний і біологічний захист

1.5.1. Мета, завдання радіаційного, хімічного та біологічного захисту в загальновійськовому бою

Радіаційний, хімічний, біологічний захист (РХБз) організовується і здійснюється з ***метою*** [8]:

- запобігання або максимального зменшення втрат особового складу від ЗМУ, руйнувань радіаційно та хімічно небезпечних об'єктів, створення підрозділам сприятливих умов для виконання поставлених завдань в обстановці РХБ зараження;
- посилення їх захисту від ВТЗ, інших засобів ураження противника застосуванням аерозолів (димів);
- нанесення ураження противнику вогнеметною зброєю.

РХБ захист організовується постійно під час підготовки та ведення бою (дій), як в умовах застосування противником ЗМУ, так і під час застосування звичайної або високоточної зброї.

РХБ захист *організовує командир* взводу (відділення, танка) на підставі отриманого завдання і вказівок старшого командира.

Під час *організації РХБ захисту* командир взводу (відділення, танка) вказує [8]: завдання з виявлення радіаційної та хімічної обстановки, сигнали оповіщення та порядок дії за ними; заходи щодо підтримання живучості (порядок застосування індивідуальних і колективних засобів захисту, захисних властивостей місцевості, техніки, інших об'єктів та виконання режимно-обмежувальних заходів); порядок проведення спеціальної обробки; використання термодимової апаратури БМП (танків), димових шашок (гранат), запалювально-димових патронів; об'єкти ураження вогнеметниками. Додатково може визначатися порядок проведення часткової спеціальної обробки.

Основними *завданнями РХБ захисту* взводу (відділення, танка) під час підготовки і ведення бою (дій) є [8]:

- виявлення та оцінювання РХБ обстановки;
- підтримання живучості підрозділу в умовах РХБ зараження;
- маскування дій взводу (відділення, танка) та об'єктів із застосуванням аерозолів (димів);
- ураження живої сили, ОВТ противника із застосуванням вогнеметної зброї.

Виявлення РХБ обстановки охоплює [8]:

- РХБ розвідку (спостереження);
- радіаційний і хімічний контроль.

РХБ розвідка (спостереження) здійснюється визначеним відділенням (екіпажем танка) штатними засобами (бортові прилади радіаційної та хімічної розвідки), *радіаційний контроль* – командирами відділень (головним сержантом взводу) зняттям показників індивідуальних і групових дозиметрів та обліком доз опромінення щоденно.

Дані про радіаційну та хімічну обстановку наносить командир взводу на карту (схему) і передає старшому командиру.

Підтримання живучості особового складу взводу (відділення, танка) в умовах РХБ зараження досягається [8]:

- своєчасним оповіщенням особового складу про РХБ зараження;

– застосуванням засобів індивідуального та колективного захисту;

– виконанням режимно-обмежувальних заходів під час дій на зараженій місцевості;

– проведенням спеціальної обробки ОВТ.

За сигналами оповіщення про РХБ зараження особовий склад, що діє в пішому порядку або на відкритих машинах, не припиняючи виконання бойового завдання, надіває засоби індивідуального захисту, а особовий склад у БМП (БТР), танках, – засоби захисту органів дихання, зачиняє люки, жалюзі, бійниці та вмикає систему захисту від ЗМУ.

За сигналом «Радіаційна небезпека» особовий склад надіває респіратори (протигази), а за сигналом «Хімічна тривога» – протигази.

Спеціальна обробка залежно від обстановки та наявності часу виконується частково або в повному обсязі.

Часткова спеціальна обробка проводиться в ході виконання бойових завдань: у разі зараження отруйними речовинами – негайно; радіоактивними речовинами – за першої нагоди, але якнайшвидше після зараження.

Повна спеціальна обробка проводиться з дозволу старшого командира після виконання бойових завдань (виходу з бою).

1.5.2. Сили й засоби радіаційного, хімічного та біологічного захисту в механізованому (танковому) батальйоні, їх склад, можливості й порядок застосування

У механізованому (танковому) батальйоні РХБ розвідка організовується і здійснюється для виявлення та оцінювання радіаційної і хімічної обстановки, а також випадків застосування противником біологічних засобів.

Основні **завдання** спеціально підготовлених відділень РХБ розвідки [21]: ведення радіаційної і хімічної розвідки, а також визначення випадків застосування біологічних засобів на пунктах управління підрозділів і маршрутах їх переміщення; маршрутах переміщення і нових вогневих позицій артилерії; маршрутах

висування і районів зосередження підрозділів; маршрутах висування і рубежах розгортання другого ешелону або резерву (маршрутах висування і рубежах введення в бій); у районах переправ через водні перешкоди; вихідних районах і районах десантування тактичних десантів; на пунктах водопостачання, районів розташування об'єктів хімічної промисловості на території, що визволяються від противника. Крім того, на підрозділи розвідки може покладатися контроль над змінами потужності доз випромінювання на основних військових автомобільних дорогах і контроль зараження підрозділів після виходу їх із заражених районів, у районах проведення повної спеціальної обробки.

Вони можуть також залучатися до виявлення радіаційної та хімічної обстановки під час руйнування (аварії) на підприємствах атомної енергетики і хімічної промисловості.

Підрозділи РХБ розвідки виконують завдання переважно безпосередньо в бойових порядках батальйону і районах його розташування.

Поставлені завдання підрозділи РХБ розвідки виконують такими *способами*:

1. Зональний – завчасне розгортання підрозділів і постійне (періодичне) ведення ними радіаційної, хімічної, біологічної розвідки у вказаних районах.

2. Розвідка за напрямками – ведення радіаційної, хімічної і біологічної розвідки вказаного напрямку в зоні зараження з метою визначення характеру зараження і рівнів радіації.

3. Радіаційна, хімічна і біологічна розвідка маршрутів висування підрозділів, шляхів підвезення і евакуації, за рахунок періодичного контролю з метою встановлення факту застосування ЗМУ.

4. Об'єктовий – ведення РХБ розвідки в районах розташування підрозділів, переправ через водні перешкоди і на пунктах управління за рахунок постійного візуального спостереження з метою своєчасного виявлення факту застосування ЗМУ.

5. Реперної сітки – розвідка районів руйнувань (аварій) об'єктів атомної енергетики або підприємств хімічної промисловості.

Під час виконання завдань підрозділи РХБ розвідки виявляють зараження місцевості і повітря радіоактивними, отруйними речовинами і біологічними засобами, а також визначають потужності доз випромінювання і тип отруйних речовин; встановлюють і позначають межі зон (районів, ділянок) зараження; відшукують способи обходу зон (районів, ділянок) зараження і виявляють напрямки, маршрути і ділянки місцевості з найменшими потужностями доз випромінювання; виявляють місця хімічних загороджень противника і зручних напрямків для їх подолання або обходу; встановлюють напрямок переміщення радіоактивної хмари; контролюють зміни потужності доз випромінювання на місцевості і ступінь зараження повітря отруйними та іншими токсичними речовинами; беруть проби повітря, води, ґрунту, рослинності та інших матеріалів і проводять їх радіометричний і хімічний аналіз; ведуть метеорологічне спостереження в приземному шарі повітря.

Знаками огороження позначаються: межі зон з потужностями доз випромінювання 0,5 рад/год після ядерного удару; 5 мрад/год – після руйнувань виробничих та інших об'єктів з витіканням радіоактивних речовин, а також з потужностями доз випромінювання, зазначеними командиром; межі районів (ділянок) місцевості, заражених отруйними речовинами, а також місця виявлення біологічних засобів і хімічного зараження та проходи в них. Межі зон (районів, ділянок) зараження позначаються зазвичай на напрямках дій підрозділів або на маршрутах їх руху.

Відділення, призначене для ведення радіаційної, хімічної, біологічної розвідки, складає дозор РХБ розвідки [21].

У дозорі РХБ розвідки відділення може діяти самостійно або в складі взводу, а також додаватися підрозділу, що діє в розвідці, охороні, передовому загоні або загоні забезпечення руху.

Радіаційну, хімічну і неспецифічну біологічну розвідку відділення веде на машині РХБ розвідки. Розвідку невеликих, важкопрохідних для машин ділянок місцевості, у траншеях і окопах, а також під сильним вогневим впливом противника дозор РХБ розвідки веде в пішому порядку.

Дозор РХБ розвідки може: вести розвідку району площею до 100 км²/год; одного напрямку (маршруту) у зоні радіоактивного і хімічного зараження зі швидкістю 12–40 км/год (12 км/год ведення хімічної розвідки, 40 км/год ведення радіаційної розвідки); визначати межі зараження у вогнищі ураження ядерною і хімічною зброєю на напрямку дій підрозділу, що виконує рятувальні роботи; виявляти обстановку, що склалася в результаті руйнування (аварії) на підприємствах атомної енергетики та хімічної промисловості; здійснювати контроль над зміною ступеня зараження місцевості в 10–12 точках у районі аварії [21].

Крім того, відділення може проводити контроль ступеня зараження місцевості, особового складу, озброєння, техніки і матеріальних засобів.

З огляду на те, що РХБ обстановка у батальйонному районі оборони за даними прогнозу буде відрізнятися від реальної, прийняття командиром остаточного рішення на оборону можливо тільки на підставі даних про фактичну РХБ обстановку за даними розвідки.

Загальну кількість сил, які можуть залучатися для ведення РХБ розвідки у батальйонному районі оборони, наведено в табл. 1.10.

Таблиця 1.10 – Сили і засоби РХБ розвідки механізованого батальйону (варіант)

Підрозділ	Кількість		
	Спеціально підготовлені відділення	Спеціально підготовлені екіпажі	Штатні відділення РХБр
<i>мр</i>	1	9	—
<i>мр</i>	1	9	—
<i>мр</i>	1	9	—
<i>тр</i>	1	9	—
<i>мін.батр</i>	1	1	—
Підрозділи бойового забезпечення	1	3	—
Підрозділи матеріально-технічного забезпечення	1	2	—
Всього	7	42	—

Аналіз даних табл. 1.10 дає змогу зробити висновок, що наявна кількість спеціально підготовлених сил РХБ розвідки забезпечує щільність постів РХБ спостереження 1 на 3 км².

РХБ розвідка організується штабом батальйону, а безпосереднє керівництво щодо її здійснення покладається на начальника штабу. Він визначає завдання розвідки, терміни їх виконання, сили й засоби, що залучаються, встановлює порядок збору даних розвідки і доводить завдання до виконавців.

Основними ***завданнями*** РХБ розвідки в такому випадку будуть:

у період підготовки до оборони: виявлення РХБ обстановки в осередках ураження ядерною (хімічною) зброєю, в районах аварій (зруйнування) об'єктів ядерної енергетики і хімічної промисловості, на маршрутах висування підрозділів батальйону, у районах оборони підрозділів, у районах вогневих позицій артилерії, у районах розташування пунктів управління, резервів, тилу, на маршрутах підвозу й евакуації, у районах переправ через водні перешкоди;

під час оборонного бою: виявлення РХБ обстановки в осередках ураження ядерною (хімічною) зброєю, у районах аварій (зруйнування) об'єктів ядерної енергетики і хімічної промисловості, на маршрутах висування і рубежах розгортання підрозділів другого ешелону в передбойові порядки, у районах запасних вогневих позицій артилерії, у запасних районах розташування пунктів управління, резервів, тилу, на маршрутах підвозу й евакуації, у районах переправ через водні перешкоди.

З метою більш чіткого розподілу завдань РХБ розвідки між усіма підрозділами батальйону район оборони поділяється на зони розвідки (або зони відповідальності).

Зона розвідки (відповідальності) батальйону охоплює: райони основних і запасних позицій підрозділів артилерії, райони розташування пунктів управління, резервів, підрозділів тилу, а також маршрути висування і рубежі розгортання другого ешелону й резервів. Розвідка в цій зоні ведеться взводом РХБ розвідки роти РХБ захисту.

Радіаційний і хімічний контроль організується в батальйоні з метою отримання командиром і штабом даних про дози радіації особового складу, характер і ступінь зараження особового складу, ОВТ, води, продуктів харчування, місцевості радіоактивними й отруйними речовинами.

На підставі даних контролю визначається ступінь боєздатності підрозділів щодо радіаційного чинника, необхідність проведення заходів щодо ліквідації наслідків радіоактивного і хімічного зараження та їх обсяг.

Радіаційний і хімічний контроль являє собою комплекс організаційних і технічних заходів, а саме [21]:

- забезпечення підрозділів технічними засобами контролю (ІД-1, ІД-11, ДКП-50, ІМД-1Р, ВПХР, ППХР);
- організація проведення зняття показників дозиметрів та аналізу проб у лабораторії;
- організацію обліку доз опромінення та кількості зараженого особового складу і бойової техніки;
- перевірку технічного стану й ремонт засобів контролю;
- підготовку і подання донесень у вищий штаб.

Проведення радіаційного і хімічного контролю передбачає встановлення часу, місця і порядку зняття показників дозиметрів, порядку відбору проб і доставки їх у лабораторію роти РХБ захисту, а також порядку подання донесень про опромінення особового складу, ступінь зараження техніки тощо.

Зняття показників дозиметрів в обороні здійснюється безпосередньо в районах оборони відповідно до вказівок командирів підрозділів, що віддаються, виходячи з обстановки, або на медичних пунктах під час надходження пораненого й ураженого особового складу.

Індивідуальний радіаційний контроль (облік доз радіоактивного опромінення) ведеться [21]:

- у ротах на увесь особовий склад;
- на всіх офіцерів і на підрозділи на два ступеня нижче.

Груповий радіаційний контроль обліку доз радіоактивного опромінення в батальйоні ведеться за взвод.

Відбір проб ґрунту, води, продуктів харчування здійснюється дозорами РХБ розвідки й підрозділами медичної служби.

Визначення ступеня зараження особового складу і військової техніки здійснюється відповідними засобами самих підрозділів після їх виходу з заражених районів виведенням у райони спеціальної обробки.

На зараженій місцевості контроль зараження радіоактивними речовинами з метою уникнення впливу зовнішнього гамма-випромінювання здійснюється у сховищах або перекритих щілинах.

РХБ спостереження в районі виконання завдань здійснюється силами спеціально підготовлених відділень РХБ розвідки ***на постах РХБ спостереження***.

Завдання посту РХБ спостереження [15]:

- своєчасно виявити РХБ зараження та подавати відповідні сигнали оповіщення;
- візуальним спостереженням виявляти район нанесення ядерних ударів, за допомогою компасу напрямку руху радіоактивної хмари і доповідати про це командир (начальнику), який виставив пост;
- визначати рівні радіації вимірювачем потужності дози (ДП-5В) в районі розташування поста, а також за вказівкою командира в місцях розташування особового складу, техніки тощо;
- брати проби на радіоактивне, хімічне, біологічне забруднення в місцях, що мають ознаки застосування цього виду ЗМУ;
- контролювати зміну рівня радіації та наявність отруйних речовин (ОР);
- проводити метеорологічне спостереження у приземному шарі повітря та доповідати командир (начальнику).

Пост РХБ спостереження виставляється за наказом командира підрозділу і повинен бути розташований у місці, яке дає змогу вести найкраще візуальне спостереження за місцевістю (рис. 1.34) [16].

Під час постановки завдання спостерігачам посту РХБ спостереження командир, який його виставив, *вказує* [16]:

- орієнтири (не менше ніж 4–5 углибину до 2 км), положення противника та своїх підрозділів;
- місце поста РХБ спостереження, сектор спостереження (до 150 град), на що звернути особливу увагу;
- час увімкнення приладів радіаційної і хімічної розвідки;
- порядок подачі сигналів оповіщення про РХБ зараження;
- порядок доповіді результатів спостереження.

Найбільш характерними ознаками застосування противником отруйних речовин (ОР) або наслідків руйнування потенційно-небезпечного об'єкта з небезпечними хімічними речовинами (НХР) є:

- поява характерної хмари, диму або туману в місцях розриву авіаційних хімічних бомб, снарядів, мін та інших боєприпасів або рухаючись по вітру зі сторони хімічно-небезпечних об'єктів;
- поява хмари, що швидко зникає, або темної смуги за літаком;
- наявність маслянистих крапель, плям на місцевості або в воронках від розривів боєприпасів;
- зів'янення рослинності або зміна її вигляду, загибель тварин або пригнічений їх вигляд, інший запах, не властивий такій місцевості.

У разі підозри на наявність у повітрі ОР потрібно надіти протигаз (ізолювальний протигаз), індивідуальні засоби захисту та визначити в повітрі за допомогою ВПХР наявність ОР.

У разі *визначення хімічного зараження* за допомогою ВПХР спостерігач [21]:

- негайно подає сигнал оповіщення про хімічне зараження, переводить засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) в «бойове» положення, визначає тип ОР та про результати спостереження доповідає старшому поста;
- візуально визначає райони, які підлягають зараженню, та наявність у них підрозділів;
- встановлює, за допомогою яких засобів було здійснено застосування ОР;
- визначає, в якому напрямку рухається отруйна хмара;
- контролює за допомогою ВПХР наявність ОР.

За сигналом оповіщення з сусідніх постів (особливу увагу приділяти постам, які перебувають з навітряної сторони) доповідати старшому поста, з якого поста подано сигнал оповіщення, та посилити спостереження. Під час зміни черговий спостерігач повинен довести новому спостерігачу результати спостереження та на що звернути увагу, передати прилади РХ розвідки й інше майно поста.

Змінювати місце перебування черговий спостерігач може тільки за наказом старшого поста або командира, який виставив пост.

Спостерігачі постів РХБ спостереження в випадку необхідності проводять відбір проб навколишнього середовища (повітря, води, ґрунту, рослин, комах, гризунів, залишків від боєприпасів) і готують їх до відправки в спеціальні лабораторії через начальника служби РХБ захисту військової частини.

Сигнали оповіщення подані в табл. 1.11 [21].

Таблиця 1.11 – Сигнали оповіщення про загрозу застосування зброї масового ураження та радіаційне, хімічне, біологічне зараження

Умови визначення необхідності подачі сигналів	Сигнал	Засоби доведення сигналів		
		По радіо	Ракетою	Сиреною
Про загрозу застосування ЗМУ	«Сирена-28»	«Сирена-28»	Дві червоні ракети	
Про радіоактивне зараження	«Радіаційна небезпека»	«9999»	Дві червоні ракети	Довгі гудки сирени або автомобільними сигналами
Про хімічне зараження	«Хімічна тривога»	«4444»	СХТ-40	Короткі гудки сирени або автомобільними сигналами
Про біологічне зараження	«Сітка-53»	«Сітка-53»	СХТ-40	Короткі гудки сирени або автомобільними сигналами

1.5.3. Повна спеціальна обробка підрозділів

Повна спеціальна обробка підрозділів проводиться за командою командира батальйону зазвичай після виконання бойового завдання в займаних підрозділами або знов призначених районах.

Район спеціальної обробки (РСО) розгортається підрозділами військ РХБ захисту завчасно або з ходу. Він охоплює [8]:

- райони очікування;
- район збору;
- один або декілька пунктів спеціальної обробки (ПуСО).

Район очікування призначається для підготовки підрозділів до проведення повної спеціальної обробки. У районі очікування проводять контроль радіоактивного зараження, очистку від бруду, снігу, організовують взаємодію між підрозділами, які підлягають обробці, та підрозділами військ РХБ захисту.

Взаємодія полягає в уточненні обсягу, місця, строків та порядку проведення спеціальної обробки, складу команд обслуговування, що виділяються від підрозділів, які обробляються, порядку охорони, оборони, регулювання руху в РСО, забезпечення підрозділів, які обробляються обмінним фондом обмундирування, а також порядку підтримання зв'язку з командирами підрозділів, які обробляються.

Район збору призначається для підготовки підрозділів, які обробляються (особового складу, ОВТ), до виконання наступних завдань.

Віддалення районів очікування та збору від ПуСО може бути 3–5 км.

Пункт спеціальної обробки розгортається на ділянці місцевості з природними масками поблизу джерел води. На ПуСО обладнуються [21]:

- контрольно-розподільний пост (КРП);
- майданчик обробки (дегазації, дезактивації, дезінфекції) озброєння та військової техніки;
- майданчик обробки (дегазації, дезактивації, дезінфекції) стрілецької зброї;
- майданчик обробки (дегазації, дезактивації, дезінфекції) засобів індивідуального захисту;

районі очікування командир роти уточнює завдання командирам взводів, водночас указує час початку та закінчення обробки, послідовність та місце її проведення, порядок дегазації (заміни) або дезактивації засобів захисту шкіри, обмундирування, взуття, місце збору роти. Після уточнення завдання командир роти керує проведенням обробки у взводах та виходом техніки й особового складу в район збору.

Повна спеціальна обробка підрозділів, які мають крупногабаритну техніку, а також танкових та механізованих (на бойових машинах піхоти) підрозділів проводиться засобами військ РХБ захисту.

Обробка організовується в місцях розташування рот, на маршрутах їх висування або в РСО.

Роти з району очікування на пункт спеціальної обробки висуваються за командою з КРП.

На КРП кожному командирові взводу вказується маршрут руху, номер машини спеціальної обробки підрозділу військ РХБ захисту, яка буде обробляти його взвод.

Особовий склад виходить з техніки та під командуванням заступника командира взводу прямує на майданчик обробки стрілецької зброї (якщо вона не проводилась) і далі на майданчик обробки засобів індивідуального захисту та заміни зараженого обмундирування (засобів захисту).

Заражена техніка з водіями та виділеним для обробки особовим складом під командою командирів взводів прямує на майданчик обробки ОВТ, де за вказівкою командирів машин спеціальної обробки розставляється по робочих місцях та обробляється.

Після обробки техніки водії та виділений їм у допомогу особовий склад обробляють зброю, засоби захисту, обмундирування (в разі потреби замінюють їх на майданчику заміни обмундирування й засобів захисту) та слідує разом з технікою в район збору.

Під час проведення спеціальної обробки військ вночі, в умовах поганої видимості, передбачається освітлення майданчиків з дотриманням вимог світломаскування. Позначення місць обробки, під'їзних шляхів, місць зупинки біля АРС здійснюється чітко видимими в темряві указками та знаками.

Командири машин спеціальної обробки зустрічають підрозділи в установлених місцях та ведуть їх до своїх засобів.

У горах та в лісі передбачається розміщення майданчиків спеціальної обробки поблизу доріг, на лісових галявинах, просіках. Підрозділи обробляються зазвичай у колонах до та після проходження перевалів і гірських переходів. До місць обробки прокладаються під'їзні шляхи та забезпечується пожежна безпека в районі спеціальної обробки.

У степу влітку передбачається підготовка особового складу та техніки до роботи в умовах високих температур, організовується забезпечення водою, більш широке застосування засобів маскування дегазаційних машин, робочих майданчиків, підрозділів, які обробляються. У разі нестачі води обробка проводиться рецептурою РД-2. За високої температури здійснюються заходи щодо скорочення перебування особового складу в засобах індивідуального захисту шкіри.

Взимку райони спеціальної обробки вибираються поблизу доріг та населених пунктів, на галявинах лісу та в інших місцях, які дають змогу укрити особовий склад від вітру; організовується позмінний обігрів особового складу в утеплених наметах, у землянках, у будівлях, створюються запаси палива.

Дегазацію, дезактивацію фортифікаційних споруд, стартових (вогневих) позицій, ділянок місцевості організовує командир батальйону. Він установлює обсяг роботи, сили, засоби та час для їх виконання; ставить завдання на проведення дегазації (дезактивації); організовує матеріальне забезпечення робіт та контролює їх виконання.

Роботи з дегазації (дезактивації) проводяться зазвичай силами підрозділів, які займають фортифікаційні споруди. У разі потреби можуть залучатись підрозділи військ РХБ захисту.

Під час обробки місцевості підрозділом військ РХБ захисту командир батальйону уточнює обсяг, час початку та закінчення робіт, порядок охорони та оборони району виконання завдань.

Часткова дегазація гармат, мінометів, бойових машин, пускових установок ПТКР проводиться обслугами (екіпажами) з використанням ТДП або протиранням дрантям, змоченим дегазувальними рецептурами (розчинами). Основні ділянки, які підлягають частковій спеціальній обробці, зображено на рис. 1.37 [21].

Повна дегазація, дезактивація, дезінфекція гармат, мінометів проводиться силами обслуг, використовуючи ДК-4, ДК-5, ИДК-1, які є в наявності на тягачах, або засоби підрозділів військ РХБ захисту.

Зовнішні деталі прицільних пристосувань та оптичних приладів, крім стекол окуляра та об'єктива, тричі протирають дрантям, змоченим палим (бензином, гасом), після чого витирають насухо та змазують. Стекла два-три рази протирають м'яким дрантям, добре змоченим бензином. Футляри, чохли дегазують (дезінфікують) дво-, трикратним протиранням щітками або дрантям, змоченим дегазувальним розчином (рецептурою) до повного промокання брезенту. Після цього чохли сушаться на відкритому повітрі. Дезактивація футлярів та чохлів проводиться обмітанням, витрушуванням і вибиванням. Непористі поверхні протираються дрантям, змоченим водою або водними розчинами СФ-2У, АБСП.

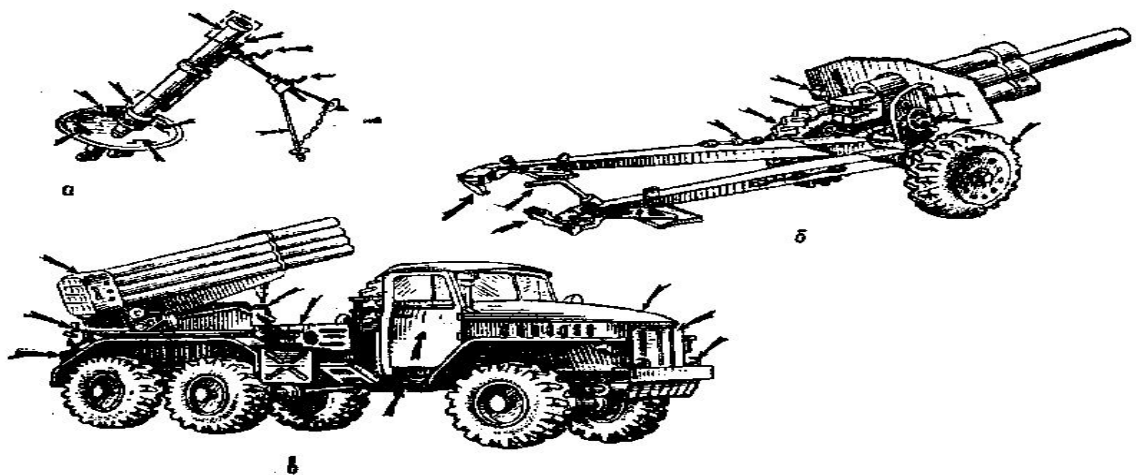

Рисунок 1.37 – Основні ділянки міномета (а), гармати (б)
та бойової машини реактивної артилерії (в),
які підлягають частковій дегазації

Боєприпаси, що містяться в укладальних ящиках, у небезпечному ступені не заражаються й не обробляються, зовнішня поверхня укладального ящика дегазується, дезактивується та дезінфікується. Водночас вживаються заходи щодо охорони боєприпасів від впливу дегазуючих рецептур (розчинів).

Відкрито розташовані боєприпаси заражаються, тому обробляються протиранням дрантям, змоченим дегазувальними (дезактивувальними) розчинами. Після оброблення боєприпаси протираються насухо, змазуються та укладаються в просушену укупорку. Ці боєприпаси використовуються насамперед.

1.5.4. Часткова дегазація об'єктів бронетанкового озброєння та техніки

Основні ділянки, які підлягають частковій дегазації, супроводжуються екіпажами з використанням ТДП (рис. 1.38) [21].

Повна дегазація, дезактивація, дезінфекція бронетанкового ОВТ проводиться обслугами (екіпажами) за допомогою технічних засобів підрозділів РХБ захисту – АРС. Колісні бронетранспортери обробляються комплектом ДК-4Б.

Майно та боєприпаси, які містяться в середині об'єктів, обробляються протиранням дрантям, змоченим дегазувальними (дезактивувальними, дезінфікуючими) рецептурами (розчинами), якщо в об'єкті встановлено наявність ОР з допомогою приладів хімічної розвідки.

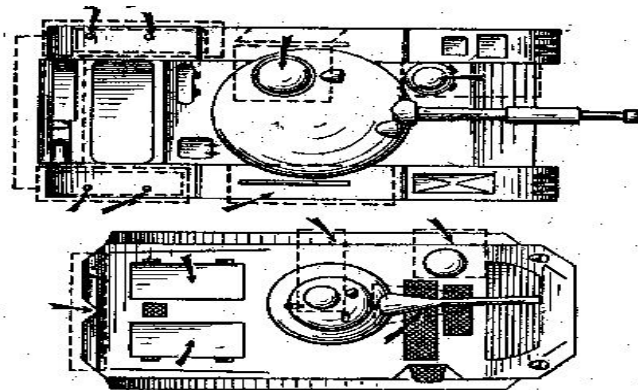

Рисунок 1.38 – Основні ділянки бронетанкового озброєння, які підлягають частковій дегазації

Часткова дегазація автомобільної техніки проводиться водами з використанням табельних комплектів ИДК-1, ДКЗ, ДК-4, ДК-5 або дрантям, змоченим дегазувальними рецептурами (розчинами). Основні ділянки, які підлягають частковій дегазації, зображено на рис. 1.39 [21].

Кузови-фургони автомобільної техніки обробляються зверху вниз. Водночас вживаються заходи безпеки під час роботи на даху автомобіля.

Рисунок 1.39 – Основні ділянки автомобільної техніки, які підлягають частковій дегазації

В автомобілів, кузов яких закритий брезентом, брезент обробляється одночасно з автомобілем. Під час дегазації, дезактивації брезентів обробка проводиться до повного промокання матеріалу. Під час дезактивації брезенти обмітаються, витрушуються (вибиваються).

Обробку переносних засобів зв'язку (телефонних і телеграфних апаратів, комутаторів тощо) дегазувальною рецептурою РД-2, дегазувальними розчинами № 1, № 2-бщ (2-ащ), 1 або 1,5 % розчинами ГК дозволено у крайньому випадку з наступним технічним обслуговуванням їх в обсязі регламентів № 1, 3, 6 [21].

Переносні герметичні радіостанції (типу Р-105, Р-107, Р-148) дегазуються пакетами ІДП-1 або протираються ганчіркою, змоченою дегазувальною рецептурою (розчином), яка застосовується для дегазації цього типу ОР дво-, трикратним протиранням поверхні радіостанції та гарнітури.

Після оброблення всі деталі насухо протираються ганчіркою та радіостанція обслуговується повним обсягом регламенту № 1. Мікрофони мікротелефонної гарнітури протираються з двох боків ганчіркою, змоченою бензином (спиртом), та висушуються. Плівка, що утворюється на захисній тканині мікрофона, обережно видаляється механічним способом.

Брезентові переносні ремені гарнітури обробляються до повного промокання, після чого сушаться на повітрі.

Гумові навушники основних телефонів, які зараженні ОР, замінюються незараженими.

Дезактивація проводиться обмітанням або дво-, трикратним протиранням ганчіркою, змоченою дезактивувальним розчином.

Дегазація, дезактивація, дезінфекція телефонного кабелю проводиться під час згортання лінії зв'язку протягуванням кабелю через ванни з розчином. Оброблений кабель протирається насухо ганчіркою та змотується.

Загальна кількість табельних і штатних технічних засобів спеціальної обробки механізованого (танкового) батальйону наведена в табл. 1.12 [21].

Аналіз даних свідчить про те, що наявними силами й засобами батальйон здатний провести часткову спеціальну обробку всього особового складу та ОВТ.

Таблиця 1.12 – Загальна кількість табельних і штатних технічних засобів спеціальної обробки в механізованому батальйоні

Назва засобів	Кількість засобів	Призначення ТЗСО
	мб	
Табельні засоби СО підрозділів		
ІДПС	41	До стрілецької зброї
ТДП	51	Часткова дегазація танків, БМП.
ІДК-1	44	Повна спеціальна обробка АТ і БТ типу
ДК-4	62	Повна спеціальна обробка АТ і БТ типу
КСО	3(4)	Влітку – повна санітарна обробка особового складу; взимку – часткова санітарна обробка особового складу

1.6. Види БпЛА збройних сил рф та їх застосування в бою

У російсько-українській війні противник застосовує БпЛА для виконання широкого спектра завдань [14]: спостереження і повітряної розвідки (оптичної, інфрачервоної, радіотехнічної), зокрема в реальному масштабі часу; цілевказування та корегування вогню артилерії і ракетних систем залпового вогню (РСЗВ); радіоелектронна боротьба (постановка радіоелектронних завад (перешкод); ретрансляція зв'язку та даних; демонстраційні та

провокувальні дії або імітація хибних цілей; скидання вибухових та/або запальних пристроїв; скидання портативних пристроїв постановки завад; вогневе ураження.

За своїми вагогабаритними та льотно-технічними характеристиками БпЛА класифікуються як [14]:

а) I клас «Легкі» (злітною масою до 150 кг), до якого належать:

1) мікро (тактичні) БпЛА, що мають злітну масу до 2 кг, радіус дії 5 км;

2) міні (тактичні поля бою) БпЛА, що мають злітну масу від 2 кг до 15 кг, радіус дії більше ніж 5 км;

3) малі (тактичні) БпЛА, що мають злітну масу більше ніж 15 кг, радіус дії більше ніж 25 км;

б) II клас «Середні» (злітною масою від 150 кг до 600 кг), до якого належать тактичні (оперативно-тактичні) БпЛА з радіусом дії більше ніж 50 км;

в) III клас «Важкі» (злітною масою більше ніж 600 кг), до якого належать:

1) оперативні БпЛА (medium altitude long endurance – MALE, середньої висоти, довгої тривалості), що застосовуються на висоті до 13 700 м (45 000 футів) та мають радіус дії більше ніж 200 км;

2) стратегічні БпЛА (high altitude long endurance – HALE, великої висоти, довгої тривалості), що застосовуються на висоті до 19 800 м (65 000 футів) і мають радіус дії більше ніж 200 км.

Найчастіше противник використовує БпЛА I класу «Легкі», а саме:

а) мікро (тактичні) БпЛА коптерного типу (Mavic-PRO, «Квадрокоптер» тощо);

б) міні (тактичні поля бою) («Гранат-1», «Тахіон», «Груша», «ZALA 421», «Застава», «Елерон-3» тощо);

в) малі (тактичні) («Гранат-4», «Орлан-10»).

Розвідувальний малогабаритний безпілотний авіаційний комплекс (БпАК) «Шукач» – переносний комплекс ближньої дії [14]. Основне призначення – індивідуальний засіб проведення розвідки і спостереження розвідгрупи.

Склад комплексу: базова станція з антеною; планшетний комп'ютер; БпЛА Т-4 – 2 шт.

Базова станція слугує для забезпечення зв'язку з безпілотниками в польоті. Планшетний комп'ютер є керуючою консоллю і монітором, на який надходять дані з камер БпЛА Т-4. Безпілотники

служать для забезпечення проведення розвідки та збору інформації в радіусі восьми кілометрів. Одним з основних призначень безпілотника є точне визначення координат об'єктів противника і корегування вогню артилерії ПДВ.

Безпілотник Т-4 є мінібезпілотником, найменшим з розроблених у міжнародній корпорації «Розвиток» і виконаний за аеродинамічною схемою «безхвостка» з подовженим крилом. Довжина літального апарата дорівнює 0,36 метра з довжиною крила 0,8 метра. Вага одного БпЛА – 1,3 кг. Оптимальна висота польоту – 200 м, максимальна висота 1,5 км, максимальна робоча висота – 4 км. Час перебування БпЛА в повітрі – до 40 хв.

Безпілотник запускають у небо ручним способом «з руки». Забезпечений автоматичним керуванням. На БпЛА Т-4 встановлений невеликий електродвигун, який разом з малими розмірами робить його досить тихим і непомітним під час застосування. Гвинт повітряний, штовхального типу.

На борту апарата встановлено або невелику відеокамеру, або компактний тепловізор. Через малі розміри це обладнання жорстко вбудоване в корпус безпілотника. Крім того, апарат може нести невелике корисне навантаження у вигляді цільового обладнання, міцно закріпленого до корпусу безпілотника без можливості видалення / встановлення кінцевим користувачем.

Його встановлюватимуть залежно від вимоги певного замовника.

У невеликому контейнері типу ГК-30 через мініатюризацію БпЛА можна транспортувати до 6 одиниць безпілотників Т-4.

Час бойового розгортання – приблизно 5 хвилин у готовність запуску «з руки» (табл. 1.13) [14].

Таблиця 1.13 – Тактико-технічні характеристики БпЛА Т-4

Назва характеристики	Значення
Маса БпЛА, кг	1,3
Розмах крила, м	0,8
Довжина, м	0,36
Робоча висота польоту, м	200
Швидкість польоту, км/год	до 60
Максимальна висота польоту, м	1 500
Час перебування БпЛА в повітрі, хв	до 40

Розвідувальний малогабаритний безпілотний авіаційний комплекс «Груша» призначений для частин і підрозділів повітряно-десантних військ (ПДВ)

та військ спеціального призначення. Склад комплексу: БпЛА – 3 шт.; наземна станція управління (НСУ); транспортувальний рюкзак; комплект модулів корисного навантаження (ТВ / фото); катапульта – 1 шт. Кожен літальний апарат оснащений двома цифровими камерами, які здатні знімати зображення у візуальному діапазоні. «Груша» оснащена електричним дволопатеvim двигуном і може перебувати в повітрі приблизно півтори години. За цей час апарат може подолати десять кілометрів на висоті від п'ятисот до тисячі метрів і повернутися назад.

Наземна станція управління виконана на базі ноутбука. Ноутбук пиловологозахищений, надто міцний. Операційна система – Win XP. Екран – сенсорний. Вага всього комплексу – 11,5 кг, що розподіляється між особами бойової обслуги. У бойових умовах вона складається з 4 осіб: 2 – на наземній станції управління (один за ноутбуком керує, другий – прикриває), 2 – на запуску (один запускає, другий прикриває).

Робоча дальність – 5–10 км, робоча висота становить 50–3 000 м над рівнем підстильної поверхні. Перешкодою для роботи може стати тільки вітер, швидкість якого під час запуску не повинна перевищувати 12 м/с (поривами до 15 м/с). Передача відеосигналу можлива тільки за умов прямої видимості; під час роботи в гірських місцевостях краще використовувати накопичувач або фото. Час безперервного перебування в повітрі – 75 хвилин.

2015 року БпАК «Груша» пройшов модернізацію: на БпЛА встановлювали нові двигуни, удосконалене фото- та відеообладнання, тепловізор, що дасть змогу використовувати БпЛА і в нічних умовах. Комплекс розвідки функціонує на базі 2-х автомобілів ГАЗ «Тигр» і одного КамАЗа з дальністю дії безпілотною літального апарата 150 км. Комплекс має 4 класи безпілотних апаратів ближнього, малого, середнього і дальнього радіусів дії.

Комплекс БпЛА «Груша» може прив'язуватися до автоматичної системи управління військами тактичної ланки через систему «Стрілець». Подібні випробування в бригаді вже проводилися, а в 5-й бригаді він був взаємопов'язаний з електронною системою управління «Сузір'я». Тактико-технічні характеристики БпЛА «Груша» наведено в табл. 1.14 [14].

Таблиця 1.14 – Основні тактико-технічні характеристики БпЛА «Груша»

Назва характеристики	Значення
Маса БпЛА, кг	2,4
Розмах крила, м	0,82
Довжина, м	0,4
Екіпаж комплексу, осіб	4
Робоча висота польоту, м	100–500
Робоча дальність, км	5–10
Швидкість польоту, км/год	до 80
Час безперервного перебування в повітрі, хв	до 75

Безпілотний авіаційний комплекс T23 «Елерон-3» призначений для ведення розвідки вдень і вночі у масштабі часу, близькому до реального.

Склад БпАК «Елерон-3»: 2 безпілотних літальних апарати Т-23; комплект змінних модулів та корисного навантаження (телекамера / ІЧ камера / фотокамера); НСУ; катапульта.

Тактико-технічні характеристики БпЛА «Елерон-3» наведено в табл. 1.15 [14].

Таблиця 1.15 – Тактико-технічні характеристики комплексу «Елерон-3»

Назва характеристики	Значення
Маса БпЛА, кг	4,3
Розмах крила, м	1,470
Довжина, м	0,635
Швидкість, км/год: максимальна крейсерська	130 70
Висота польоту, км: максимальна мінімальна	5 0,05
Час польоту, год	2
Радіус дії, км	25
Маса корисного навантаження, кг	1

Безпілотний авіаційний комплекс «Тахіон» призначений для ведення розвідки вдень і вночі у масштабі часу, близькому до реального.

Склад комплексу «Тахіон»: 2 БпЛА; комплект змінних модулів корисного навантаження (телекамера / інфрачервона камера / фотокамера); НСУ; катапульта.

Тактико-технічні характеристики БпЛА «Тахіон» наведено в табл. 1.16 [14].

Таблиця 1.16 – Тактико-технічні характеристики безпілотного авіаційного комплексу «Тахіон»

Назва характеристики	Значення
Маса БпЛА, кг	6,9
Розмах крила, м	2,00
Довжина, м	0,61
Швидкість, км/год:	
максимальна	120
крейсерська	65
Висота польоту, км:	
максимальна	2
мінімальна	0,05
Час польоту, год	2
Радіус дії, км	40
Маса корисного навантаження, кг	1

Тактичний розвідувальний безпілотний авіаційний комплекс ВР-3Д «Рейс-Д» призначений для розвідки районів зосередження військ і бойової техніки, розвідки інженерно-технічних споруджень, розвідки районів екологічних і стихійних лих, визначення місць і масштабів лісових пожеж, аварій газо- і нафтопроводів. Є подальшим розвитком та модернізацією комплексу ВР-3 «Рейс» (Ту-243). Прийнятий на озброєння 1999 року. Розвідувальне обладнання, що комплектується у двох варіантах, дає змогу вести розвідку в будь-який час доби. У першому варіанті комплектації на борту встановлюється панорамний аерофотоапарат типу ПА-402 і система телевізійної розвідки «Лелека-М» з передачею інформації в реальному масштабі часу по радіолінії «Траса-М». У другому варіанті комплектації ПА-402 і система інфрачервоної розвідки «Зима-М» з передачею інформації з «Траса-М». Крім передачі на землю по радіолінії, інформація записується на носії, розміщеному на борту розвідувального БпЛА Ту-243.

споруджень, розвідки районів екологічних і стихійних лих, визначення місць і масштабів лісових пожеж, аварій газо- і нафтопроводів. Є подальшим розвитком та модернізацією комплексу ВР-3 «Рейс» (Ту-243). Прийнятий на озброєння 1999 року. Розвідувальне обладнання, що комплектується у двох варіантах, дає змогу

вести розвідку в будь-який час доби. У першому варіанті комплектації на борту встановлюється панорамний аерофотоапарат типу ПА-402 і система телевізійної розвідки «Лелека-М» з передачею інформації в реальному масштабі часу по радіолінії «Траса-М». У другому варіанті комплектації ПА-402 і система інфрачервоної розвідки «Зима-М» з передачею інформації з «Траса-М». Крім передачі на землю по радіолінії, інформація записується на носії, розміщеному на борту розвідувального БпЛА Ту-243.

Нове розвідувальне обладнання в поєднанні з поліпшеними характеристиками літака-носія дали змогу довести площу розвідки за один виліт до 2 100 км². На комплексі «Рейс-Д» може використовуватися апаратура радіаційної розвідки типу «Сігма-Р».

На БпЛА встановлений новий навігаційно-пілотажний комплекс НПК-243, виконаний на сучасній елементній базі, що значно збільшує тактичні можливості БпЛА й усього комплексу загалом. Для полегшення пошуку БпЛА Ту-243 після посадки на землю на ньому встановлено радіомаяк типу «Маркер».

Силова установка складається з маршового двигуна ТРЗ-117А і стартового твердопаливного двигуна типу РДДТ-243ДТ з максимальною тягою 14 820 кгс.

До складу засобів наземного обслуговування, порівняно з комплексом «Рейс», уведено модернізовані мобільні засоби стартової і технічної позиції (СПУ-243, ТЗМ-243, КПК-243, ПІД-ЗД тощо), що значно поліпшили експлуатаційні характеристики комплексу (табл. 1.17) [14].

Таблиця 1.17 – Основні тактико-технічні характеристики БпЛА Ту-243

Основні характеристики	Значення
Маса БпЛА, кг	1 400
Розмах крила, м	2,25
Довжина, м	8,29
Висота, м	1,576
Швидкість польоту, км/год	850–940
Практична дальність дії, км	360
Діапазон висот польоту, м	50–5 000
Кількість повторних пусків	5

Безпілотний авіаційний комплекс «Оріон» призначений

для ведення повітряної розвідки, ураження малорозмірних наземних та надводних слабозахищених цілей, корегування вогню артилерії та цілевказання авіаційним засобам

ураження. Розроблений та виготовляється АТ «Кронштадт», що входить до АФК «Система». Прийнятий на озброєння зс рф 2020 року.

Склад комплексу «Оріон»: модуль розміщення операторів; модуль радіотехнічних засобів; модуль управління зльотом і посадкою; 4–6 БпЛА «Оріон». БпЛА «Оріон» має V-подібне хвостове оперення, на ньому встановлено двигун Rotax 914 потужністю 86 кВт (115 к. с.), оснащений турбокомпресором для підвищення висотності. Дволопатевий гвинт АВ-115 діаметром 1,9 метра виробляється компанією «Аеросила». Для серійного виробництва компанією «Агат» у взаємодії з ЦІАМ розроблено російський двигун АПД-110/120. «Оріон» має шасі з носовою стійкою, яка прибирається.

Корисне навантаження, що розташоване в передньому відсіку містить оглядово-прицільну гіростабілізовану оптико-електронну систему, що розроблена АТ «Науково-виробнича корпорація «Системи прецизійного приладобудування» на платформі Argos, яка поставляється південноафриканською філією концерну Airbus компанії DS Optronics. Оглядово-прицільна гіростабілізована оптико-електронна система має діаметр 410 мм та масу 56 кг, вона складається з двох тепловізійних камер зі змінним кутовим полем, телевізійної ширококутної камери та лазерного далекоміра / цілевказувача. Оглядово-прицільна система може виявляти та супроводжувати в автоматичному режимі цілі для застосування керованої зброї. У центральному відсіку може розташовуватися платформа з цифровими камерами або РЛС, яка закривається великим обтічником з радіопрозорого матеріалу. РЛС для «Оріон» випускається московським АТ «Корпорація «Фазотрон-НІІР». Інший варіант, призначений для збору інформації про системи ППО, оснащується радіоелектронним та електромагнітним обладнанням (табл. 1.18) [14].

До складу авіаційних засобів ураження, що можуть застосовуватись з безпілотного літального апарата безпілотного авіаційного комплексу «Оріон», належать такі зразки:

– авіаційна малогабаритна керована ракета Х-50, розробник АТ «КТРВ»;

– корегована малогабаритна авіаційна бомба КАБ-20, розробник – Федеральне державне унітарне підприємство «Центральний науково-дослідний інститут хімії та механіки імені Д. І. Менделєєва»;

– керована авіаційна бомба УПАБ-50, що планує, з бойовою частиною РСЗВ «Град», розробник АТ «Кронштадт»;

– коригована малогабаритна авіаційна бомба КАБ-50 з бойовою частиною РСЗВ «Град» має три варіанти виконання з різними системами наведення:

лазерне, телевізійне та тепло-візійне, розробник АТ «Кронштадт»;

некерована авіаційна бомба ФАБ-50 із бойовою частиною РСЗВ «Град», розробник АТ «Кронштадт».

Таблиця 1.18 – Тактико-технічні характеристики
безпілотного літального апарату «Оріон»

Назва характеристики	Значення
Маса БПЛА, кг:	1200
Розмах крила, м	16,3
Довжина, м	8,0
Висота, м	3,2
Швидкість, км/год:	
максимальна	200
крейсерська	120
Висота польоту, км:	
максимальна	7,5
мінімальна	–
Час польоту, год	24
Радіус застосування з БПЛА-ретранслятором, км	300
Маса корисного навантаження, кг	200

Тактичні прийоми застосування БПЛА різноманітні й залежать від його типу, кількості сил та засобів, характеру бойового завдання, протидії засобів протиповітряної оборони (ППО) і радіоелектронної боротьби (РЕБ), погодних умов, рівня підготовки зовнішніх екіпажів тощо.

З початком російсько-української війни противник застосовував тактику ведення розвідки та корегування вогню артилерії і реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) із використанням БпЛА у складі тактично-розвідувальних груп (ТРГ). До складу ТРГ входили від 2 до 4 БпЛА різних класів. ТРГ БпЛА здійснювала політ у район розвідки за одним маршрутом у бойовому порядку «вертикальна нахильна етажерка БпЛА», які були розешелоновані по висотах: 1-й БпЛА – 4,5–5 км та більше, 2-й БпЛА – 1–2,5 км, 3-й і 4-й БпЛА – 0,2–0,5 км [14].

Шикування (збір) бойового порядку ТРГ здійснювалось до лінії бойового зіткнення (ЛБЗ) в районі старту БпЛА або на маршруті (в районі збору) над окупованою територією. Зазвичай першим прямував у повітрі БпЛА «Форпост», який перетинав державний кордон та далі слідував по маршруту або в район збору.

Зазвичай під час роботи ТРГ БпЛА в тактичній глибині наших військ, у зоні чергування в повітрі наближеної до державного кордону перебував літак зв'язку та управління Іл-20 або дальнього радіолокаційного виявлення й управління (ДРЛВУ) А-50, які координували та забезпечували дії ТРГ та приймали розвідувальні дані.

Управління БпЛА, які входили до складу ТРГ, здійснювали зазвичай зовнішні пілоти, які мали досвід польотів на пілотованих літаках.

Під час польоту до району розвідки та в районі розвідки ведення розвідки ТРГ вела радіоелектронну та оптико-електронну розвідку позицій ЗРК (підрозділів ППО) (імовірно БпЛА «Форпост») та здійснювала обхід зон ураження ЗРК (підрозділів ППО). Також ТРГ застосовувала тактичний прийом «виманювання випромінювання (вогню) на себе». Перший БпЛА, який здійснював політ на висоті 300–500 м, провокував вмикання випромінювання (відкриття вогню), другий БпЛА проводив розвідку з висоти 1 000–1 500 м, третій БпЛА (який здійснював політ на висоті 4,5–5 км – ретранслятор) здійснював передачу команд керування та розвідувальної інформації до центру управління [14].

Після проведення розвідки на тактичну глибину наших військ ТРГ поверталася по найкоротшому маршруту через лінію

бойового зіткнення (ЛБЗ) на окуповану противником територію, послідовно, спочатку БпЛА з нижнього ешелона, потім із середнього. БпЛА «Форпост» виходив з району розвідки останнім. БпЛА «Форпост» був основним у ТРГ з керування групою та передачі розвідувальної інформації.

Також зазначалися нетипові дії з розвідки, зазвичай поодиноких БпЛА типу «Орлан-10», з використанням змішаного профілю польоту над місцевістю та наявністю населених пунктів, а саме: політ у район розвідки (об'єкта) здійснювався на малих (гранично малих) висотах. Набір мінімально необхідної висоти для ведення розвідки здійснювався безпосередньо перед районом (об'єктом) розвідки, вихід в район (на об'єкт) розвідки здійснювався зі сторони (або над) густонаселеними пунктами, що значно обмежувало застосування по них ЗРК.

Під час виходу на об'єкт або безпосередньо над об'єктом розвідки, що прикривався засобами ППО, БпЛА виконував протизенітний маневр типу «горизонтальна змійка», чим зменшував імовірність ведення прицільного вогню зенітних установок (ЗУ).

У нічний час противник під час ведення розвідки із застосуванням БпЛА використовує тактику «виманювання випромінювання (вогню) на себе», яка має свою ефективність саме в умовах ночі. Для провокування відкриття вогню противник застосовує дешеві коптери або БпЛА літакового типу, які підлітають до позицій наших військ з увімкненими проблісковими навігаційними вогнями.

Одночасно в цьому районі веде приховану розвідку БпЛА з застосуванням інфрачервоної камери (тепловізора). Після того як по провокуючих БпЛА починають вести вогонь підрозділи наших військ на ураження з різноманітної зброї, БпЛА розвідник фіксує координати вогневих позицій наших військ та передає інформацію на ПУ противника.

Появу БпЛА над районами розташування об'єктів і військ можна очікувати в проміжок часу з 03.00 до 04.00 годин. Саме в цей час унаслідок найнижчої температури фону (підстильної поверхні) та найбільшої контрастності об'єктів ОВТ у інфрачервоному діапазоні [14].

Розвідувальна інформація, яка отримується за допомогою БпЛА, може узагальнюватись та надаватись споживачам за допомогою автоматизованих систем управління, наприклад, мобільного пункту керування системи «Акація-М (МЕ)», виробництва концерну «Системпром». Цей комплекс перебуває на озброєнні 20 А Західного військового округу та 2 А Центрального військового округу агресора та в інших прикордонних областях рф. За зовнішнім виглядом пункт керування системи виглядає як КамАЗ з КУНГом. Усередині КУНГу перебуває група командування та уніфіковані робочі місця керівників та офіцерів родів військ. Далі інформація надходить до кінцевих користувачів на персональні термінали або комп'ютери командирів підрозділів, які мають інтегрований модуль зв'язку мережі широкосмугового доступу. За інформацією засобів масової інформації, об'єднаний командний пункт артилерією противника був розгорнутий у м. Донецьк [14].

Під час виконання завдань з повітряної розвідки БпЛА противника **виконують політ в різних режимах керування** [14]:

за заздалегідь заданому маршруту в режимі радіомовчання. У цьому випадку розвідувальні дані записуються на накопичувач інформації на борту БпЛА й обробляються після виконання польоту. Маршрут задається послідовністю точок з визначеними координатами. У разі втрати сигналів супутникових навігаційних систем БпЛА залежно від заданого алгоритму може продовжувати виконання завдання за даними інерційної навігаційної системи, припинити виконувати завдання і повернути до точки посадки або за наявності зв'язку з наземною станцією керування перейти на ручне керування;

політ по маршруту з передаванням розвідувальної інформації на пункт управління та діями за командами оператора (зовнішнього пілота). Якщо команди керування не надходять, то БпЛА переходить у режим автономного польоту. У такому режимі БпЛА може реалізовувати як прості програми, типу «повернення», «прямолінійний політ», «баражування», так і більш складні програми автономного польоту, засновані на цифрових картах місцевості й даних навігаційних систем.

Під час виконання завдань з корегування вогню артилерії БпЛА зазвичай баражують над ціллю по колу для забезпечення стійкого зображення на моніторі об'єкта ураження і місцевості навколо.

За групового застосування БпЛА вони можуть бути використані для створення хибної повітряної обстановки.

На застосування БпЛА суттєвий вплив мають погодні умови. Використання БпЛА I класу зазвичай можливо лише в сприятливих погодних умовах, наприклад, при швидкості вітру не більше ніж 10–15 м/с. Їх застосування обмежується наявністю небезпечних явищ погоди, таких як опади, туман, обмерзання, висока вологість, низька (близька до нуля) температура тощо.

Однотипні БпЛА можуть мати різне цільове призначення і відповідно виконувати різні функції. Наприклад, БпЛА «Орлан-10», який найчастіше застосовується противником серед БпЛА цього класу, залежно від типу цільового призначення може виконувати тривалий пошук цілей і спостереження в будь-який час доби, визначення координат об'єктів (цілей) і передавання їх до командних пунктів або засобів ураження, введення коректур в автоматичному режимі, корегування вогню ствольної та реактивної артилерії, контроль радіолокаційної обстановки, визначення координат стільникових телефонів, їх блокування, ретрансляцію передавання даних і зв'язку тощо. Водночас БпЛА цього типу можуть здійснювати політ з мінімальним комплектом бортового обладнання для відволікання уваги, провокування роботи системи ППО, збільшення витрат боєкомплекту зенітних ракетних комплексів тощо.

Так, тактичні прийоми застосування противником БпЛА різноманітні та можуть гнучко змінюватись залежно від обстановки, що склалася. Для обґрунтованого прийняття рішення на протидію застосуванню БпЛА необхідно прагнути розкривати мету їх застосування, враховувати можливі заходи противника щодо введення в оману, аналізувати зміни траєкторії польоту БпЛА під час застосування засобів РЕБ проти їх систем супутникової навігації та зв'язку (каналів керування БпЛА).

З метою зниження втрат БпЛА «Орлан-10» противником вважається за доцільне проведення таких заходів [14]:

1) у ході ведення повітряної розвідки обмежити час розташування БпЛА над об'єктом до 3–5 хвилин, під час корегування вогню артилерії та контролювання результатів вогневого ураження (ведення вогню) – до 5–10 хвилин;

2) максимально скоротити час від виявлення цілі БпЛА до її ураження;

3) виводити БпЛА в район цілі не більше ніж за 5 хвилин до нанесення по ній удару (відкриття вогню);

4) польоти БпЛА виконувати на висотах: вдень – 1 800–2 000 м; вночі – 800–1 000 м;

5) скоротити кількість БпЛА, які діють в одному районі;

6) повторні польоти в район ведення повітряної розвідки виконувати за різними маршрутами;

7) повітряну розвідку об'єктів, за їх розміщення поза зоною досяжності наявних засобів ураження, вести із застосуванням БпЛА «Орлан-10»;

8) завчасно проводити оповіщення органів управління ППО про час, маршрути та висоти польоту БпЛА;

9) під час виконання польотів в умовах радіоелектронного впливу на канали управління встановлювати мінімальний час автономного польоту БпЛА в разі втрати управління;

10) під час зльоту та заходу на посадку вибирати напрямки поза районами розміщення своїх військ;

11) забезпечити маскування та інженерне обладнання позицій БпЛА, по можливості здійснювати їх заміну не менше ніж один раз у дві доби, зміну стартових позицій та місць посадки – не менше ніж один раз на добу.

Досвід протидії ведення противником розвідки з застосуванням БпЛА свідчить про комплексне застосування сил і засобів розвідки, вогневого та радіоелектронного впливу.

Для виявлення БпЛА противника та своєчасного оповіщення підрозділів використовується існуюча система розвідки та оповіщення.

Додатково використовуються можливості військ з метою отримання інформації щодо виявлення фактів роботи БпЛА, які не спостерігаються засобами радіолокаційної розвідки. Як додаткове джерело інформації, в наявну систему оповіщення долучалися підрозділи РЕБ, на озброєнні яких є тактичні переносні системи радіорозвідки та пеленгації.

Противник застосовує БпЛА зазвичай перед початком та після нанесення ударів з метою розвідки бойових порядків підрозділів та оцінки результатів ударів.

Виявлення БпЛА здійснюється з урахуванням їх особливостей як цілей для засобів радіолокаційної розвідки.

Як свідчить досвід, РЛС нового парку мають кращі можливості з виявлення БпЛА, ніж РЛС старого парку.

Крім радіолокаційного виявлення, БпЛА виявляються постами візуального спостереження (ПВС).

1.7. Захист від високоточної зброї

Під захистом від високоточної зброї противника потрібно розуміти комплекс заходів, який здійснюється з метою максимального зниження ефективності дії цієї зброї на свої підрозділи і збереження їх боєздатності.

Заходи захисту від високоточної зброї охоплюють: своєчасне попередження підрозділів про небезпеку нанесення ударів високоточною зброєю; розосередження підрозділів, їх маскування і періодичну зміну районів розміщення; обладнання в інженерному відношенні районів розміщення, а також створення та обладнання хибних районів розміщення, використання маскувальних і захисних властивостей місцевості; протидію всім видам розвідки, особливо радіотехнічної; обмеження роботи радіозасобів у радіомережах; обмеження руху техніки в районах розміщення підрозділів; пофарбування техніки радіопоглинальними фарбами; створення навколо об'єктів зон (загороджень) із матеріалів, які здатні поглинати випромінювання радіосигналів (металізовані тканини, кутникові відбивачі, синтетичні полотна, задимлення

районів); використання природних укриттів і штучних споруд, які вилучають появу тіні від об'єктів; надійний протипожежний захист і протиповітряну оборону; використання інфрачервоних пас-ток; створення захисних димів і маскувальних аерозолів; оснащення вихлопу двигуна БМП (БТР) засобами розсіювання тепла і теплоізоляції; ліквідацію наслідків застосування противником високоточної зброї; інші заходи, які сприяють захисту підрозділів від високоточної зброї.

Заходи щодо захисту від високоточної зброї плануються та організовуються в повному обсязі під час підготовки і в ході ведення бойових дій, а їх проведення в підрозділах не повинне призупиняти виконання завдань щодо бойового забезпечення підрозділів.

Підвищення живучості підрозділів повинно досягатись насамперед за рахунок правильної організації захисту, оборони та охорони, їх потрібно старанно маскувати, розосереджено розміщувати на місцевості, постійно і надійно прикривати засобами ППО та засобами радіоелектронної боротьби. Доцільно також додатково забезпечувати підрозділи переносними зенітними ракетними комплексами і зенітною артилерією.

Розосередження підрозділів проводиться з метою зниження ефективності ударів противника та зменшення можливих втрат в особовому складі, техніці і запасах матеріальних засобів. Воно досягається призначенням районів для розміщення підрозділів, шляхів підвезення ракет, боєприпасів, МТЗ на безпечній відстані від можливих об'єктів ударів противника, взаємною віддаленістю підрозділів між собою, а також проведенням заходів, які вилучають їх скупчення на маршрутах руху, у тіснинах, на переправах та плацдармах.

Порядок розосередження підрозділів визначається з урахуванням завдань, які ними виконуються, наявності часу, характеру місцевості, її захисних та маскувальних властивостей, інженерного обладнання, можливості підтримання взаємодії та стійкого управління. Водночас ступінь розосередження підрозділів визначають їх командири.

Висновки розділу 1

Аналіз повномасштабного вторгнення РФ в Україну свідчить про те, що значну роль під час бойових дій відіграють потужні системи високоточної зброї, безпілотні літальні апарати, комплекси ППО, стратегічна та тактична авіація, ракетні війська й артилерія та інші засоби, які призначені для нанесення максимального ураження противнику і визначають ефективність ведення бойових дій.

Розвідка є найважливішим видом забезпечення бойових дій підрозділів. Приклади сьогодення свідчать про те, що ті підрозділи, які мають добре організовану розвідку, виконують поставлені бойові завдання з мінімальними втратами в особовому складі та техніці.

Застосування високоточної зброї дає змогу наносити точні удари, особливо по групових цілях, за будь-яких умов обстановки і в будь-яку пору року. Такими груповими цілями можуть бути опорні пункти підрозділів. У зв'язку з цим зростає важливість надійної охорони підрозділів, тому що від цього залежить живучість системи бойового забезпечення.

Тактичне маскування під час підготовки й у ході бою є складовою бойового забезпечення. Основним завданням, що покладається на тактичне маскування, є досягнення прихованості діяльності своїх підрозділів і введення противника в оману щодо складу, стану, положення підрозділів з метою виконання ними бойового завдання в будь-яких умовах обстановки.

Успішне ведення бойових дій значною мірою залежить від інженерного забезпечення. Завчасно організоване інженерне забезпечення бойових дій підрозділів є однією зі складових загальновійськового бою.

Розрахунки та досвід відбиття повномасштабної агресії РФ свідчить про те, що приблизно 60 % окремих заходів інженерного забезпечення мають самостійно виконувати підрозділи родів військ і спеціальних військ.

Радіаційний, хімічний, біологічний захист як вид бойового забезпечення організовується та здійснюється з метою недопущення або максимального зменшення втрат особового складу

підрозділу й забезпечення необхідних умов для виконання поставлених завдань під час дій в обстановці радіоактивного, хімічного, біологічного зараження, підвищення їх захисту від високоточної та інших видів зброї, а також маскуванню своїх дій димами (аерозолями).

Основними завданнями РХБ захисту підрозділів є: виявлення та оцінювання РХБ обстановки; підтримання живучості підрозділів в умовах РХБ зараження; ліквідація РХБ зараження; маскуванню дій підрозділів та об'єктів із застосуванням аерозолів.

Питання для самоконтролю

1. Розвідувальні органи механізованих підрозділів, їх призначення, склад.
2. Способи ведення розвідки в загальновійськовому бою.
3. Які РЛС, оптичні та оптико-електронні прилади використовуються для ведення військової розвідки?
4. Обладнання БРМ-1к та їх основні тактико-технічні характеристики.
5. Ведення розвідки взводом у розвідувальному дозорі на марші.
6. Які особливості повинен враховувати командир взводу під час ведення розвідки в зимових умовах та в лісі?
7. Мета охорони.
8. Сутність безпосередньої охорони.
9. Види охорони в бою, на марші та під час розташування на місці.
10. Мета тактичного маскуванню.
11. Способи тактичного маскуванню.
12. Мета радіаційного контролю в механізованих підрозділах, порядок організації та здійснення.
13. Порядок організації РХБ спостереження в механізованих підрозділах.
14. Види спеціальної обробки озброєння і військової техніки, їх зміст, порядок організації та здійснення.

15. Мета, основні завдання маскування аерозолями (димами) військ і важливих об'єктів, їх зміст, порядок організації та здійснення.

16. Порядок застосування димових засобів у механізованих підрозділах у різних умовах обстановки.

17. Порядок застосування вогнеметних підрозділів у різних умовах обстановки.

18. Основні завдання РХБ захисту взводу (відділення).

РОЗДІЛ 2

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. Сутність, мета, завдання морально-психологічного забезпечення

Досвід військових частин та підрозділів, які беруть участь у відбитті повномасштабної агресії рф проти України, яскраво свідчить про виняткову актуальність та необхідність морально-психологічного забезпечення в системі всебічного забезпечення під час виконання механізованими підрозділами бойового завдання.

Морально-психологічне забезпечення – це вид всебічного забезпечення, який має за мету формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану (МПС) особового складу військ (сил), необхідного для успішного виконання завдань за призначенням [1].

Метою МПЗ в умовах повномасштабної агресії з боку рф є:

- мобілізація сил в усіх сферах діяльності держави;
- досягнення і підтримання морально-психологічної переваги над противником;
- формування в особового складу необхідних морально-психологічних, бойових і професійних якостей, необхідних під час виконання завдань за призначенням.

Результатом МПЗ є високий моральний дух і високий морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців як складова бойового потенціалу держави та її Збройних Сил. Армія не розбита, доки вона не перейнялася свідомістю поразки, тому що поразка – це висновок розуму, а не фізичний стан. Ці два поняття «морально-психологічне забезпечення» і «морально-психологічний стан» мають перебувати у діалектичному взаємозв'язку та аналізуватись у сукупності.

Завдання МПЗ [1]:

- 1) безперервний збір, аналізування та оцінювання суспільно-політичної обстановки (СПО), прогнозування можливих варіантів її

розвитку під час підготування та застосування ЗС України, визначення ставлення населення до військ та до їх дій;

2) аналізування та оцінювання МПС особового складу й прогнозування динаміки його можливих змін;

3) аналізування психологічних умов виконання бойових завдань, прогнозування можливого їх впливу на МПС особового складу його поведінку, визначення його психічної стійкості та психологічної готовності до виконання завдань за призначенням;

4) формування та підтримання в особового складу необхідного рівня МПС, злагоженості та згуртованості військовослужбовців на основі бойового братерства;

5) аналізування культурних та духовних потреб особового складу, забезпечення умов організації дозвілля і відпочинку військовослужбовців з урахуванням завдань, що стоять перед військами, та умов їх виконання;

6) роз'яснення особовому складу державної політики України у сфері оборони та безпеки, формування свідомого ставлення до виконання свого громадянського обов'язку;

7) оперативне доведення до особового складу рішень військово-політичного керівництва держави з питань оборони, наказів командувачів, командирів (начальників) та роз'яснення їх важливості й необхідності безумовного виконання;

8) організація внутрішньо-комунікаційної роботи;

9) організація заходів соціального забезпечення та захисту військовослужбовців і членів їх сімей;

10) аналізування та прогнозування динаміки соціальних процесів у підрозділах, виявлення існуючих соціально-правових проблем, потреби запитів військовослужбовців та членів їх сімей;

11) формування в особового складу почуття патріотизму, вірності Військовій присязі, бойовим традиціям, дисциплінованості, готовності до саможертвності в ім'я Батьківщини;

12) організація національно-патріотичної підготовки, заходів військово-патріотичного виховання;

13) роз'яснення особовому складу норм міжнародного гуманітарного права, особливостей поведінки з цивільним населенням, військовополоненими та необхідності їх дотримання в бойових умовах;

14) організація заходів МПЗ щодо дотримання військової дисципліни, профілактики правопорушень;

15) формування психічної стійкості та керованості, забезпечення спроможності особового складу витримувати нервово-психологічні навантаження, зберігати боєздатність в умовах впливу психотравмувальних чинників;

16) організація соціально-психологічного супроводу;

17) організація заходів психологічного відновлення;

18) організація заходів щодо захисту особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника;

19) організація взаємодії з військовими священиками (капеланами) щодо духовної підтримки особового складу;

20) організація взаємодії та налагодження зв'язків з органами державної влади, місцевого самоврядування, політичними та громадськими організаціями, засобами масової інформації, керівниками закладів та установ культури тощо з метою можливого використання цивільної інфраструктури в інтересах МПЗ підготовки та застосування ЗС України, проведення спільних заходів тощо.

2.2. Складові морально-психологічного забезпечення

Складовими МПЗ є [1]:

- інформаційно-пропагандистське забезпечення;
- психологічне забезпечення.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення [1] – це цілеспрямована діяльність органів військового управління, командувачів, командирів (начальників), посадових осіб структурних підрозділів морально-психологічного забезпечення щодо інформаційного впливу на свідомість особового складу з метою зміцнення його морально-психологічного стану, формування і поширення ідейних переконань, національних цінностей, стійкої мотивації та готовності до збройного захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, адекватного розуміння військовослужбовцями воєнно-політичної та суспільно-політичної обстановки, завдань, покладених на війська (сили), умов та особливостей їх виконання.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення здійснюється за такими напрямками [1]:

- внутрішньокомунікаційна робота;
- військово-патріотична робота;
- культурологічна робота;
- забезпечення технічними засобами пропаганди.

Завданнями ІПЗ в бойових умовах є [1]:

1) збирання та аналізування необхідної інформації стосовно воєнно-політичної обстановки, соціально-психологічних умов у районах дислокації підрозділів батальйону (роти) та їх бойового застосування;

2) організація безперервного інформаційного забезпечення особового складу із залученням до цього процесу всіх наявних сил, засобів і можливостей;

3) формування стійкого і керованого МПС на підставі оперативного інформування особового складу про зміст воєнно-політичної та бойової обстановки, визначення завдання та умови їх виконання;

4) розповсюдження прикладів мужності та героїзму, розвиток у військовослужбовців свідомого ставлення до виконання службового і громадянського обов'язку;

5) інформаційне забезпечення воєнно-соціальної роботи, підтримання правопорядку і військової дисципліни, дотримання норм міжнародного гуманітарного права;

6) активне використання в інформаційно-пропагандистській роботі можливостей військової преси, радіо, телебачення;

7) здійснення заходів захисту особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника.

Психологічне забезпечення (ПЗ) [1] – цілеспрямована діяльність органів військового управління, командирів, службових осіб структур МПЗ з метою психологічного відбору, формування, підтримання і відновлення в особового складу психологічної готовності до виконання завдань, емоційно-вольової стійкості до негативних психологічних чинників у будь-яких умовах обстановки, зниження психогенних втрат та збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

Основні завдання психологічного забезпечення [1]:

1) оцінювання психологічних показників боєздатності підрозділів, передусім моніторинг МПС особового складу;

2) аналізування впливу психологічних чинників бою на МПС і поведінку особового складу;

3) виявлення психологічних особливостей майбутніх бойових дій, врахування їх вимог до емоційно-вольових та психофізіологічних якостей військовослужбовців, злагодженості та згуртованості особового складу;

4) забезпечення та створення соціально-психологічних умов для ефективного виконання особовим складом своїх службових обов'язків, налагодження та підтримування взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими (волонтерськими) організаціями з питань практичної реалізації соціальних та правових гарантій військовослужбовців;

5) сприяння в організації та проведенні заходів соціально-психологічної та професійної адаптації і реабілітації військовослужбовців;

6) соціально-психологічний аналіз управлінських рішень діяльності командирів з питань підтримання належного рівня морально-психологічного стану особового складу;

7) аналіз психологічних аспектів тактики можливих дій противника та його негативного інформаційно-пропагандистського впливу;

8) виявлення осіб з нервово-психічною нестійкістю та вжиття психопрофілактичних заходів;

9) прогнозування можливих бойових психогенних втрат особового складу;

10) планування, організація та проведення заходів психологічної підготовки (загальної, спеціальної, цільової) особового складу підрозділів до виконання бойових завдань у конкретних (суспільно-політичних, природно-кліматичних, географічних, ергономічних, екстремальних) умовах обстановки;

11) формування та утвердження оптимізму і впевненості особового складу в своїх силах, можливості виконати поставлене завдання;

12) навчання особового складу психологічним методам надання само- та взаємодопомоги;

13) вжиття заходів психологічного відбору особового складу для комплектування, доукомплектування, поповнення підрозділів;

14) відновлення та збереження психічного здоров'я особового складу.

2.3. Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування підрозділів

МПЗ підготовки та застосування підрозділів [1] – це вид всебічного забезпечення, який має за мету формування, підтримання та відновлення МПС особового складу підрозділів, необхідного для успішного виконання завдань за призначенням.

МПЗ підготовки і застосування підрозділів охоплює дві взаємопов'язані підсистеми:

1. МПЗ підготовки підрозділів;
2. МПЗ застосування підрозділів.

МПЗ підготовки підрозділів – це система заходів, спрямованих на формування в особового складу морально-психологічних якостей і здатностей, що визначають зміст і сформованість МПС та забезпечують якісне виконання особовим складом завдань за призначенням.

МПЗ застосування підрозділів – це сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом заходів впливу на свідомість і психіку, МПС особового складу, які проводяться за єдиним замислом і планом, для забезпечення успішного виконання особовим складом завдань за призначенням.

Основними *завданнями* МПЗ під час підготовки і в ході бойових дій є [1]:

1) формування в особового складу високої морально-психологічної стійкості, готовності й здатності успішно виконати поставлені завдання;

2) інформування особового складу, роз'яснення отриманих завдань, наказів командирів і мобілізація особового складу на їх виконання;

3) підтримання військової дисципліни, недопущення панічних настроїв;

4) підтримання і своєчасне відновлення духовних і фізичних сил військовослужбовців, створення умов для відпочинку й дозвілля;

5) захист особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника;

6) зниження психогенних втрат.

Основними *напрямами МПЗ під час підготовки та в ході бойових дій* є формування та підтримка [1]:

в обороні – постійної морально-психологічної готовності військовослужбовців усіх категорій до стійкого утримання зайнятих позицій, відбиття атак піхоти і танків противника, забезпечення психологічної готовності до рішучих дій під час проведення контратак та веденні бою в оточенні. Основні зусилля зосереджуються в підрозділах на напрямку можливого основного удару противника;

в наступі – високого наступального пориву особового складу, морально-психологічної переваги над противником; здатності до рішучих та ініціативних дій під час прориву оборони противника, захоплення об'єкта атаки, ведення бою в глибині оборони противника; постійної готовності особового складу другого ешелону (резерву) до введення в бій і вирішення завдань, які раптово виникають. Особлива увага приділяється роботі з особовим складом, що діє на напрямку зосередження основних зусиль підрозділу;

у зустрічному бою – постійної готовності військовослужбовців до стрімких і маневрених дій, випередження противника в розгортанні, відкритті вогню, завданні йому раптових ударів у фланг і тил. Особлива увага приділяється роботі з особовим складом, що діє в розвідувальних органах (основному дозорі, дозорному відділенні);

під час бою в оточенні й виходу з оточення – стійкості, організованості й дисципліни серед особового складу; створення

в короткі терміни кругової оборони; здатності військовослужбовців вести бій в умовах повного оточення. Основні зусилля МПЗ зосереджуються на недопущенні панічних настроїв і мобілізацію військовослужбовців на готовність до рішучого знищення противника й організованого виходу з оточення;

морально-психологічне забезпечення у взводі (відділенні, танку) здійснюється у всіх видах бою (дій) і **проводиться особисто командиром** на основі вказівок з МПЗ старшого командира і заступника командира роти з МПЗ. Командир взводу особисто відповідає за МПС особового складу й ефективність проведення заходів МПЗ та щоденно доповідає командирі роти і його заступнику з МПЗ про виконання завдань МПЗ і МПС особового складу. Під час проведення роботи з особовим складом він спирається на бойовий актив (досвідчених воїнів, воїнів які мають бойовий досвід) [8].

Командир взводу під час **підготовки бою** (дій) повинен: роз'яснити особовому складу завдання; провести бесіди із пропаганди прикладів мужності та героїзму, розповсюдження передового досвіду, дискредитації задумів і дій противника; інформувати особовий склад про зміни бойової та СПО; довести відомості про тактику дій противника, бойові можливості, слабкі сторони його ОВТ; провести цільову психологічну підготовку особового складу до майбутніх дій із залученням бойового активу, сформулювати установку на безумовне виконання бойового завдання; роз'яснити можливі заходи інформаційно-психологічного впливу противника та засоби протидії йому; нагадати особовому складу прийоми надання психологічної допомоги і психологічної саморегуляції [8].

Основними **завданнями роботи командира взводу з питань МПЗ під час підготовки і в ході ведення бою** (дій) є [8]:

- формування в особового складу високої морально-психологічної стійкості, готовності й здатності успішно виконувати поставлені завдання;
- інформування військовослужбовців, роз'яснення отриманих завдань, наказів командирів і мобілізація на їх виконання;
- підтримання військової дисципліни, недопущення панічних настроїв;

- підтримання й своєчасне відновлення духовних і фізичних сил військовослужбовців, створення умов для відпочинку та дозвілля;

- захист особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника;

- зниження психогенних втрат.

Основними *формами* МПЗ у *підрозділі* в бойових умовах є [8]:

- бойове інформування про хід виконання бойового завдання, про героїчні вчинки військовослужбовців;

- інструктаж молодших командирів і бойового активу;

- доведення пам'яток, листівок;

- обмін бойовим досвідом, випуск бойових аркушів;

- вручення нагород і подарунків, листи до родин;

- душпастирська робота з військовослужбовцями, освячення зброї і техніки;

- бесіди, прослуховування і перегляд теле-, радіопередач;

- надання психологічної допомоги тощо.

Бойове інформування особового складу в бойовій обстановці проводить щоденно командир взводу під час підготовки до бою.

Під час **ведення бою** (дій) **командир взводу** (відділення) повинен [8]: твердо керувати підлеглими; підтримувати порядок, дисципліну та бойовий настрій серед особового складу; демонструвати мужність, самовладання та рішучість у виконанні бойового завдання і реагуванні на зміни в обстановці; оцінювати МПС особового складу та оперативно впливати на нього; організовувати надання психологічної допомоги тим, хто зазнав психічних травм.

Після виконання бойового завдання командир взводу повинен [8]: провести розбір дій підлеглих під час бою; проінформувати про результати бою та зміни в обстановці; визначити осіб, які отримали бойові психічні травми та потребують психологічної допомоги поза підрозділом; вжити необхідних заходів для своєчасного харчування і відпочинку особового складу, збереження моральних і фізичних сил, відновлення морально-психологічного стану і готовності до подальших дій; узагальнити та надати заступнику командира роти з МПЗ інформацію про передовий досвід, приклади мужності та героїзму підлеглих.

2.4. Вплив бою на психіку військовослужбовців

Основними чинниками негативного впливу на психіку військовослужбовців під час російсько-української війни є:

- постійне перебування військовослужбовців на передньому краї спонукає їх до відчуття самотності;
- постійна загроза життю військовослужбовця. У кожную секунду, хвилину він може бути пораненим або вбитим на полі бою;
- постійне очікування можливості брати в полон тощо.

Постійне застосування БпЛА противника вдень і вночі, ударів РВіА, авіації досить негативно впливає на психічний стан військовослужбовців.

Досвід російсько-української війни свідчить, що практично всі військовослужбовці відчують під час бою сильний стрес.

Основна реакція військовослужбовців на бойові дії – бойовий стрес (від англ. *stress* – тиск, напруження, зусилля).

Бойовий стрес – це комплексний і нестабільний результат дії стресорів, що впливає на всі психічні процеси та стани військовослужбовця під час бойових дій. У будь-який час бойових дій у кожного військовослужбовця стрес є результатом складної взаємодії багатьох фізичних і розумових (ментальних) стресорів.

У діапазоні негативних переживань перед боєм і в бою в стані стресу особливе місце займає **страх**. Так проведені дослідження свідчать про те, що до 30 % військовослужбовців відчують найбільший страх перед боєм, до 35 % – під час бою і приблизно 15 % – після бою.

Психічні і поведінкові симптоми: хвилювання з незначного приводу, відчуття напруженості і скутості, нездатність розслабитися, дратівливість і нетерплячість, утомленість, «перебування на межі зриву», неможливість концентруватися, погіршення пам'яті, труднощі засипання і порушення нічного сну, швидка стомлюваність, страхи, часто пригнічений настрій, занепокоєність або навіть надмірна активність, крайня непосидючість і потреба постійно щось робити.

Серед *соматичних проявів тривоги* виділяють:

серцево-судинні: прискорене серцебиття, прискорений пульс, неприємні відчуття або болі в грудях, коливання артеріального тиску, стан напівнепритомності, приливи жару або холоду, пітливість, холодні та вологі долоні, порушення циркуляції крові, що призводить до оніміння ступень ніг і кистей рук;

дихальні: відчуття «кому» в горлі, відчуття браку повітря, прискорене або переривчасте дихання, задишка, нерівномірність дихання, незадоволеність вдихом;

неврологічні: запаморочення, головні болі, стан напівнепритомності, тремор, м'язові сіпання, здригання, напруга і біль у м'язах, порушення сну, неконтрольоване слиновиділення, болі в попереку, болі хірургічних шрамів, старих ран, нездатність розслабитися;

шлунково-кишкові: нудота, сухість у роті, пронос або запор, болі в животі, метеоризм, порушення апетиту;

сечостатеві: часте сечовипускання;

органів чуття: ослаблення зору і слуху;

терморегуляторні: безпричинні субфебрилітет (підвищення температури тіла) та озноб.

Афективний страх (тваринний жах) – найсильніший страх, що зумовлюється надзвичайно небезпечними та складними обставинами й на деякий час паралізує здібність до довільних дій.

Відомо, що «безстрашних» психічно нормальних людей не буває. Вся справа в проміжках часу, необхідного для подолання розгубленості, для раціонального ухвалення рішення про подальші дії.

Паніка. Бойова обстановка створює сприятливе підґрунтя для розвитку панічних настроїв. Цьому сприяють раптові, несподівані дії противника, його інтенсивні вогняні удари, надмірна стомленість, перенапруження, розповсюдження деморалізувальних чуток, настроїв, відсутність офіційної інформації, отримання СМС погрозливого змісту щодо близьких та рідних з невідомих номерів телефонів та ін.

Панічний напад – це сильне відчуття страху і/або внутрішнього дискомфорту, що виникає в людини несподівано, зазвичай без симптомів – передвісників, що супроводжується лякаючими

фізичними симптомами у вигляді раптового серцебиття, задухи, болі в грудях, запаморочення, сильної слабкості, відчуття нереальності того, що відбувається, і власної зміненості. Водночас майже завжди з'являється страх раптової смерті, втрати контролю над собою або страх збожеволіти.

Панічний напад розвивається швидко, його симптоми досягають максимальної інтенсивності зазвичай упродовж 5–10 хвилин і потім також швидко зникають. Так, панічний напад виникає і проходить сам по собі, не несе реальної загрози для життя, але людині цей час здається вічністю. Після нападу людина відчуває себе надто слабою та абсолютно розбитою. Якщо не попереджувати такі напади, вони можуть траплятися по декілька разів на тиждень, а то й на день.

Найбільш поширені *симптоми паніки*:

- утруднене дихання або задишка;
- відчуття задухи;
- відчуття легкості або, навпаки, – тяжкості або біль у грудях;
- тремтіння, слабкість;
- вологі долоні і посилене потовиділення;
- відчуття поколювання або оніміння в руках і ногах;
- сильне або прискорене серцебиття;
- млявість, слабкість, запаморочення, стан напівнепритомності;
- відчуття повної «відокремленості» від власного тіла або навколишнього середовища;
- нудота, відчуття пустоти або дискомфорту в ділянці шлунку або кишечнику;
- відчуття жару або холоду, «приливи».

Особливу небезпеку становить *групова паніка*, оскільки вона швидко розповсюджується й наростає в процесі взаємного зараження. Це супроводжується втратою здатності до раціональної оцінки обстановки, мобілізації внутрішніх резервів, доцільності спільної діяльності. З'являється схильність до нерозсудливого наслідування дій одного або групи військовослужбовців, які розпочали паніку, спрямованих на власний порятунок, прирікаючи на загибель товаришів.

Здебільшого **паніка виникає**:

- під час нічних бойових дій, коли темнота загострює відчуття страху;
- після поразки або нерішучого бою з великими втратами, що підриває бойовий дух особового складу;
- під час вступу підрозділів у бій, у момент його зав'язки, коли будь-яка небезпека перебільшується уявою.

Водночас під час бою паніку може спричинити будь-яка несподіванка: атака з тилу, з флангів, несподівана, а іноді й уявна перевага противника. У цьому разі досить піддатися жаху одній людині, щоб він передався масі.

Види фрустраційної поведінки:

- рухове збудження, що виражається в безцільних і неврегульованих реакціях;
- апатія;
- агресія і деструкція;
- аутоагресія (відносно самого себе);
- стереотипія (тенденція до сліпого повторення фіксованої поведінки);
- регресія (примітивна поведінка, зниження її конструктивності, або звернення до поведінки на більш ранньому етапі).

Рухове збудження виникає здебільшого після сильного переляку, відразу після отримання звістки про трагічну подію або якщо людині потрібно чекати (наприклад, як чекають результати важкої операції).

Основні ознаки рухового збудження:

- різкі рухи, часто безцільні й безглузді дії;
- ненормально гучна мова або підвищена мовна активність (людина говорить без зупинки, іноді абсолютно безглузді речі);
- часто відсутня реакція на тих, хто оточує (на зауваження, прохання, накази).

Апатія – реакція, яка спрямована на захист психіки людини. Зазвичай вона виникає після сильних фізичних або емоційних навантажень, після тривалої напруженої, але безуспішної діяльності, або в ситуації, коли людина зазнає серйозної невдачі, перестає бачити сенс своєї діяльності, виникає, коли не вдалося когось врятувати і хтось з товаришів або близьких загинув.

У стані апатії людина може перебувати від декількох годин до декількох тижнів.

Основні ознаки апатії:

- байдужість до всього навколишнього;
- млявість, загальмованість;
- повільна, з довгими паузами, мова.

Гнів і злість часто відчувають люди, які переживають нещастя, – це природні відчуття. Тому, якщо ти відчуваєш гнів, необхідно дати йому вихід у такий спосіб, щоб це не зашкодило ні тобі, ні тим, хто оточує.

Агресивна поведінка – один з мимовільних способів, яким організм людини «намагається» знизити високу внутрішню напругу. Прояв злості, гніву або агресії може зберігатися достатньо тривалий час і заважати самому постраждалому або тим, хто оточує.

Основні ознаки агресії:

- роздратування, незадоволеність, гнів (за будь-яким, навіть незначним приводом);
- нанесення тим, хто оточує, ударів руками або будь-якими предметами;
- словесна образа, сварка;
- м'язове напруження;
- підвищення кров'яного тиску.

Істерика – це стан, коли ддосить важко чимось допомогти самому собі, тому що в цей момент людина перебуває в надто напруженому емоційному стані і погано розуміє, що відбувається з нею і навколо неї.

Травмувальна подія – це на стільки сильна загроза, що в людини, яка її пережила, повністю втрачається відчуття безпеки, здатність відчувати себе комфортно в цьому світі. Тому в період надання психологічної допомоги страх і біль можуть бути настільки сильними, що повністю блокують свідоме опрацювання проблеми. У тривалій травмувальній ситуації, якої не можна уникнути, формується звичка відмежовуватись від свого тіла, щоб не відчувати фізичного або душевного болю. Ця звичка призводить до втрати контакту зі своїм тілом, тому людина перестає довіряти сигналам, які воно посилає (не тільки про біль, але й про те, в чому воно має потребу).

Дезертирство – це є особливо тяжким злочином тому, що воно є способом виходу з гострої внутрішньої особистісної кризи.

Своєрідною формою дезертирства є відмова військовослужбовця брати участь у бойових діях.

Добровільна здача в полон – це залишенням військовослужбовцям поля бою з метою та фізичного виживання.

Отже, поведінка військовослужбовців під час повномасштабної агресії російських окупантів характеризується впливом бойових ситуацій.

2.5. Психологічна допомога військовослужбовцям у бойових умовах

Основними завданнями психологічної допомоги в бойових умовах є:

- подолання кризових психічних станів військовослужбовців;
- відновлення психологічної витривалості військовослужбовців та їх психічної стійкості до впливу стресових чинників бойової обстановки;
- відновлення у військовослужбовців необхідного рівня психологічної готовності до виконання завдань.

Надання психологічної допомоги охоплює три основні етапи:

- виявлення ознак наявного стану військовослужбовця або групи (діагностика);
- первинна психологічна допомога;
- психологічна допомога та психологічний супровід військовослужбовця або групи.

Психологічна допомога організовується за трьома рівнями:

перший рівень: первинна психологічна допомога, що надається безпосередньо в місці виникнення психоемоційної реакції;

другий рівень: фахова – надається на пункті психологічної допомоги військової частини або іншому безпечному місці;

третій рівень: спеціалізована – надається в медичних закладах.

Первинну психологічну допомогу безпосередньо на глибині ротних і взводних опорних пунктів, у бойових порядках надають:

1) військовослужбовці відділень (груп, екіпажів, розрахунків), які в системі індивідуальної підготовки, під час занять з психологічної підготовки, навчаються виявляти ознаки психологічних реакцій у бойових (екстремальних) умовах, надавати первинну психологічну допомогу побратимам та володіти методами самодопомоги;

2) сержантський склад, який проходять підготовку з питань контролю за стресом у військових підрозділах під час навчання на курсах лідерства та фахових курсах для сержантів у навчальних центрах (школах сержантів);

3) командири ротної та взводної ланок, які мають базову підготовку з військової психології, яку здобувають під час навчання у вищих військових навчальних закладах;

4) позаштатні групи спостереження за суїцидальною поведінкою військовослужбовців.

Психологічна допомога військовослужбовцям на пунктах психологічної допомоги надається:

- офіцерами-психологами (психологами);
- фахівцями медичної служби;
- військовими священиками (капеланами);
- іншими фахівцями за потреби.

Допомога військовослужбовцям у спеціалізованих медичних і реабілітаційних закладах здійснюється за рекомендаціями офіцерів-психологів та фахівців медичної служби.

Першу психологічну допомогу особі, яка має прояви зазначених реакцій надає військовослужбовець, який першим виявив ознаки таких реакцій, одразу після забезпечення особистої безпеки військовослужбовця.

В умовах виконання бойових (екстремальних) завдань найбільш поширеними **психологічними реакціями** військовослужбовців є такі: агресивна поведінка; ступор (заціпеніння); апатія; рухове збудження; страх (жах); підвищена тривожність; паніка; нервові тремтіння; галюцинаційні переживання та марення; плач;

істерика; гостра реакція горя в разі втрати близької людини (товариша); суїцидна спроба; незавершений суїцид; завершений суїцид; проблеми зі сном.

Надзвичайно важливим аспектом психологічної допомоги військовослужбовцям є сон.

Сон – це фізіологічна функція організму, яка має досить важливе значення для нормального функціонування людини. Він є критично важливим для мислення як під час занять, навчання, так і в бойових умовах. Ті солдати, які мають нормальний відпочинок, є більш стійкі до емоційного, психологічного і фізичного навантаження, швидше реагують на обстановку, швидко приймають оптимальні рішення, мають відмінну пам'ять, добре навчаються.

Через поганий сон або його відсутність потерпають дії військовослужбовців, що може призвести до ризику здоров'я товаришів по службі, а то і їх смерті. Реакція людини гальмується, втрачається уважність і зосередженість, думати стає важче, виникає стрес.

Сон є критично важливим для збереження здатності думати про те, як виконати певне бойове завдання й здобути перемогу. Навіть такі нескладні завдання для солдат, як налагодження зв'язку, водіння техніки, визначення координат на карті, можуть виявитися надскладними через недосипання. Варто зазначити, що нормальна тривалість сну має бути не менше ніж 7 годин, залежно від фізіологічного стану людини, її звичок, фізичного навантаження впродовж дня тощо.

Суттєво впливає на бойову активність воїнів якість сну. Залежність працездатності військовослужбовців від тривалості сну досліджували американські фахівці, їх результати подані в табл. 2.1.

Існує своєрідний «закон сну», треба щодоби приділяти 4 години на сон солдату і 6 годин – командирові; за безперервного ведення бойових дій потрібно дотримуватися закону: «чотири через чотири» (4 години бойової активності або чергування, міняти 4-ма годинами сну та відпочинку).

Таблиця 2.1 – Залежність працездатності військовослужбовців від тривалості сну

Тривалість сну (у год на добу)	Стан боєздатності особового складу
0	Зберігається боєздатність до виконання бойових завдань упродовж 3-х днів. На 4-й день весь особовий склад виходить зі строю
0,5	Боєздатність зберігатиметься 3,5–4,5 доби
1,5	У 50 % військовослужбовців боєздатність зберігається впродовж 6 днів. На 7-й день 50 % особового складу стають не боєздатними
3	У 91 % воїнів боєздатність зберігається 9 днів
4	У 93 % воїнів боєздатність зберігається 12 днів. Мінімальна щодобова норма для солдатів
5	У 96 % воїнів боєздатність зберігається впродовж 90 днів
6	Обов’язкова норма сну для командира, адже в офіцера, відповідального за рішення, брак сну швидше провокує бойову втому
7–8	98 % особового складу перебуватимуть в оптимальному м’язовому тонусі впродовж тривалого періоду часу

На жаль, під час бойових дій систематичне недосипання стає нормою життя військовослужбовця. Сон має таку властивість, як «накопичувати заборгованість», за яку рано чи пізно потрібно «розраховуватись», тобто недосипання має компенсуватися досипанням. Контроль сну – це критично важливий чинник для успішного виконання бойового завдання.

Основні методи протистояти недосипанню:

1. Рівномірно розподіляти обов’язки серед військовослужбовців і час їх відпочинку та дотримуватися цих норм.
2. Давати можливість солдатам виспатись перед виконанням надважливих завдань.
3. Використовувати будь-яку можливість, вільний час від виконання бойових завдань для того, щоб годину-другу поспати, і цим самим компенсувати недосипання.
4. Стежити за тим, щоб сон солдат був у безпечному місці.

5. Нормалізувати й не зловживати вживанням енергетичних напоїв (кава, чай тощо), тому що вони лише тимчасово збуджують і напружують організм, а не замінюють сон.

Ознаками недосипання можуть бути: кволість, відчуття тяжкості в організмі, відсутність енергетичного підйому, втрата активності у службовій діяльності (небажання виконувати прямі обов'язки, сідати за кермо автомобіля тощо), затримка усвідомлення отриманої інформації, зниження рівня уваги, дратівливість, апатія до навколишніх подій, втрата віри в позитивні результати проведених бойових операцій тощо.

Психологічна реабілітація – комплекс заходів, що здійснюються з метою збереження, відновлення або компенсації порушених психічних функцій, якостей, особистого та соціального статусу особи, сприяння психосоціальній адаптації до зміненої життєвої ситуації, осмислення досвіду, отриманого в екстремальній ситуації, та застосування його в житті.

Психологічна реабілітація військовослужбовців проводиться за такими етапами: декомпресія та реабілітація в стаціонарних умовах.

Декомпресія є початковим етапом психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в екстремальних (бойових) умовах.

Для вирішення проблемних питань психологічної реабілітації військовослужбовців організовується взаємодія з військовими священниками (капеланами) щодо духовної підтримки особового складу.

Цикл процесу задоволення духовних, релігійних потреб особового складу охоплює чотири основні фази:

- визначення вимог та потреб;
- організація заходів;
- виконання заходів;
- оцінювання результатів проведення заходів.

Основними напрямками душпастирської опіки є:

1) організація та проведення молитов, богослужінь, благословень, урочистих і поминальних заходів та інших релігійних обрядів і культів, пов'язаних із душпастирською опікою особового складу;

2) роз'яснення особовому складу основ моральних, духовних надбань і потенціалу релігійної та культурної спадщини українського народу; ознайомлення особового складу з основами релігійних вчень;

3) роз'яснення особовому складу необхідності толерантного ставлення до людей з іншим світоглядом та релігійними переконаннями;

4) пропагування серед особового складу здорового способу життя, зміцнення військової дисципліни й запобігання самогубствам;

5) допомога особовому складу в розвитку їх власної та національної гідності, особистісних та колективних моральних якостей на основі цінностей братерства, мужності, хоробрості, відповідальності, поміркованості, стійкості, жертвовності, дисциплінованості, розсудливості, а також загальнолюдських та сімейних цінностей; вшанування пам'яті загиблих.

Висновки розділу 2

Функціонування системи морально-психологічного забезпечення у Збройних силах України та конкретні вимоги до нього викладені в ряді законодавчих та нормативно-правових актах України, наказах, директивах та інших керівних документах Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних сил України. Морально-психологічне забезпечення є одним із основних видів забезпечення в умовах ведення неоголошеної війни РФ проти України. Тому на сьогодні організація та проведення заходів інформаційно-пропагандистського і психологічного забезпечення спрямоване на формування та підтримання в особового складу необхідного рівня морально-психологічного стану, злагодженості та згуртованості військовослужбовців на основі бойового братерства, психологічної стійкості, запобігання та нейтралізації наслідків інформаційно-психологічного впливу противника.

Важливим напрямом є також надання психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах війни, що охоплює основні етапи: виявлення ознак наявного стану військовослужбовця (діагностика); первинна психологічна допомога; психологічна допомога та психологічний супровід військовослужбовця.

Питання для самоконтролю

1. Сутність морально-психологічного забезпечення.
2. Мета морально-психологічного забезпечення в умовах повномасштабної агресії РФ проти України.
3. Складові морально-психологічного забезпечення та їх зміст.
4. Сутність морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування підрозділів.
5. Сутність бойового інформування.
6. Обов'язки командир взводу з питань морально-психологічного забезпечення під час підготовки бою.
7. Обов'язки командира взводу з питань морально-психологічного забезпечення в ході ведення бою.
8. Основні форми морально-психологічного забезпечення у взводі в бойових умовах
9. Рівні психологічної допомоги військовослужбовцям.

РОЗДІЛ 3

ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Сутність, мета, завдання та принципи технічного забезпечення

Технічне забезпечення (ТхЗ) є одним із видів бойового забезпечення підрозділів, який охоплює комплекс організаційно-технічних заходів щодо їх забезпечення ОВТ, ракетами, боєприпасами, військово-технічним майном (ВТМ), засобами вимірювання, зберігання, підтримання у стані, що забезпечує постійну готовність підрозділів, та ОВТ, ракет і боєприпасів до бойового застосування, відновлення пошкоджених зразків ОВТ у ході бойових дій, поповнення витрат і втрат ракет, боєприпасів та ВТМ.

Досвід відбиття повномасштабної агресії з боку РФ проти України свідчить про те, що своєчасне забезпечення підрозділів ракетами і боєприпасами, надійність роботи ОВТ у важких і напружених умовах сучасного загальновійськового бою, швидке відновлення та повернення до строю максимальної кількості пошкодженого ОВТ обумовлює підтримання боєздатності підрозділів на необхідному рівні впродовж тривалого часу. Тому ці завдання є основними в технічному забезпеченні.

Технічне забезпечення – це комплекс заходів щодо підтримання ОВТ, ракет, боєприпасів та ВТМ у справному стані й у постійній готовності до бойового застосування шляхом укомплектування підрозділів ОВТ, забезпечення боєприпасами та ракетами всіх видів і ВТМ, відновлення пошкоджених зразків ОВТ і своєчасного повернення їх до ладу.

Метою технічного забезпечення є підтримування боєздатності підрозділів за рахунок:

- своєчасного забезпечення їх необхідною кількістю ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, військово-технічного майна;
- підтримування цих засобів у готовності до бойового застосування (використання за призначенням) і забезпечення їх надійної роботи за різних обставин;

– своєчасного відновлення ОВТ підрозділів під час виконання ними бойових завдань.

З огляду на мету технічного забезпечення на нього покладається вирішення таких основних **завдань**:

1) документальний облік ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, ВТМ;

2) визначення потреби підрозділів в ОВТ, ракетах і боєприпасах, засобах вимірювання військового призначення, ВТМ;

3) створення необхідної величини резерву ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, ВТМ і організації його раціонального використання;

4) своєчасного забезпечення підрозділів необхідною кількістю ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, ВТМ, а також підтримування їх у стані, який забезпечує своєчасне приведення цих засобів у готовність до застосування (використання за призначенням) за рахунок їх збереження, обслуговування і ремонту;

5) безпечної та безаварійної експлуатації ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, ВТМ;

6) розподілу відпущеного на бій ресурсу ракет та боєприпасів, ВТМ щодо завдань бою, які їх вирішують;

7) прогнозування стану ОВТ, можливої величини втрат ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, ВТМ упродовж бою;

8) технічної підготовки особового складу, який залучається до експлуатації ОВТ;

9) своєчасного відновлення технічної справності ОВТ, ВТМ, пошкоджених у ході бойових дій підрозділів;

10) своєчасного поповнення МТЗ замість витрачених і втрачених у ході бойових дій підрозділів, зокрема за рахунок використання місцевої промислової бази.

До основних **принципів** функціонування системи технічного забезпечення належать:

– постійна готовність сил і засобів технічного забезпечення до застосування;

– централізація забезпечення підрозділів МТЗ (за схемою «зверху-вниз»);

- відповідність організації технічного забезпечення, використовуваних способів застосування сил і засобів технічного забезпечення рішенням командира на бій (марш), завданням забезпечуваних підрозділів, умовам обстановки, яка складається;
- узгоджене застосування сил і засобів технічного забезпечення;
- своєчасне забезпечення підрозділів необхідною кількістю ОВТ, ракет і боєприпасів, засобів вимірювання військового призначення, ВТМ за регіональним або територіальним принципами;
- забезпечення максимальної автономності бойових порядків підрозділів у вирішенні завдань технічного забезпечення;
- зосередження зусиль на забезпеченні підрозділів, що діють на основних напрямках, які виконують основні завдання;
- пріоритетність у забезпеченні підрозділів тими видами МТЗ, зокрема ОВТ, які насамперед визначають здатність підрозділів виконати поставлені завдання;
- безперервність вирішення завдань технічного забезпечення живучості та стійкості функціонування системи технічного забезпечення в ході бойових дій підрозділів.

3.2. Види технічного забезпечення

До *видів* технічного забезпечення механізованих підрозділів належать:

- ракетно-технічне (РТЗ);
- артилерійсько-технічне (АТЗ);
- танко-технічне (ТТЗ);
- авто-технічне (АвТЗ);
- метрологічне (МтрЗ).

Ракетно-технічне забезпечення (РТЗ) організовується і здійснюється з метою своєчасного забезпечення підрозділів необхідною кількістю ракет і комплектувальних елементів до них, запасним майном, інструментом і приладдям (ЗІП).

Артилерійсько-технічне забезпечення (АТЗ) організовується і здійснюється з метою своєчасного забезпечення підрозділів необхідною кількістю ракетно-артилерійського озброєння (РАО),

зокрема боєприпасів (крім інженерних), артилерійсько-технічного майна (АТМ).

Танко-технічне забезпечення (ТТЗ) організовується і здійснюється з метою своєчасного забезпечення підрозділів необхідною кількістю бронетанкового озброєння і техніки (БТОТ), бронетанкового майна (БТМ).

Авто-технічне забезпечення (АвТЗ) організовується і здійснюється з метою своєчасного забезпечення підрозділів необхідною кількістю автомобільної техніки (АТ).

У підрозділах автомобільна техніка залишається основним засобом, який забезпечує їх рухомість, застосовується в усіх елементах бойових порядків, є базою під монтаж комплексів ОВТ та їх складовим елементом.

Метрологічне забезпечення (МтрЗ) організовується і здійснюється з метою своєчасного забезпечення підрозділів необхідною кількістю засобів вимірювання військового призначення (ЗВВП), відповідним майном, дотримання єдності та точності вимірювання, яка вимагається, своєчасного й достовірного контролю параметрів ОВТ.

3.3. Заходи технічного забезпечення підрозділу

Виконання основних завдань технічного забезпечення взводу (відділення, танка) покладається на **взвод технічного забезпечення батальйону** [8].

Виконання **заходів технічного забезпечення у взводі** (відділенні, танку) проводиться з метою підтримання боєздатності підрозділу через укомплектування ОВТ; забезпечення ракетами, боєприпасами і військово-технічним майном (ВТМ); підтримання ОВТ у справному стані і в постійній готовності до бойового застосування; відновлення пошкоджених (несправних) зразків ОВТ та вчасного повернення їх до строю (силами екіпажів (розрахунків), механіків-водіїв (водіїв) [8].

Командир взводу (відділення, танка) відповідає за виконання заходів технічного забезпечення в підрозділі та зобов'язаний вживати заходів щодо підтримання ОВТ у постійній готовності

до бойового застосування і швидкого відновлення в разі виходу їх з ладу; своєчасного витребування й отримання боєприпасів, інших необхідних матеріально-технічних засобів) [8].

Командир взводу здійснює керівництво виконанням заходів технічного забезпечення особисто або через заступника командира взводу (головного сержанта взводу); командир відділення, танка – особисто.

Вживання заходів технічного забезпечення у взводі (відділенні, танку) проводиться з метою підтримання боєздатності підрозділу через [8]:

- укомплектування ОВТ;
- забезпечення ракетами, боєприпасами і військово-технічним майном (ВТМ);
- підтримання ОВТ у справному стані і в постійній готовності до бойового застосування;
- відновлення пошкоджених (несправних) зразків ОВТ та вчасного повернення їх до строю (силами екіпажів (розрахунків), механіків-водіїв (водіїв)).

Укомплектування взводу ОВТ, забезпечення ракетами, боєприпасами і ВТМ здійснюється централізовано постачальними органами старшого командира. Додатковим джерелом забезпечення ВТМ можуть бути деталі ОВТ безповоротних втрат своїх військ і противника.

Під час підготовки до бою (дій) у взводі (відділенні, танку) створюються, а в ході бою підтримуються у встановлених розмірах запаси ракет, боєприпасів і ВТМ в бойових та інших машинах взводу (відділення, танку), за озброєння і особового складу, а також перевозяться транспортом взводу матеріального забезпечення батальйону) [8].

Залежно від обстановки і умов ведення бою (дій) у взводі можуть створюватися додаткові запаси ракет і боєприпасів, які зазвичай викладаються на ґрунт на вогневих позиціях (місцях виконання завдань). Боєприпаси, що викладені на ґрунт, потрібно витратити насамперед до змінення вогневих позицій.

Забезпечення взводу ракетами та боєприпасами в ході бою (дій) здійснюється через пункт боєпостачання батальйону (роти).

Ракети й боєприпаси до взводу доставляються транспортом взводу матеріального забезпечення з пункту боєпостачання батальйону або підношувачами боєприпасів з пункту боєпостачання роти. Залежно від обстановки за рішенням командира взводу (відділення) може здійснюватися перерозподіл ракет і боєприпасів між відділеннями (особовим складом), танками [8].

Підтримання ОВТ взводу (відділення, танка) у справному стані і в постійній готовності до використання (бойового застосування) охоплює:

- підготовку до застосування;
- технічне обслуговування після виконання бойового завдання [8].

Підготовка ОВТ до використання (бойового застосування) здійснюється у встановлений командиром час з метою його надійного функціонування під час ведення бою (дій) та охоплює: заправлення машин паливно-мастильними матеріалами (ПММ); перевірку справності та готовності до застосування озброєння, приладів стрільби і спостереження, агрегатів, систем і механізмів, їх очищення, промивку, змащування, вивірювання й регулювання, усунення дрібних несправностей і виконання кріпильних робіт; перевірку укомплектованості й поповнення ОВТ запасними частинами, інструментом і приладдям, засобами підвищення прохідності й іншими табельними засобами. Під час технічного обслуговування може здійснюватися поповнення боєкомплекту озброєння ракетами та боєприпасами.

Технічне обслуговування ОВТ взводу (відділення, танка) після виконання бойового завдання проводиться безпосередньо в бойових порядках зазвичай без виведення в тил зі збереженням боєздатності підрозділів. Роботи виконуються екіпажами (розрахунками), механіками-водіями (водіями) з використанням запасних частин, майна і приладдя, що містяться при машині. До виконання найбільш складних робіт залучаються сили та засоби підрозділів технічного забезпечення старшого командира. У першу чергу обслуговуються ОВТ взводів, що виконують основне завдання або розпочинають ведення бою (дій) першими [8].

Відновлення пошкодженого (несправного) ОВТ взводу (відділення, танка) здійснюється з метою приведення зразків, що вийшли з ладу, в готовність до бойового застосування й повернення їх до строю та охоплює:

- технічну розвідку;
- евакуацію;
- ремонт;
- повернення до строю відремонтованого (евакуйованого) ОВТ [8].

Технічна розвідка в інтересах взводу (відділення, танка) проводиться силами і засобами батальйону (роти) з метою своєчасного виявлення ОВТ, що вийшли з ладу; визначення їх місця розташування й технічного стану (обсягу ремонтних і евакуаційних робіт), стану екіпажів (розрахунків). Для цього в батальйоні (роті) створюються пункти технічного спостереження.

Евакуація пошкоджених (несправних) зразків ОВТ у ході ведення бою (дій) проводиться з метою виведення їх з-під вогню і з районів, яким загрожує захоплення противником; зосередження в місцях ремонту або передачі засобам евакуації старшого командира; витягування застряглих (затонулих) машин. Для евакуації ОВТ у батальйоні (роті) створюється ремонтно-евакуаційна (евакуаційна) група, а також можуть залучатися бойові машини підрозділів. У першу чергу евакуюються ОВТ, яким загрожує захоплення (знищення) противником, а також ті, що вимагають найменшого обсягу евакуаційних та ремонтних робіт. Пошкоджена бойова техніка, що має справне озброєння і здатна вести бій, евакуюється тільки з дозволу командира батальйону.

Ремонт ОВТ проводиться з метою приведення пошкоджених (несправних) зразків у справний (працездатний) стан. Поточний ремонт техніки взводу проводиться зазвичай у місцях виходу її з ладу або в найближчих укриттях силами екіпажів, розрахунків, механіків-водіїв (водіїв) і ремонтно-евакуаційних (евакуаційних) груп. ОВТ, які не можуть бути евакуйовані й відремонтовані своїми силами і засобами, передаються ремонтно-відновлювальним (ремонтним) частинам (підрозділам) старшого начальника.

У ході ведення бою (дій) ремонт ОВТ допускається проводити у скороченому обсязі з виконанням тільки тих робіт, що забезпечують використання зразка за прямим призначенням. Насамперед ремонтуються ОВТ, які забезпечують боєздатність взводу, а також ті з них, що вимагають найменшого обсягу ремонтних робіт.

Повернення до строю відремонтованого (евакуйованого) ОВТ здійснюється після приведення його в готовність до бойового застосування в ремонтних підрозділах або безпосередньо у своїх підрозділах.

Під час організації виконання заходів технічного забезпечення командир взводу вказує: обсяг, порядок і терміни виконання заходів щодо підготовки ОВТ до застосування; розміри й терміни створення запасів ракет і боєприпасів, норми їх витрат; завдання з відновлення ОВТ; місце розташування та напрямок переміщення сил і засобів технічного забезпечення батальйону (роти); місце передачі пошкодженого ОВТ засобам евакуації старшого командира (начальника).

У ході ведення бою (дій) командир взводу (відділення, танка) здійснює контроль за витратою ракет і боєприпасів, станом ОВТ; доповідає старшому командиру про забезпечення ними підрозділу і про втрати ОВТ.

В обороні до початку бою у взводі (відділенні, танку) насамперед здійснюються поповнення боєприпасів, контроль справності озброєння, технічного стану техніки та усунення виявлених несправностей. На вогневих позиціях БМП (БТР), танків, інших вогневих засобів, а також у підрозділах можуть створюватися додаткові запаси боєприпасів.

У ході ведення оборонного бою основні зусилля зосереджуються на відновленні пошкоджених (несправних) зразків ОВТ, їх евакуації з-під вогню противника. Після відбиття атаки противника запаси боєприпасів негайно поповнюються.

У ході підготовки до наступу ОВТ взводу (відділення, танка) обслуговується в обсязі, що забезпечує їх надійне використання (бойове застосування) під час виконання завдань. Несправні зразки, які не можуть бути відремонтовані до початку наступу силами підрозділу, передаються ремонтним засобам старшого командира.

Під час підготовки до наступу на підготовлену оборону противника (прориву укріпленого району) можуть створюватися підвищені запаси ракет і боєприпасів для БМП (БТР), танків, інших вогневих засобів.

У разі підготовки до наступу з форсуванням водної перешкоди в ході технічного обслуговування ОВТ додатково проводиться підготовка ОВТ до подолання водної перешкоди.

Після виконання бойового завдання проводиться технічне обслуговування ОВТ. У першу чергу здійснюється поповнення боєкомплекту, відновлення справності озброєння і заправлення техніки паливом.

Під час виходу з оточення ОВТ запаси ракет, боєприпасів і ВТМ, які не можуть бути відремонтовані або евакуйовані, за наказом старшого командира знищуються спеціально призначеними командами.

Під час організації дій у тактичному повітряному (морському) десанті проводиться ретельна перевірка і підготовка ОВТ підрозділів до десантування і бойового застосування, створюються підвищені запаси ракет і боєприпасів. У ході дій поповнення витрачених запасів ракет і боєприпасів здійснюється повітряним (морським) транспортом. Також можуть використовуватись озброєння, боєприпаси і військова техніка, що захоплені у противника.

Під час підготовки до маршу на техніці у першу чергу проводяться роботи щодо забезпечення її рухомості, створення (відновлення) визначеного ресурсу (запасу ходу), а також виконуються додаткові заходи, що пов'язані з особливими умовами здійснення маршу. Несправні ОВТ, що не можуть бути відремонтовані до початку маршу, передаються ремонтним органам старшого командира.

У ході маршу командир взводу (відділення, танка) повинен стежити за станом ОВТ, організовувати їх огляд і технічне обслуговування на привалах (у районах відпочинку), доповідати про машини, що відстали. Техніка, яка вийшла з ладу ремонтується силами екіпажу (обслуги), механіками-водіями (водіями) з використанням запасних інструментів і приналежностей (ЗІП) машин і заздалегідь створених на кожній машині запасів запасних частин.

Технічне замикання похідної колони батальйону (роти) надає допомогу в ремонті (видаються необхідні запасні частини та інструмент, проводиться інструктаж, за потреби виділяються один або декілька спеціалістів-ремонтників), а також здійснює евакуацію пошкоджених машин з маршруту руху. Машини, які не можуть бути відремонтовані самостійно та машини, які застрягли, передаються евакуаційним і ремонтним підрозділам старшого командира) [8].

Під час перевезення підрозділів особлива увага звертається на підготовку ОВТ до завантаження, перевезення і подальших дій, а також на відновлення ОВТ, що вийшли з ладу, до висування підрозділів (команд) на завантаження.

В особливих умовах виконання основних заходів технічного забезпечення у взводі (відділенні, танку) спрямовується на: забезпечення безаварійної експлуатації ОВТ; укомплектування засобами підвищення прохідності; своєчасне поповнення запасів ракет, боєприпасів і ВТМ, а також створення додаткових (підвищених) запасів ракет і боєприпасів у підрозділах, що діють на окремих (ізольованих) напрямках; евакуацію пошкоджених і застряглих одиниць техніки.

3.4. Експлуатація та транспортування бронетанкового озброєння і техніки

Експлуатація бронетанкового озброєння і техніки (БТОТ) – комплекс заходів щодо бойового застосування, технічного обслуговування, зберігання і транспортування бронетанкового озброєння і техніки.

Експлуатація організовується командиром, заступником командира військової частини з озброєння (з логістики) і здійснюється особовим складом екіпажів, розрахунків, які експлуатують техніку, з залученням сил і засобів технічного забезпечення.

Основною *метою експлуатації* БТОТ у воєнний час є підтримання його в постійній готовності до бойового застосування, забезпечення заходів бойової підготовки. З метою підтримки

БТОТ у справному стані у військовій частині виконуються організаційні й технічні заходи.

У воєнний час порядок експлуатації техніки визначається командиром батальйону відповідно до виконання бойового завдання, умовами бойової обстановки та вказівками старших командирів [8].

Усе штатне БТОТ підрозділів повинні мати привласнені їм номери відповідно до стройового розрахунку, номерні та розпізнавальні знаки. Експлуатація машин, що не мають номерів, номерних і розпізнавальних знаків, забороняється.

Експлуатація БТОТ у воєнний час організовується з урахуванням принципів: застосування (використання за призначенням) техніки здійснюється виходячи з їхнього призначення, завдань і умов ведення бойових дій; технічне обслуговування проводиться безпосередньо в бойових порядках військ без висування в тил, з виконанням у першу чергу робіт, що відновлюють їхню боєздатність; обслуговування озброєння і техніки проводиться повним обсягом, передбаченому відповідними Технічними описами та інструкціями з експлуатації без скорочення переліку робіт; роботи з технічного обслуговування проводяться силами екіпажів із залученням сил і засобів технічного забезпечення військової частини й підрозділів; у воєнний час засоби обслуговування подаються до машини, що обслуговуються; усі заходи щодо підтримання БТОТ у справному стані та забезпечення надійної роботи техніки проводяться з урахуванням збереження необхідної боєздатності (дві третини машин підрозділу повинні бути готові в процесі виконання робіт з технічного обслуговування до негайного бойового застосування); дотриманням вимог заходів безпеки.

Командир відділення (зразка техніки) несе повну відповідальність за технічний стан і бойову готовність закріпленої за ним одиниці техніки і зобов'язаний: постійно підтримувати бойову готовність машини; досконало знати матеріальну частину закріпленої за ним машини, правила її використання, технічного обслуговування, зберігання й транспортування, уміти використовувати відповідно до нормативно-технічної документації та технічних

можливостей; уміти водити машину в різних умовах; знати обов'язки всіх членів екіпажу та вимагати беззаперечного їх виконання; вживати заходів щодо поповнення боєкомплекту, дозуправлення експлуатаційними матеріалами та проведення необхідного технічного обслуговування і ремонту; систематично перевіряти справність озброєння, прицілу, стабілізатора озброєння (приводів наведення), приладів спостереження і засобів зв'язку; стежити за утриманням у справності й комплектності ЗІП машини і табельного майна, що возиться; керувати екіпажем (відділенням) під час виконання робіт з технічного обслуговування й ремонту машини; домагатися безаварійної експлуатації машини, економії пально-мастильних матеріалів (у разі пошкодження машини вживати заходів щодо найшвидшого повернення до строю); доповідати командирі взводу про стан машини, витрачені моторесурси, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, а також про предмети ЗІП; стежити за дотриманням членами екіпажу вимог безпеки під час проведення занять на машині, виконання робіт з її обслуговування і ремонту; вести визначену індивідуальну документацію машини [8].

Механік-водій відповідає за технічний стан і постійну готовність машини до руху і зобов'язаний: досконало знати будову, технічні можливості і правила застосування машини; утримувати машину в повній технічній справності й постійній готовності до руху; уміти усувати несправності відповідно до нормативно-технічної документації; уміти водити машину в різних умовах, зокрема з використанням навісного обладнання та буксирування; застосовувати різні засоби самовитягання в разі застрягання машини; знати терміни й обсяг робіт з технічного обслуговування, уміти практично виконувати у встановлені нормативи часу всі види технічного обслуговування, поточний ремонт, дезактивацію і дегазацію машини; утримувати в справності й комплектності ЗІП; знати норми витрати і порядок застосування пально-мастильних матеріалів, домагатися їх економії; перед кожним виходом перевіряти технічний стан машини, заправку експлуатаційними матеріалами, знати їх наявність [8].

Навідник-оператор (навідник кулемета) відповідає за стан і постійну готовність до використання всього озброєння машини та зобов'язаний: досконало знати озброєння машини, утримувати його в бойовій готовності; перевіряти справність озброєння, прицілу, стабілізатора озброєння, приладів спостереження й засобів зв'язку; уміти усувати несправності відповідно до нормативно-технічної документації; уміти вести влучний вогонь з озброєння машини з повним використанням її технічних можливостей, робити вивірку прицільних пристосувань і приводити озброєння до нормального бою; знати терміни й обсяг робіт з технічного обслуговування системи керування вогнем; уміти практично виконувати у встановлені нормативи часу всі види технічного обслуговування і поточний ремонт; знати кількість наявних боєприпасів, вміти оглядати їх, готувати до стрільби й укладати; перед кожним виходом перевіряти технічний стан озброєння, заправку експлуатаційними матеріалами, знати їх наявність [8].

Інший особовий склад відділення (десант БМП, БТР) зобов'язаний брати участь у проведенні технічного обслуговування машини. Зазвичай він проводить очищення та мийку ходової частини і корпусу машини, виконує роботи з обслуговування десантного відділення. Весь особовий склад відділення повинен дотримуватися вимог безпеки під час використання, ремонту, евакуації і транспортування машини.

Транспортування БТОТ здійснюється під час перевезення підрозділу, доставки машин у райони бойових дій, для проведення навчань, для укомплектування підрозділів технікою, а також під час відправлення техніки в ремонт [19].

Транспортування БТОТ охоплює: підготовку до перевезення, навантаження, перевезення різними видами транспорту, розвантаження і підготовку до застосування після перевезення.

Підготовка машин до транспортування охоплює: перевірку технічного стану машин в обсязі КО; виконання спеціальних робіт із приведення їх у положення, що забезпечує транспортування відповідним видом транспорту; підготовку або перевірку стану навантажувально-розвантажувальних пристроїв, пристроїв для кріплення, швартувальних пристосувань та інших матеріалів,

необхідних для кріплення машин; перевірку стану транспортних засобів (залізничних, палубних і трюмних настилів судів, вантажних кабін літаків і вертольотів, автопоїздів, буксирно-зчіпних пристроїв); навантаження машин з дотриманням вимог щодо безпеки, рівномірне розміщення їх відповідно до вантажопідйомності транспортного засобу або плану завантаження судна, центрування в літаку (вертольоті); закріплення машин від подовжніх і поперечних зсувів згідно зі схемами і правилами кріплення, визначеними технічною, нормативно-технічною (експлуатаційною) документацією на кожну машину, а також інструкціями (настановами) з перевезення вантажів цим видом транспорту; зчіпку машини, яку буксирують, з тягачами [19].

У ході транспортування періодично перевіряється стан кріплення машин, їх брезентів. Залежно від умов, способів і тривалості транспортування може проводитися періодичний підігрів, пуск і прогрів двигунів машин.

Кріплення на платформах колісних машин, БМП, БТР можливо такими способами:

а) універсальними багатообертовими кріпленнями (рис. 2.1);

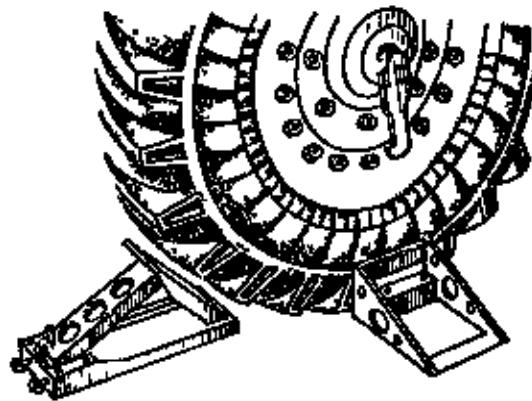

Рисунок 2.1 – Кріплення універсальними багатообертовими кріпленнями

б) дерев'яними упорними брусами, дротяними, тросовими або цепними розтяжками;

в) типовими дерев'яними упорними та боковими брусами (рис. 2.2).

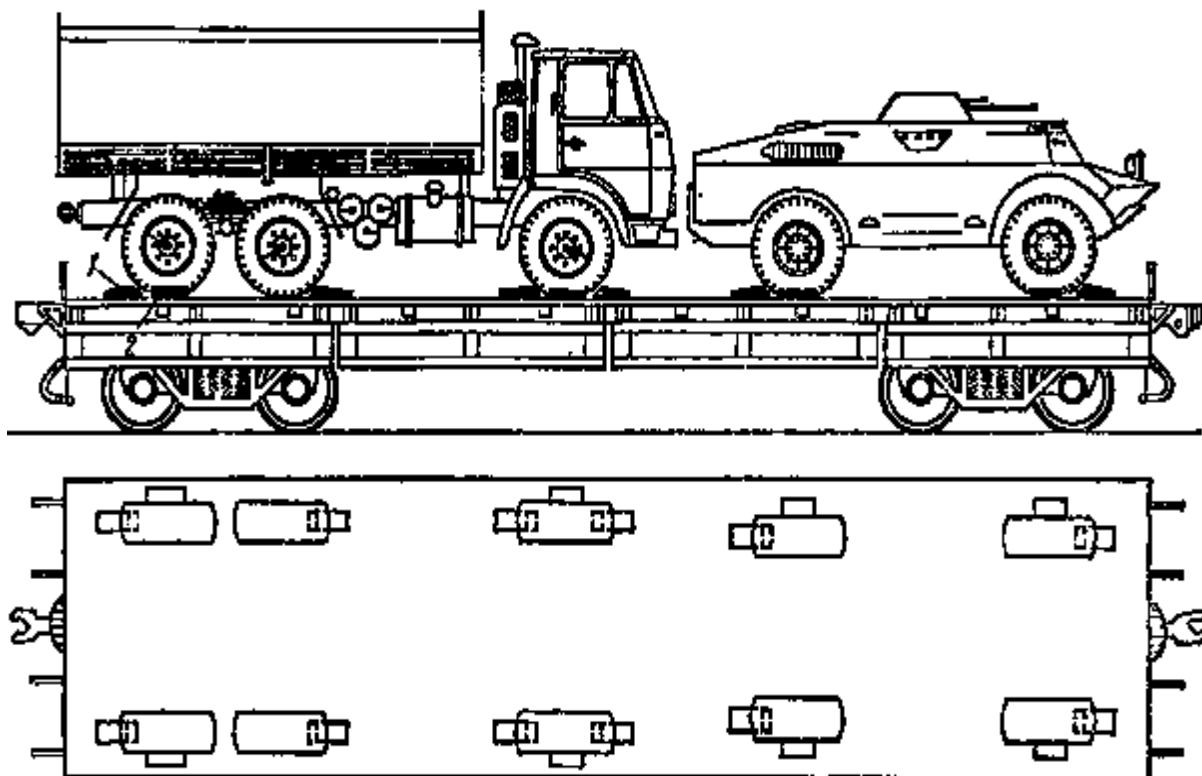

Рисунок 2.2 – Кріплення дерев'яними упорними та боковими брусами

Під час транспортування БТОТ способом буксирування потрібно дотримувати всі правила руху та водіння машин і колони, а також правила, визначені технічною, нормативно-технічною (експлуатаційною) документацією для буксирування такого зразка. Під час транспортування машин обов'язкове дотримання вимог щодо безпеки, а також положень і правил, встановлених для транспортування особливо небезпечних вантажів.

Під час підготовки БТОТ до застосування після транспортування знімаються кріплення, проводиться КО й інші роботи, що забезпечують можливість пуску двигунів і руху.

До зразків БТОТ, що вийшли з ладу, належать пошкоджені (несправні або ті, які втратили працездатність) та застряглі (затоплені чи перекинуті), а також справні або працездатні машини, у яких екіпажі (розрахунки), механіки-водії (водії) вибули зі строю.

Пошкодження можуть бути бойовими і з експлуатаційних причин.

До **бойових пошкоджень** належать пошкодження, отримані в результаті впливу засобів ураження противника.

До *пошкоджень з експлуатаційних причин* належать несправності та пошкодження, що виникли в результаті природного зносу, старіння, корозії металів, конструктивних недоліків, виробничих дефектів, а також через зіткнення, затоплення, перекидання, загоряння техніки і порушень правил їхньої експлуатації.

Пошкодження, що виникли з експлуатаційних причин, поділяються на поломки та аварії.

Поломка – подія з БТОТ, що потягла за собою пошкодження, для усунення яких необхідно зробити поточний ремонт без заміни або капітального ремонту основних агрегатів.

Аварія – подія з БТОТ, що потягла за собою травми (поранення) військовослужбовців, незалежно від характеру пошкодження техніки, а також подія, за якої машина пошкоджена і вимагає списання, капітального (середнього) ремонту або заміни (капітального ремонту) одного основного агрегата.

Основні заходи щодо попередження поломок та аварій військової техніки: виховання в особового складу почуття відповідальності за довірену техніку; дотримання встановленого порядку експлуатації машин; удосконалювання знань особовим складом БТОТ, правил її експлуатації, підвищення класності механіків-водіїв (водіїв); своєчасне та якісне ТО і ремонт техніки; дотримання правил руху та водіння машин і колони; проведення інструктажів механіків-водіїв (водіїв) та командирів відділень (машин) перед виконанням завдань; вжиття конкретних заходів щодо кожного пошкодження й ретельний розбір причин пошкодження з особовим складом.

3.5. Види технічного обслуговування бронетанкового озброєння та техніки під час бойових дій

Технічне обслуговування (ТО) охоплює комплекс операцій з підтримання працездатності й технічної справності БТОТ під час його застосування (бойового застосування) за призначенням, зберігання і транспортування.

Види ТО: контрольний огляд (КО), щоденне технічне обслуговування (ЩТО), технічне обслуговування № 1 (ТО-1), технічне обслуговування № 2 (ТО-2), сезонне обслуговування (СО).

Контрольний огляд техніки проводиться перед виходом із парку, на привалах під час маршу і зупинках – виконується механіком-водієм для перевірки машини та підготовки її до виконання майбутнього завдання.

Види робіт під час проведення контрольного огляду: огляд техніки, перевірка комплектності інструменту і його кріплення, наявність додаткового табельного обладнання та майна; перевірка заправки паливних баків паливом, системи охолодження – охолоджувальною рідиною, а двигуна – мастилом, за потреби дозаправлення; перевірка відсутності підтікання пального, охолоджувальної рідини або мастила і в разі потреби усунення; увімкнення вимикача АКБ, запуск та прогрівання двигуна; прослуховування роботи прогрітого двигуна на різній частоті обертання колінчастого вала, перевірку сигнальних ламп.

Щоденне технічне обслуговування виконується водієм (механіком-водієм) після закінчення роботи незалежно від пройденого кілометражу. Основним призначенням ЩТО є підтримання техніки в готовності до подальшого її використання під час забезпечення необхідної безпеки руху. Це передбачає: заправлення, миття, змащення, перевіряльні та необхідні кріпильно-регулювальні роботи, а також усунення виявлених несправностей. Виконуються роботи контрольного огляду техніки і додатково очищаються від бруду і миття машини.

Щоденне технічне обслуговування призначено для підготовки машин до подальшого застосування й усунення виявлених під час контрольної-технічного огляду (КТО) недоліків. Воно проводиться силами екіпажів з використанням одиночних комплектів ЗІП.

Тривалість щоденного ТО для БМП – 2,5–3 год, для БТР – 6,2–6,3 год.

Технічне обслуговування № 1 призначено для підтримання техніки у справному стані. Проводиться екіпажами і фахівцями підрозділів технічного обслуговування батальйонів з використанням одиночного і групового комплектів ЗІП та обладнання штатних рухомих засобів технічного обслуговування

Для БМП ТО-1 проводиться через 2 400–2 500 км, для БТР-80 – 2 000 км.

Технічне обслуговування № 2 призначено для підтримання техніки у справному стані. Проводиться екіпажами і фахівцями технічного обслуговування військової частини з використанням одиночного і групового комплектів ЗІП, обладнання пункту технічного обслуговування і ремонту, рухомих засобів технічного обслуговування, ремонту і контрольно-перевіркових машин.

Сезонне обслуговування призначено для підготовки машин до зимового чи літнього періоду експлуатації і проводиться двічі на рік та виконується екіпажами, фахівцями ремонтних підрозділів військової частини. Для підготовки особового складу до експлуатації БТОТ у зимових (літніх) умовах проводяться заняття (збори), на яких вивчаються порядок виконання робіт СО, вимоги заходів безпеки під час їх проведення і використання отруйних технічних рідин, правила сезонної експлуатації БТОТ, застосовувані експлуатаційні матеріали і норми їх витрати. Після закінчення занять в особового складу приймаються заліки. Про допуск особового складу до експлуатації машин і готовності БТОТ до експлуатації в зимовому (літньому) періоді оголошується в наказі командира військової частини. Водночас додатково проводяться такі роботи: заміна пального за сезоном, перед зимою – очищення казана підігрівача, включення його в систему і перевірка працездатності, переустановлення на БМП очисників напрямних коліс (3–5 мм), заміна охолоджувальної рідини за сезоном; відкриття (закриття влітку) заслінки забору повітря і перевірка радіатора, брезенту й утеплювального килимка.

Для обслуговування машин застосовуються індивідуальні та групові засоби технічного обслуговування.

До **індивідуальних** засобів ТО належать інструмент і принадлежности, що входять до комплекту ЗІП машини.

Пально-мастильні матеріали, охолоджувальні та спеціальні рідини, які використовуються для заправки та обслуговування машин, повинні відповідати вимогам державних стандартів і застосовуватися відповідно до вимог експлуатаційної документації.

На сьогодні в умовах бойових дій проводяться такі види ТО БТОТ: контрольний огляд (КО); ЩТО; ТО-1; ТО-2; сезонне обслуговування (СО). Вид проведеного ТО і витрата моторесурсу, тобто пробіг машин після нього, визначаються за записами, зробленими у формулярах.

Командири підрозділів і їх заступники з озброєння повинні вести щоденний облік роботи всіх машин підрозділів.

Для підтримання БТОТ у постійній готовності до бойового застосування для кожного виду ТО встановлюються переліки операцій, послідовність і технологія їх виконання, а також час їх проведення. Якщо умови обстановки не дають змоги провести ТО в повному обсязі, то насамперед виконуються операції, без яких машини не можуть бути використані за призначенням.

Щоденне ТО в умовах бойових дій призначено для підготовки техніки до подальшого застосування і проводиться під час підготовки до бою (маршу), після виконання бойових завдань, у перервах між боями, після добового переходу або маршу, після виконання інших завдань.

Технічні обслуговування № 1 і № 2 в умовах бойових дій здійснюються для підтримки БТОТ у справному стані, забезпечення надійного їх використання, зниження інтенсивності зносу і попередження ймовірних відмов. Під час підготовки машин до бойового застосування перед виконанням бойових завдань, до сезонної експлуатації, зберігання і їх транспортування ці види ТО можуть проводитися незалежно від попереднього напрацювання.

Сезонне обслуговування здійснюється для підготовки БТОТ до бойового застосування в зимових (літніх) умовах експлуатації. Під час СО виконуються роботи, обумовлені особливостями фізико-географічних і кліматичних умов, і роботи, визначені для кожної машини її нормативно-технічною (експлуатаційною) документацією. Для виконання ТО-1, ТО-2 і СО залучаються сили і засоби підрозділів ТО і ремонту військової частини.

3.6. Відновлення бронетанкового озброєння та техніки під час бойових дій

Відновлення ОВТ – комплекс організаційно-технічних заходів, спрямованих на приведення зразків ОВТ, що вийшли з ладу в ході бойових дій підрозділів, у готовність до бойового застосування за призначенням.

Відновлення ОВТ організовується і здійснюється з метою підтримання боєздатності підрозділів за наявності боєздатних зразків. Воно є основним джерелом забезпечення ОВТ замість втрачених у ході бою (маршу).

Відновлення ОВТ охоплює: технічну розвідку (ТхР), евакуацію, передачу неосвоюваного ремонтного фонду озброєння (зразків ОВТ, що не відновлюються своїми силами) засобам старшого начальника, ремонт (відновлення працездатності) зразків ОВТ, доведення його до боєздатного стану, повернення в підрозділи.

Завдання відновлення пошкоджених зразків ОВТ підрозділів вирішуються тимчасово створюваними формуваннями як замикання похідних колон, які створюються в підрозділі в період здійснення ними маршу, висування в призначений район (на рубіж).

Технічна розвідка (ТхР) проводиться з метою своєчасного добування, збирання, аналізування та узагальнення даних, необхідних для організації і здійснення технічного забезпечення підрозділів у бою. Вона охоплює виявлення пошкоджених зразків ОВТ, визначення характеру й обсягу їх пошкоджень (проведення первинного технічного діагностування), а також розроблення пропозицій з обсягу і місця, необхідних засобів для відновлення їх працездатності, рекогносцирування шляхів евакуації, переміщення і районів (місць) розгортання ремонтно-відновлювальних (ремонтних) органів, виявлення джерел поповнення запасів ВТМ і об'єктів місцевої промислової бази для ремонту ОВТ, своєчасну передачу зібраної інформації та пропозицій старшому начальнику для прийняття ним відповідного рішення.

Технічна розвідка ведеться пунктами технічного спостереження, тимчасово створюваними нештатними групами технічного забезпечення, а саме: групами технічної розвідки, ремонтно-евакуаційними (ремонтними) групами, замиканнями похідних

колон, рятувально-евакуаційними групами та евакуаційними командами, а також усіма підрозділами, але в обов'язі, який не обмежує виконання ними своїх основних завдань.

Технічна розвідка ведеться постійно під час підготовки й у ході бойових дій силами та засобами підрозділів, ремонтно-відновлювальних органів з метою своєчасного забезпечення органів управління технічним забезпеченням достовірною інформацією, необхідною для ефективної організації технічного забезпечення підрозділів, зокрема відновлення ОВТ.

Пункти технічного спостереження (ПТС) створюються в механізованих і танкових батальйонах. Під час дій механізованих і танкових рот на окремих, самостійних напрямках, а також у разі поганих умов спостереження можуть створюватись ротні ПТС. За потреби ПТС можуть створюватись і в інших підрозділах, які мають штатних заступників командирів з озброєння, старших техніків і відділення (обслуги) технічного обслуговування.

Пункти технічного спостереження створюються розпорядженнями заступників командирів підрозділів з озброєння.

Пункти технічного спостереження батальйонів створюються заступниками командирів батальйонів з озброєння, а пункти технічного спостереження рот – заступниками командирів рот з технічної частини, старшими техніками або техніками рот.

До складу ПТС батальйону можуть входити заступники командирів рот з технічної частини, старші техніки або техніки рот, необхідні спеціалісти з відділення (обслуги) технічного обслуговування, а за потреби хіміки-дозиметристи, санітари і сапери.

Для створення ПТС за розпорядженням командирів підрозділів повинні виділятися броньовані машини високої прохідності з радіостанціями і приладами нічного бачення (БТР, інші бойові машини).

Під час бою ПТС переміщуються (розташовуються) за бойовими порядками своїх підрозділів, звично поблизу командно-спостережних пунктів, за напрямками (в місцях), з яких забезпечується постійний нагляд за ОВТ батальйонів або рот.

Висновки розділу 3

Технічне забезпечення є одним із видів бойового забезпечення підрозділів, який охоплює комплекс організаційно-технічних заходів щодо їх забезпечення ОВТ, ракетами, боєприпасами, військово-технічним майном, засобами вимірювання, зберігання, підтримання у стані, що забезпечує постійну готовність підрозділів, а ОВТ, ракет і боєприпасів до бойового застосування, відновлення пошкоджених зразків ОВТ у ході бойових дій та поповнення витрат і втрат ракет, боєприпасів.

Досвід відбиття повномасштабної агресії з боку РФ проти України свідчить про те, що своєчасне забезпечення підрозділів ракетами і боєприпасами, надійність роботи ОВТ у важких і напружених умовах сучасного загальновійськового бою, швидке відновлення та повернення до строю максимальної кількості пошкодженого ОВТ обумовлює підтримання боєздатності підрозділів на необхідному рівні впродовж тривалого часу. Тому ці завдання є основними в технічному забезпеченні.

Питання для самоконтролю

1. Сили і засоби технічного забезпечення.
2. Види технічного забезпечення.
3. Обов'язки командира взводу (відділення) з питань технічного забезпечення.
4. Що охоплює підтримання ОВТ взводу (відділення) у справному стані?
5. Що охоплює відновлення пошкодженого (несправного) ОВТ взводу (відділення)?
6. Основна мета експлуатації ОВТ у воєнний час.
7. Способи кріплення БМП, БТР на платформі під час перевезення залізничним транспортом.
8. Види технічного обслуговування техніки під час бойових дій.
9. Щоденне обслуговування БМП, БТР та його тривалість.
10. Призначення збірних пунктів пошкоджених машин.

РОЗДІЛ 4

ТИЛОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сучасний загальновійськовий бій характеризується високою рішучістю, маневреністю, напруженістю, швидкими і різкими змінами обстановки. Бій може вестися із застосуванням звичайної зброї, високоточної зброї, в умовах руйнувань підприємств атомної і хімічної промисловості. У всіх випадках він вимагає значних матеріальних витрат.

Успіх тилового забезпечення підрозділів у ході ведення бойових дій повною мірою залежить від своєчасної і якісної підготовки їх тилу.

Розміщення і переміщення підрозділів тилу під час підготовки і в ході ведення бою здійснюється з метою своєчасного виконання ними завдань щодо тилового забезпечення.

В умовах повномасштабної агресії рф проти України обсяг, багатогранність і складність завдань, які вирішує тилове забезпечення, висувають підвищені вимоги до управління ним.

4.1. Сутність, мета, завдання тилового забезпечення

Тилове забезпечення є складовою частиною всебічного забезпечення бойових дій підрозділів і здійснюється поряд з бойовим, морально-психологічним, технічним, медичним у бою і в повсякденній діяльності мирного часу.

Тилове забезпечення – комплекс заходів з накопичення до встановлених норм запасів матеріальних засобів і забезпечення підрозділів технікою та технічними засобами тилу; зберігання та підтримання їх у готовності до застосування; своєчасного забезпечення ними підрозділів та поповнення їх запасів замість витрачених та втрачених; організації підвезення матеріально-технічних засобів усіх видів; організації квартирно-експлуатаційного та фінансового забезпечення, торговельно-побутового обслуговування особового складу [8].

Для тилового забезпечення характерна безперервність процесу задоволення потреб підрозділів. Воно організовується і здійснюється в усіх видах бойових дій з метою створення сприятливих умов для виконання завдань, які визначені для підрозділів.

Основними завданнями тилового забезпечення є [8]:

- 1) безпосереднє забезпечення підрозділів паливо-мастильними матеріалами, продовольством, речовим майном, різною технікою тилу та іншими матеріальними засобами;
- 2) утримання встановлених запасів матеріальних засобів;
- 3) підвезення всіх видів матеріальних засобів (зокрема й води), евакуація несправних і непотрібних для бою вітчизняних, а також трофейних озброєння, техніки і майна;
- 4) заправлення бойової та іншої техніки паливом;
- 5) забезпечення особового складу гарячою їжею і хлібом;
- 6) лазнево-пральне обслуговування особового складу, а також ремонт, дезінфекція та дезінсекція речового майна;
- 7) здійснення ветеринарного нагляду за забезпеченням підрозділів продовольством;
- 8) технічне забезпечення підрозділів по службах тилу;
- 9) поховання воїнів, які загинули в бою та померли;
- 10) забезпечення продовольством та обслуговування військовополонених.

Вирішення всіх цих завдань складає основний зміст тилового забезпечення в підрозділах.

Безпосереднє забезпечення підрозділів матеріальними засобами здійснюється з метою доведення пального, продовольства, речового майна, різної техніки тилу та інших матеріальних засобів, отриманих централізовано (від заготівлі з місцевих ресурсів, як трофеї), до безпосередніх споживачів (особового складу і техніки) для використання за прямим призначенням у бою чи під час виконання підрозділами повсякденних завдань.

Утримання встановлених запасів матеріальних засобів як основа матеріального забезпечення здійснюється з метою задоволення в них потреби підрозділів, поповнення їх витрати і втрат у бою з метою підтримання достатньої забезпеченості підрозділів.

Успішне вирішення цього завдання досягається правильним ешелонуванням, розосередженням та укриттям запасів матеріальних засобів і своєчасним їх підвезенням у підрозділи.

Підвезення всіх видів матеріальних засобів (зокрема, й води) – одне з основних завдань матеріального забезпечення підрозділів. Це означає, що навіть порушення шляхів підвезення та евакуації, відрив органів тилу від підрозділів не можуть бути виправдані несвоєчасного їх матеріального забезпечення.

Підвезення організовується й здійснюється за будь-яких умов обстановки з метою створення запасів матеріальних засобів, поповнення їх витрати і втрат у підрозділах та підтримання запасів підрозділів на встановленому рівні.

Евакуація має за мету найшвидше вивезення з підрозділів поранених і хворих, несправних та непотрібних для бою вітчизняного й трофейного ОВТ і майна, а також укупорки, тари і стріляних гільз для передачі їх за призначенням, у відповідні підрозділи й установи медичного, технічного і матеріального забезпечення.

Основні принципи організації підвезення матеріальних засобів [17]: відповідність організації підвезення матеріальних засобів характеру бойових завдань, які виконують механізовані підрозділи; відповідальність командирів за своєчасне й безперебійне підвезення матеріальних засобів підлеглим підрозділам; комплексне використання всіх видів транспорту і транспорту суміжних ланок тилу для підвезення матеріальних засобів; постійне утримання та правильне використання резерву сил і засобів підвезення.

Принцип відповідності організації підвезення матеріальних засобів характеру бойових завдань, які виконуються підрозділами – зосередження основних зусиль на головних (вирішальних) напрямках. Він вимагає зосередження основних зусиль тилового забезпечення на головних напрямках дій підрозділів і визначає загальний порядок та послідовність виконання завдань з підвезення відповідно до важливості бойових завдань, які виконуються підрозділами, встановлює черговість (пріоритет) підвезення матеріальних засобів підрозділам, що виконують бойові завдання. У першу чергу матеріальні засоби підвозяться підрозділам, що діють на напрямі зосередження основних зусиль (напрямі головного удару).

Принцип *постійного утримання та правильного використання резерву сил і засобів підвезення* – обов’язкова умова успішного функціонування системи підвезення за будь-яких умов обстановки.

Потреба в створенні резервів підтверджується досвідом повномасштабної агресії РФ проти України.

У вирішенні складних і багатогранних питань організації підвезення матеріальних засобів значне місце займає широке впровадження контейнерів, пакетів, засобів механізації вантажно-розвантажувальних робіт, що дасть змогу підвищити ефективність матеріального забезпечення підрозділів.

Підвезення потрібно здійснювати своєчасно, безперебійно і повним обсягом. У ході бойових дій підвезення організовується і здійснюється з таким розрахунком, щоб забезпечувалося своєчасне поповнення добової витрати і втрат матеріальних засобів у підрозділах і підтримувалися встановлені запаси в підрозділах та підрозділах матеріального забезпечення. Для цього підвезення повинно бути безперебійним.

Своєчасне підвезення матеріальних запасів до підрозділів викликане необхідністю скорочення відстані, а як результат, і часу доставки матеріальних засобів. На виконання завдань з підвезення негативно впливає як надмірна віддаленість від бойових підрозділів від підрозділів матеріального забезпечення, так і надмірне наближення до них. Значний відрив підрозділів матеріального забезпечення від бойових підрозділів збільшує відстань підвезення, ускладнює виконання завдань щодо їх матеріального забезпечення. Надмірне наближення підрозділів матеріального забезпечення до бойових підрозділів зумовлює підвищення ймовірності впливу на них вогневих засобів противника, БПЛА потребу в їх частих переміщеннях. Часті переміщення скорочують час активної роботи підрозділів матеріального забезпечення на одному місці. Водночас зростають невиробничі затрати їх сил і засобів на згортання, розгортання і переміщення в нові райони. Тому в кожному конкретному випадку з урахуванням усіх чинників необхідно встановлювати оптимальне віддалення підрозділів матеріального забезпечення від бойових підрозділів, які забезпечуються.

Зберігання й доставка матеріальних засобів комплектами в підрозділи підвищує продуктивність транспорту, спрощує операції щодо обліку, приймання-передавання матеріальних засобів, передбачає широке застосування контейнерів і пакетів, комплексну механізацію вантажно-розвантажувальних робіт. Застосування контейнерів і пакетів не тільки дає можливість повністю механізувати перевантажувальний процес, але й зберігає матеріальні засоби від пошкодження і втрат. Контейнери і пакети часто є тимчасовим сховищем для них.

В оборонному бою транспортні засоби підрозділів матеріального забезпечення значно частіше, ніж у інших видах бою, залучаються до підвезення матеріальних засобів без перевантаження.

У ході *ведення оборонного бою* основні зусилля сил і засобів підвезення зосереджуються на забезпеченні підрозділів, що утримують найважливіші рубежі, смуги, ділянки або райони оборони, а також що знищують противника, який прорвався. Основні зусилля під час підвезення зосереджуються на поповненні витрати і втрат, насамперед боєприпасів у підрозділах першого ешелону [17].

У ході *ведення наступального бою* здійснюється підвезення для забезпечення бойових дій під час прориву оборони противника, введення в бій другого ешелону, форсування водних перешкод, переслідування противника тощо. Водночас підвезення матеріальних засобів у підрозділи здійснюється за напрямками бойових дій у передбаченні широкого маневру транспортними засобами. Під час наступу підрозділів з висуванням із глибини підвезення в процесі підготовки до бою буде здійснюватися в обмежений час, і навпаки, під час наступу на противника, який обороняється, з положення безпосереднього зіткнення з ним, підвезення здійснюється у більш сприятливих, за наявності часу, станом шляхів підвезення та евакуації умовах, і за меншої потреби в підвезенні [17].

Під час *форсування водних перешкод* підвезення матеріальних засобів підрозділам до початку форсування здійснюється методом висування транспорту із запасами матеріальних засобів у місця коротких зупинок підрозділів матеріального забезпечення, а також, за потреби, в бойові порядки підрозділів. Враховуючи складність підвезення матеріальних засобів на протилежний

берег, часто виникає необхідність виділення транспортних засобів старшої ланки для створення додаткових запасів матеріальних засобів у підрозділах, що форсували водну перешкоду [17].

Застосування противником високоточної зброї, БпЛА значно збільшує втрати транспортних і вантажно-розвантажувальних засобів, що відповідно знижує можливості автомобільних підрозділів і збільшує напруженість їх роботи. Наявність районів пожеж, зруйнувань і затоплень, зон зараження, дії ДРГ противника на шляхах підвезення та евакуації викликають необхідність посилювати захист, оборону, охорону автомобільних підрозділів під час виконання завдань підвезення, проводити спеціальні заходи щодо підготовки водіїв, транспортних і матеріальних засобів до перевезень. Водночас різкі зміни обстановки викликають потребу маневру автомобільними підрозділами з метою підвезення матеріальних засобів підрозділів у обмежені строки.

Для зменшення втрат транспортних засобів від впливу противника і з метою маскування їх роботи, підвезення матеріальних засобів і евакуація здійснюється невеликими колонами або окремими автомобілями зазвичай у нічний час чи за умов обмеженої видимості.

Основним транспортним засобом підвезення в підрозділах є автомобілі та причепи до них як найбільш маневрені і здатні працювати безпосередньо в бойових порядках підрозділів.

У ході бойових дій, коли неможливо здійснити підвезення штатними транспортними засобами, рішенням командирів підрозділів для доставки досить необхідних підрозділам матеріальних засобів можуть залучатись бойові машини (танки, БМП, БТР).

Евакуація несправних і непотрібних для бою вітчизняного і трофейного ОВТ та майна здійснюється зазвичай тими самими транспортними засобами, які повертаються після підвезення матеріальних засобів у підрозділи.

Евакуація несправного і непотрібного для бою вітчизняного, а також трофейного озброєння, техніки та майна здійснюється з метою використання цих матеріальних засобів як додаткових джерел у межах планового забезпечення підрозділів. Евакуація здійснюється штатними евакуаційними і попутними транспортними засобами підрозділів.

Заправлення бойової та іншої техніки – завершальний етап забезпечення підрозділів паливом. Заправлення організовується з метою швидкого відновлення витрачених запасів пального в машинах для їх безперервної участі в бойових діях (здійсненні маршу).

Забезпечення особового складу гарячою їжею і хлібом обов'язкове за будь-яких умов обстановки, тому що повноцінне й високоякісне харчування компенсує енерговитрати організму військовослужбовців і сприяє підтриманню їх здоров'я та боєздатності (працездатності), підвищенню стійкості організму до різних навантажень, а також значною мірою позитивно впливає на моральний стан підрозділів [8].

Лазнево-пральне обслуговування направлене на збереження здоров'я військовослужбовців, забезпечення профілактики їх захворювань, покращання побуту воїнів, попередження передчасного зносу взуття, обмундирування і білизни [8].

Ветеринарний нагляд здійснюється з метою визначення можливості використання на забезпечення підрозділів продовольства, контролю за його зберіганням, засобами та умовами перевезень і районами заготівель [8].

Поховання воїнів, які загинули в бою та померли, – це військовий обов'язок. Поховання здійснюється з метою очищення районів бойових дій і розміщення військ від трупів людей, які загинули, для підтримання санітарного благополуччя і високого морально-психологічного стану особового складу. Поховання обов'язкове за будь-яких умов обстановки [17].

Забезпечення продовольством та обслуговування військовополонених до передачі їх за призначенням здійснюється в установленому порядку за розпорядженням заступника командира військової частини з тилу з метою виконання умов та правил, які визначаються нормами міжнародного права.

Виконання заходів тилового забезпечення у взводі (відділенні, екіпажі) проводиться з метою своєчасного створення в підрозділах запасів матеріальних засобів, заправки техніки підрозділу паливом, забезпечення особового складу гарячою їжею і водою, видачі речового та іншого майна, миття особового складу. Виконання основних завдань тилового забезпечення взводу (відділення, танка) покладається на взвод матеріального забезпечення батальйону.

Основним організатором виконання заходів тилового забезпечення взводу (відділення, танка) є його командир. Він повинен вживати заходів щодо якісного й повного задоволення потреб у забезпеченні матеріально-технічними засобами служб тилу, своєчасного відпрацювання та подання відповідних заявок, організації розміщення й побуту підлеглих.

Організовуючи виконання заходів тилового забезпечення, командир взводу вказує [8]: заходи і порядок їх виконання; терміни й розміри створення запасів матеріальних засобів, порядок їх отримання; норми витрати пального, інших матеріальних засобів; райони розміщення взводу матеріального забезпечення батальйону, пунктів бойового постачання, заправлення, продовольчого пункту, напрямки їх переміщення. За потреби він визначає місце і порядок прийому їжі, миття особового складу й проведення санітарної обробки.

Отже, успішне ведення сучасного бою залежить від багатьох чинників, з яких одним з найважливіших є стан і можливості тилового забезпечення.

4.2. Види тилового забезпечення підрозділів та їх зміст

Видами тилового забезпечення механізованих підрозділів є [8]:

- матеріальне (продовольче, речове забезпечення, забезпечення пально-мастильними матеріалами);
- транспортне;
- ветеринарне;
- торговельно-побутове;
- квартирно-експлуатаційне;
- фінансове забезпечення.

4.2.1. Матеріальне забезпечення

Отриманий досвід підтверджує висновок про те, що успіху в бойових діях досягає та сторона, яка враховує якісні зміни в системах забезпечення, максимально використовує і здійснює пошук нових способів матеріального забезпечення.

Якісні зміни в технічному оснащенні військ за останні роки привели до значного збільшення потреб військ у матеріальних засобах. Якщо щоденна витрата матеріальних засобів з розрахунку на одного військовослужбовця в першу світову війну становила 6 кг, у другу – 20 кг, у 60-і роки 20-го століття – 90 кг, то у Фолклендському конфлікті (1982 р.) – до 100 кг, у війнах у Перській затоці (1991–1993 рр.) – до 120 кг, у війні в Іраку (2003 р.) – до 160 кг, в операціях у Афганістані (2011 р.) – до 180 кг (рис. 4.1) [17].

Рисунок 4.1 – Зростання обсягів матеріальних потреб на одного військовослужбовця на добу

Тенденція збільшення обсягу завдань матеріального забезпечення набула стійкого характеру. Розширився асортимент і номенклатура матеріальних засобів. Тільки номенклатура боєприпасів у військовій ланці становить десятки тисяч найменувань. Тому однією з практичних проблем у локальних війнах та збройних конфліктах є «адресна» доставка необхідних видів боєприпасів для виконання заданого виду вогневих завдань.

Змінюється та структура матеріальних потреб військ. Якщо в Першу світову війну частка боєприпасів становила 4 %, продовольства – 64 %, інших матеріальних засобів – 32 %, у другу світову війну на долю боєприпасів і пального припадало до 50 %, продовольства – 20 % та інших матеріальних засобів – до 30 %, то в сучасному бою частка боєприпасів у загальній потребі становить 50 %, пального – 30 %, інших матеріальних засобів – 10–20 % [17].

Своєчасне і повне забезпечення потреби підрозділів, як свідчить досвід повномасштабної агресії РФ проти України в умовах застосування противником високоточної і запалювальної зброї,

необхідно завчасно створювати достатні запаси необхідних матеріальних засобів, правильно їх ешелонувати й безперервно поповнювати підрозділи щодо витрат і втрат. Запаси матеріальних засобів достатньо великої номенклатури й у розмірах, що дають змогу з необхідною оперативністю задовольняти потреби підрозділів у матеріальних засобах, утримуються на базах і складах вищих ланок тилу.

Підрозділи отримують необхідні матеріальні засоби в межах виділених їм ресурсів, відповідно до їхніх реальних потреб і з урахуванням необхідності мати встановлені запаси матеріальних засобів.

Матеріальне забезпечення організовується і здійснюється з метою своєчасного й повного задоволення потреб підрозділів у техніці всіх видів, ракетах, боєприпасах, пальному, продовольстві, речовому, медичному, інженерному, квартирному майні, майні зв'язку та РХБ захисту, в матеріалах і спеціальних рідинах різного призначення, а також у воді для господарсько-питних потреб.

Матеріальне забезпечення охоплює [17]:

- визначення потреби в матеріальних засобах на бій (бойові дії);
- витребування, отримання (прийом) та створення в підрозділах установлених запасів матеріальних засобів;
- організацію обліку та звітності під час зберігання й витрачання матеріальних засобів;
- організацію та контроль законності витрачання і доведення матеріальних засобів до споживачів;
- планування та забезпечення своєчасного заповнення витрати і втрат запасів матеріальних засобів;
- підвезення матеріальних засобів підрозділам;
- заготівку предметів військового майна з місцевих джерел (ресурсів) і збір трофеїв.

Забезпечення підрозділів матеріальними засобами здійснюється за їх видами та номенклатурами.

Одне з основних завдань матеріального забезпечення – підвезення боєприпасів, пального та інших матеріальних засобів – має важливе значення в забезпеченні бойових спроможностей підрозділів.

Несвоєчасне забезпечення матеріальними засобами набагато знижує бойові спроможності підрозділів. Тому, як вид тилового забезпечення, матеріальне забезпечення є основним.

У підрозділах створюються військові запаси у встановлених розмірах. Вони розміщуються в бойових та інших машинах, при озброєнні й особовому складі, а також у транспортних засобах взводу матеріального забезпечення батальйону.

Запаси поділяють на витратну частину і непорушний (для пального – незнижуваний) запас, який витрачається з дозволу старшого командира, а у випадку, що не терпить зволікання, – з дозволу безпосереднього командира з подальшою доповіддю про це старшому командирі.

Залежно від обстановки розпорядженням старшого командира можуть створюватися додаткові запаси МТЗ.

У період підготовки до бою (дій) у підрозділах накопичуються запаси МТЗ до встановлених норм.

У ході бою (дій) витрата МТЗ лімітується згідно з нормами, які встановлені старшим командиром на день бою (виконання бойового завдання). Витрачені (втрачені) запаси ракет, боєприпасів, ПММ, продовольства, інших МТЗ повинні бути поповнені до встановлених норм до кінця дня бою (дій).

Обчислення потреби й облік забезпеченості механізованих підрозділів матеріальними засобами здійснюється в розрахунково-постачальних одиницях (РПО), а також у інших одиницях виміру (масі, об'ємі, штуках та інших).

Під *розрахунково-постачальною одиницею* розуміють умовно прийняту величину, яка застосовується для визначення забезпеченості підрозділів матеріальними засобами, обчислення потреби в них, а також для встановлення норм витрати і запасів.

У розрахунково-постачальних одиницях прийняті [17]:

по боєприпасах – бойовий комплект;

по пальному – заправка;

по продовольству – добова видача;

по майну РХБ захисту – комплект і зарядка;

по інших матеріальних засобах – комплект.

Бойовий комплект – встановлена кількість боєприпасів на одиницю озброєння (пістолет, автомат, кулемет, міномет, гармату та інші) чи на бойову машину (танк, БМП, БТР). Бойовий комплект підрозділу обчислюється на все озброєння і бойові машини.

Заправка паливом – його кількість, що вміщується у паливну систему машини (агрегата) або забезпечує встановлений запас її ходу (час роботи).

Заправка визначається:

для танків, БМП – за місткістю баків, які конструктивно входять у паливну систему базової машини;

для колісних бронетранспортерів, легкових, вантажних і спеціальних автомобілів – із розрахунку забезпечення запасу ходу на 500 км за основними експлуатаційними нормами витрати пального;

для силових агрегатів – з розрахунку забезпечення їх роботи впродовж 50 мотогодин за експлуатаційними нормами витрати пального.

Заправка паливом підрозділу нараховується на всю наявну за обліком техніку в межах її штатної чисельності.

Добова видача – це кількість продовольства, що належить для харчування одній особі на добу за відповідною нормою продовольчого пайка.

Добова видача підрозділу – кількість продовольства, що належить для харчування особовому складу на добу за відповідними нормами продовольчого пайка.

Комплект – набір приладдя (інструментів, запасних частин, предметів речового та іншого майна), складений за визначеним переліком та у встановлених кількостях.

Зарядка – кількість спеціальних речовин (твердих, рідких, розчинів тощо), яка вміщується в основні ємності спеціальних машин та приладів.

Кількісні показники розрахунково-постачальних одиниць на одного військовослужбовця, на одиницю ОВТ є величиною постійною та встановлюються постановами Кабінету Міністрів і наказами Міністерства оборони України.

Потреба підрозділів у матеріальних засобах на бойові дії та пересування визначається з урахуванням встановлених їх норм витрати, можливих втрат та необхідних запасів на кінець періоду бойових дій (пересування), а на підготовку до бойових дій (пересуванню) – з урахуванням встановлених норм витрати, можливих втрат і запасів на початок бойових дій (пересування).

Формула для розрахунку потреби підрозділу в конкретному вигляді матеріальних засобів на один із періодів може бути викладена як [17]:

$$P=R+Z, \quad (1)$$

де P – потреба в матеріальних засобах, РПО;

R – встановлена норма витрати матеріальних засобів, РПО;

Z – запаси на кінець періоду, РПО.

Потреба в матеріальних засобах визначається:

- у пальному, продовольстві і речовому майні – начальниками відповідних служб тилу; в боєприпасах до мінометів і ПТКР – вищим штабом;
- у боєприпасах до танків, бойових машин піхоти, бронетранспортерів і стрілецької зброї – штабом військової частини;
- в інших матеріальних засобах – начальниками відповідних служб військової частини.

Обчислення потреби в матеріальних засобах здійснюється:

на **наступальний бій** – на день бою;

на **оборонний бій** – на весь період оборонних дій з детальним плануванням на перший день і подальшим уточненням по періодах (днях) бою;

на **здійсненні пересування** – на всю його протяжність з подальшим уточненням на кожний добовий період.

Водночас потреба в матеріальних засобах зазвичай визначається за двома періодами:

- 1) на підготовку до бойових дій (здійснення пересування);
- 2) на ведення бойових дій (пересування).

Основною складовою, яка визначає потребу в матеріальних засобах на день бою (період виконання бойового завдання, переміщення), є встановлені їх витрати. Норми витрат матеріальних

засобів для кожного підрозділу встановлюються старшим командиром з урахуванням завдань, які виконуються та виділених ресурсів. Передбачувані витрати матеріальних засобів на бій (переміщення) можуть змінюватись у значних межах.

Наприклад, в оборонному бою підрозділи ведуть боротьбу з противником, який наступає. Вони використовують інженерні споруди, у менших масштабах здійснюють переміщення. Тому витрати пального і деяких інших видів матеріальних засобів, а також зношування і вихід з ладу техніки можуть бути меншими ніж у наступальному бою.

Під час подолання підготовлених оборонних рубежів противника, або під час наступу з високими темпами, на значну глибину, підрозділами витрачаються у великих кількостях усі види матеріальних засобів, особливо пальне й боєприпаси.

Потреба в пальному для підрозділів визначається з огляду на його бойове завдання, наявність техніки (зокрема, і польових кухонь) і передбачувану напруженість її застосування, пори року, стану доріг, характеру місцевості і кліматичних умов, а також з урахуванням установлених норм витрати і розміру запасів на кінець бою (пересування) та інших чинників.

Витрати пального визначаються напруженістю роботи машин, яка зі свого боку прямо залежить від глибини бойового завдання підрозділу з урахуванням додаткових коефіцієнтів (маневрування, умов руху, допоміжних елементів маршу), які впливають на витрату пального.

Для забезпечення особового складу підрозділу їжею щоденно витрачається одна добовидача продовольства.

Крім боєприпасів, пального та продовольства, в умовах повномасштабної агресії РФ проти України витрачається значна кількість інших матеріальних засобів, зокрема інженерного, бронетанкового, автомобільного майна, майна зв'язку та РХБ захисту.

Матеріальне забезпечення в низовій ланці організовується і здійснюється зазвичай за схемою: військова частина – підрозділ – військовослужбовець (бойова машина).

У механізованій роті отримання матеріальних засобів і видача їх у взводи або безпосередньо особовому складу покладається на старшину або іншу посадову особу за вказівкою командира

роти. Грошове утримання особовому складу видає особисто командир роти, медичне майно – санітарний інструктор роти, а там, де його нема, – старшина підрозділу [17].

Запаси матеріальних засобів у підрозділі накопичуються до встановлених норм у період підготовки до бою (дій). Вони утримуються в бойових машинах, при озброєнні й особовому складі, а також перевозяться та зберігаються в транспорті взводу матеріального забезпечення батальйону. У ході бою витрата матеріальних засобів лімітується згідно з нормами, що встановлені керівними документами. Витрачені (втрачені) запаси повинні своєчасно поповнюватися відповідно до заявок, відпрацьованих та поданих командиром.

У ході бою (дій) командир взводу здійснює контроль за витратою (втратою) запасів матеріальних засобів, доповідає з подальшим письмовим підтвердженням старшому командирі про забезпечення ними взводу і вживає заходів щодо їх поповнення [8].

Поповнення ракетами, боєприпасами і заправлення паливом у ході бою здійснюється в бойових порядках. Для цього допускається відведення з вогневих позицій військової частини бойової техніки без зниження боєздатності взводу.

Під час *оборони водної перешкоди* на вогневі позиції танків (БМП), що виділені для ведення стрільби прямою наводкою, додатково підвозяться боєприпаси. У підрозділах, які обороняють плацдарм на іншому березі, додаткові запаси матеріальних засобів і боєприпасів створюються завчасно.

У наступі в підрозділах створюються підвищені запаси ракет і боєприпасів. Пункти бойового постачання, заправлення і продовольчий пункт розгортаються під час зупинок. З початком переслідування противника органи тилового забезпечення батальйону наближаються до підрозділів першого ешелону й переміщуються безпосередньо за їх бойовими підрозділами з дотриманням безпечної відстані від ураження.

У ході підготовки до маршу створюються додаткові запаси пального та здійснюються заходи щодо підвищення прохідності транспорту. Харчування особового складу на марші організовується в районах відпочинку, зосередження, а також під час двогодинного привалу.

Підрозділи, що перевозяться залізничним і водним транспортом, крім військових запасів матеріальних засобів, забезпечуються запасами продовольства та пального на весь період перевезення, розвантаження і здійснення маршу від станції (порту) розвантаження до району зосередження (до прикріплення на забезпечення).

Особливостями здійснення тилового забезпечення є [17]:

взимку – забезпечення особового складу теплим одягом і взуттям, маскувальним майном, світлозахисними окулярами й устаткуванням пунктів обігріву; а бойових машин за потреби – зимовими різновидами пального та мастильних матеріалів, рідиною, що замерзає за низьких температур, засобами підвищення прохідності;

у лісі – підвезення матеріальних засобів до підрозділів важкопрохідними шляхами, забезпечення в літній період засобами захисту від комах;

у степовій місцевості – забезпечення особового складу водою і спеціальним спорядженням; попередження теплових і сонячних ударів, а також захист очей і дихальних шляхів від пилу й піску.

Залежно від обстановки за вказівкою старшого командира в підрозділах можуть створюватися додаткові запаси матеріальних засобів, що розміщуються в бойових машинах, на бойових позиціях або складуються на пунктах, що створюються в підрозділах.

На сьогодні одним із джерел поповнення матеріальних засобів є надходження за волонтерською допомогою. Як показав досвід відбиття агресії з боку рф, як волонтерська допомога надходить зазвичай продовольство, питна бутильована вода, окремі предмети речового майна, засоби балістичного захисту, предмети для забезпечення побутових потреб військовослужбовців тощо.

Заготівля з місцевих ресурсів проводиться за вказівкою старшого начальника рішенням командирів військових частин через місцеві органи влади.

Матеріальні засоби, які заготовлюються, перевіряються на зараженість (продовольство та фураж, крім того, підлягає ветеринарно-санітарній експертизі), обліковуються та витрачаються в

рахунок планового забезпечення за встановленими нормами. За потреби використання для потреб військових частин продовольчих тварин вони повинні підлягати ветеринарному обстеженню.

Трофеї, захоплені у противника, можуть за деякими видами матеріальних засобів бути суттєвим джерелом забезпечення підрозділів.

Збирання трофейних матеріальних засобів проводиться призначеними для цього командами, які створюються за розпорядженнями командирів військових частин. За потреби до їх складу виділяються фахівці. Діями команд керують заступники командирів військових частин з тилу.

Трофейні матеріальні засоби, які придатні до використання, обліковуються у військових частинах і витрачаються в рахунок планового забезпечення з дозволу старших начальників. Допускається використання без дозволу старших начальників тільки тих трофейних озброєння, техніки і майна, які можуть бути негайно спрямовані проти ворога чи для задоволення інших невідкладних потреб військової частини, підрозділу, про що їх командири доповідають по команді. Трофеї, які не можуть бути використані на місці, підлягають евакуації і передачі за призначенням.

Перед використанням та евакуацією трофейні матеріальні засоби перевіряються на вибухонебезпечність і зараженість (тварини – щодо благополуччя відносно заразних захворювань). Продовольство, пальне, медикаменти і фураж використовуються для забезпечення військових частин, підрозділів тільки після лабораторних аналізів та отримання висновків про придатність цих матеріальних засобів і порядок їх використання, а тварини – за висновками фахівців ветеринарної служби.

Отже, раціональне використання кожного з перелічених джерел забезпечення, збереження та економні витрати матеріальних засобів дають можливість безперерійно, своєчасно й повністю забезпечувати ними військові частини і підрозділи.

Забезпечення збереження МТЗ і доведення їх до підрозділів покладається на взвод матеріального забезпечення батальйону, який в усіх видах бою виконує завдання щодо прийому, зберігання і перевезення МТЗ, забезпечення особового складу гарячою

їжею і питною водою, заправлення техніки паливом, видавання речового майна і мийних засобів та миття особового складу.

В обороні взвод матеріального забезпечення розміщується біля тильної межі району оборони, використовуючи захисні та маскувальні властивості місцевості зі зведенням фортифікаційних споруд. Для забезпечення підрозділів необхідним майном силами взводу розгортаються пункти постачання МТЗ та розміщуються зазвичай за підрозділами другого ешелону. Під час оборони населеного пункту в підрозділах створюються додаткові запаси боєприпасів, підривних зарядів, освітлювальних і сигнальних засобів. Під час відходу особлива увага звертається на забезпечення підрозділів паливом.

У наступі під час переходу механізованих підрозділів у наступ із положення безпосереднього зіткнення з противником взвод матеріального забезпечення займає вихідне положення за ротами другого ешелону. Під час висунання з глибини він переміщається за підрозділами другого ешелону.

Переміщення взводу в ході наступу здійснюється в міру просування підрозділів з таким розрахунком, щоб не порушувалася безперебійність їх матеріального забезпечення.

Прийом, зберігання, транспортування та видача ракет і боєприпасів у підрозділи здійснюється через пункт боєпостачання. Начальником пункту боєпостачання призначається командир взводу матеріального забезпечення або інша особа за наказом командира батальйону.

Одне з основних завдань матеріального забезпечення підрозділу – підвезення матеріальних засобів.

Підвезення організовується і здійснюється за будь-яких умов обстановки з метою створення запасів матеріальних засобів, поповнення їх витрати і втрат у підрозділах та підтримання запасів підрозділів на встановленому рівні.

Підвезення – це доставка матеріальних засобів підрозділам, що охоплює [17]:

– підготовку матеріальних і транспортних засобів, а також сил і засобів для виконання вантажно-розвантажувальних робіт до транспортування і перевантаження вантажів;

- навантаження матеріальних засобів у транспортні засоби;
- перевезення їх від місць виробництва, зберігання, заготівлі та ремонту до пунктів призначення;
- вивантаження матеріальних засобів або перевантаження їх у транспортні засоби одержувача.

Організація підвезення полягає у проведенні комплексу заходів щодо:

підготовки до перевезення матеріальних і транспортних засобів та засобів механізації вантажно-розвантажувальних робіт; розстановки цих сил і засобів за напрямками і ділянками підвезення;

доставки матеріальних засобів у підрозділи за взаємоузгодженого використання транспортних засобів у тісній взаємодії всіх органів, які беруть участь у процесі підвезення;

всебічного забезпечення та управління підвезенням.

Основні елементи сил і засобів підвезення:

- усі види транспорту в смузі бойових дій підрозділів;
- сили і засоби для виконання вантажно-розвантажувальних робіт.

Види транспорту:

- залізничний;
- водний;
- автомобільний;
- повітряний.

Евакуація має за мету найшвидше вивезення з підрозділів поранених і хворих, несправних та непотрібних для бою вітчизняного і трофейного озброєння, техніки та майна, а також укупорки, тари й стріляних гільз для передачі їх за призначенням, у відповідні підрозділи, установи медичного, технічного і матеріального забезпечення.

Забезпечення пально-мастильними матеріалами. До матеріальних засобів по службі пально-мастильних матеріалів належать:

- пальне (бензини, газотурбінне, дизельне, мазут, побутове);
- техніка для транспортування, заправлення.

Заправлення техніки паливом здійснюється під час підготовки до бою і після виконання поставленого завдання з використанням штатних польових заправних пунктів, автопаливозаправників та

інших технічних засобів служби пально-мастильних матеріалів підрозділів. Підрозділи, які не мають засобів заправлення і транспортування пального, здійснюють заправлення техніки на заправному пункті військової частини або в призначених командиром пунктах засобами підрозділу матеріального забезпечення.

Відповідно до обстановки масове заправлення техніки підрозділу може проводитись силами і засобами старшого начальника з використанням польових заправних пунктів ПЗП-14, ПЗП-20.

Пальне може подаватися до місць заправлення техніки в автоцистернах, автопаливозаправниках і, як виняток, у резервуарах та бочках (каністрах), встановлених на бортових автомобілях та бронетранспортерах. Глушники на цих автомобілях виводяться вперед або накриваються козирком листового заліза.

Заправлення машин у польових умовах проводиться трьома способами.

За *першого способу* машини, які заправляються, підходять до засобів заправлення (рис. 4.2).

За *другого способу* засоби заправлення подаються до машин, які заправляються.

Третій спосіб є комбінованим, коли одні підрозділи заправляються першим, а інші – другим способом або коли заправлення підрозділу здійснюється одночасно двома способами.

Рисунок 4.2 – Заправлення техніки паливом

Заправка техніки паливом організовується заступником командира роти з озброєння (техніком роти) спільно з командирами взводів. Вона здійснюється з використанням штатних паливозаправників батальйону й інших технічних засобів служби пального зазвичай під час підготовки до бою (дій) і після виконання завдання, а іноді й у ході ведення бою (дій).

Відповідальність за своєчасну заправку техніки паливом несе командир взводу.

Забезпечення продовольством та організація харчування особового складу.

Приготування, доставку і видачу готової їжі підрозділам організовує командир взводу матеріального забезпечення відповідно до вказівок заступника командира батальйону з тилу (начальника штабу), який визначає, на яку кількість особового складу, для яких підрозділів і до якого часу готувати їжу, порядок її доставки і видачі в підрозділи.

Для приготування їжі, її видачі, забезпечення особового складу хлібом, цукром і питною водою в батальйонах, підрозділах, які мають штатні засоби приготування їжі, розгортаються продовольчі пункти. Підрозділи, які не мають таких засобів, розпорядженням заступника командира військової частини з тилу прикріплюються на забезпечення до підрозділів, які розгортають продовольчі пункти, з урахуванням завдань, що виконуються, місця в бойовому (похідному) порядку підрозділу і зручності отримання їжі. Додані батальйону підрозділи, які не мають своїх штатних засобів приготування їжі, забезпечуються через продовольчий пункт відповідного батальйону (рис. 4.3) [17].

Гарячою їжею особовий склад повинен забезпечуватись тричі на добу. У разі неможливості організувати триразове харчування з дозволу старшого начальника організовується дворазове харчування гарячою їжею з видачею частини продовольчого пайка, що залишилася, продуктами в сухому вигляді. У разі неможливості приготування гарячої їжі особовому складу видається індивідуальний раціон харчування [8].

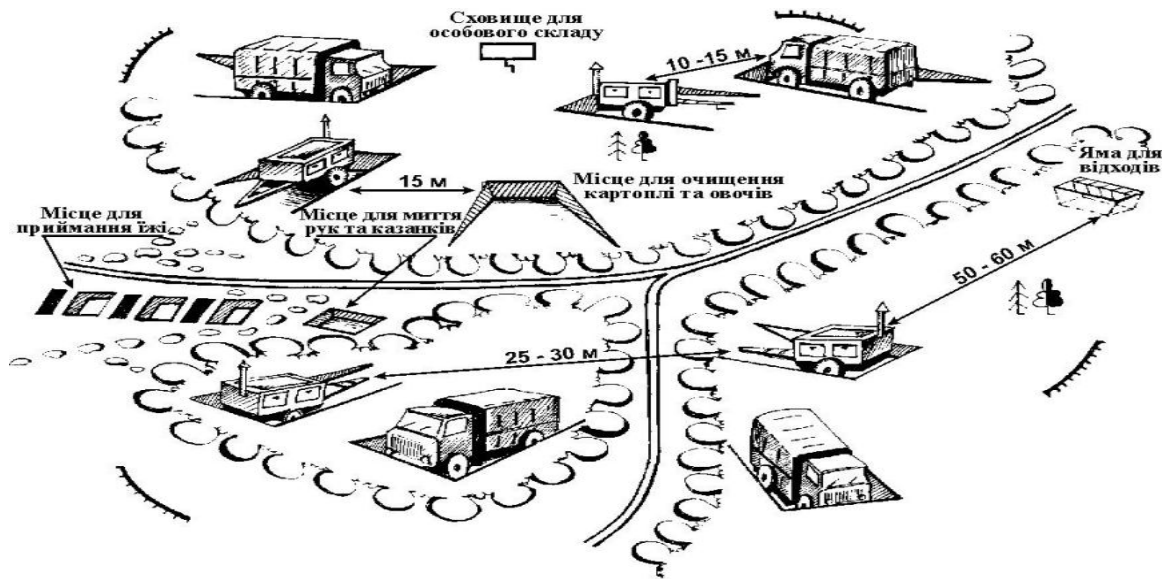

Рисунок 4.3 – Батальйонний продовольчий пункт

В особливих випадках з дозволу командира приготування їжі може проводитися безпосередньо в підрозділах на доданих їм засобах приготування їжі.

Отримання і видачу їжі особовому складу взводу здійснює старшина роти відповідно до вказівок командира роти. Для доставлення їжі підрозділам від них у разі потреби виділяються піднощики.

У разі неможливості приготування гарячої їжі особовому складу видається індивідуальний раціон харчування (польовий набір сухих продуктів з дозволу старшого начальника – заступника командира батальйону з тилу).

У разі вимушеного харчування в зонах радіоактивного зараження прийом їжі здійснюються за рівня радіації до 1 рад/год – у звичайному порядку; від 1 до 5 рад/год – у дезактивованих спорудах; понад 5 рад/год – у дезактивованих спорудах закритого типу [8].

Для приготування їжі в зонах радіоактивного зараження використовуються тільки консервовані й концентровані продукти, а також раціони харчування в герметичній бар'єрній тарі та упаковці.

У районах, що заражені отруйними речовинами, дозволено готувати і приймати їжу тільки в спеціальних спорудах, обладнаних фільтровентиляційними установками.

У районах, що заражені біологічними засобами, приготування їжі можливо лише після ретельної дезінфекції території, польових кухонь та устаткування, а також повної санітарної обробки особового складу.

Продовольство і воду, заражені радіоактивними, отруйними речовинами і біологічними засобами, споживати заборонено.

В обороні харчування особового складу організовується з таким розрахунком, щоб основний прийом їжі здійснювався в години спаду бойової напруги. Доставка їжі в підрозділи здійснюється виділенням для цього транспортом або піднощиками їжі. Подача води від продовольчого пункту батальйону здійснюється зазвичай одночасно з доставкою гарячої їжі.

Забезпечення речовим майном та лазнево-пральне обслуговування особового складу.

Потреба підрозділів у речовому майні на бойові дії визначається за встановленими нормами з урахуванням витрати і запасів на кінець бойових дій (під час підготовки до бойових дій з урахуванням витрати і запасів на початок бойових дій) виходячи з облікової чисельності особового складу, кількості штатних ліжок у медичних підрозділах, штатів і табелів до них, наявності обмінного й підмінного фондів.

Видача речового та іншого майна здійснюється виходячи зі спискової чисельності особового складу взводу, норм постачання і табелів до штатів.

Лазнево-пральне обслуговування охоплює:

організацію регулярного миття особового складу, а також санітарну обробку за епідемічними показниками;

прання натільної, постільної, кухонної білизни; дезінфекцію і дезінсекцію обмундирування, білизни й постільного приладдя;

просочення білизни та обмундирування протипаразитарними засобами;

забезпечення мийними засобами для лазнево-пральних і гігієнічних потреб, дезінфекцію і дезінсекцію обмундирування.

Миття особового складу проводиться не рідше ніж один раз на тиждень з обов'язковою заміною комплекту натільної та постільної білизни. Воно здійснюється в порядку, встановленому старшим командиром, з обов'язковими заходами обліку та контролю. За

потреби здійснюється санітарна обробка особового складу, а також заміна і спеціальна обробка зараженого речового майна [17].

Прання особистої білизни військовослужбовця здійснюється особисто самим військовослужбовцем. Контроль за заміною натільної та постільної білизни, пранням особистої білизни здійснює особисто командир підрозділу.

Забезпечення підрозділів водою здійснюється у всіх видах бойових дій та охоплює:

- розвідку джерел води, її добування та очищення;
- обладнання, утримання та охорону пунктів водопостачання й водорозбірних пунктів;
- створення запасів води, їх зберігання, підвезення, розподіл (видавання);
- поповнення витрати води;
- контроль її якості.

Потреба у воді визначається на підставі даних про бойовий і чисельний склад підрозділів, кількості озброєння і техніки, норм споживання води, умов побутової діяльності військ, кліматичних умов, пори року, вказівок командира щодо створення необхідних її запасів та інших чинників.

Для миття особового складу в лазні та на санітарну обробку витрачається 45 л води на одного військовослужбовця; для медичної роти на одне штатне ліжко з урахуванням обслуговувального персоналу – 55 л; для польового механізованого хлібозаводу (його відділення) – 1 л води на 1 кг хліба; для прання 1 кг білизни (обмундирування) механізованим способом – 60 л. Норми споживання води для пиття і господарчі потреби подані у табл. 4.1 [17].

Відповідальність за своєчасне забезпечення підрозділів водою в необхідній кількості та необхідної якості покладається на командирів підрозділів і заступника командира військової частини, підрозділу з тилу.

Забезпечення питною водою і водою для господарських потреб проводиться з пункту польового харчування батальйону. Використання води з неперевіраних джерел заборонено. Вода для приготування їжі в зонах зараження доставляється в герметичних ємностях.

Вода використовується на господарсько-питні, санітарно-побутові й технічні потреби.

З пунктів водопостачання, які обладнуються на джерелах води, і з водорозбірних пунктів, що створюються для роздавання підвезених запасів, вода видається тільки питної якості та для санітарно-побутових потреб. Використання води для цих потреб з інших джерел заборонено.

Господарсько-питні потреби передбачають витрату води для пиття, первинної обробки продуктів, приготування їжі й хліба, умивання, миття посуду та кухонного інвентарю, медичних потреб і утримання тварин, а санітарно-побутові – для гігієнічного миття (санітарної обробки) особового складу.

Таблиця 4.1 – Норми споживання води особовим складом
(на одного військовослужбовця у літрах за добу)

Призначення	Повна норма		Скорочена норма	
	Помірний клімат	Жаркий клімат	Помірний клімат	Жаркий клімат
Всього, зокрема:	10,0	15,0	2,5 (не більше ніж 5 діб)	4,0 (не більше ніж 3 доби)
на чай і запас води у флягах	2,5	4,0	—	—
для приготування їжі, обробки продуктів, миття котлів та інвентарю	3,5	3,8	—	—
для миття казанків і кухлів	1,0	1,2	—	—
для вмивання	3,0	6,0	—	—

Підвезення води для зазначених потреб з пунктів водопостачання на батальйонні та інші продовольчі пункти, а також водорозбірні пункти організовується розпорядженням заступника командира з тилу силами та засобами продовольчої служби підрозділів.

На технічні потреби використовується вода незаражених поверхневих джерел без очищення за умови відповідності її якості нормативним вимогам.

Використання води питної якості на технічні потреби і прання білизни допускається лише за особливо сприятливих умов водопостачання.

Підвезення води для миття особового складу, на технічні та інші потреби здійснюється зазвичай з використанням транспортних засобів підрозділів – споживачів води. Водночас безпосередньо в роти і взводи вода підвозиться транспортними засобами батальйонів і підрозділів, що забезпечуються.

Усі командири повинні контролювати своєчасність, повноту і якість забезпечення військовослужбовців водою.

У разі обмежених можливостей добування і підвезення води вони визначають порядок водопостачання і через командирів підрозділів здійснюють суворий контроль за дотриманням особовим складом питного режиму й економною витратою води.

З метою безперебійного забезпечення військ водою необхідно мати запас для питних, господарчих і санітарно-побутових потреб на 1–2 доби. Можливості щодо створення запасів води у військовій частині визначаються наявністю транспортних засобів і тари для її підвезення й зберігання.

Отже, матеріальне забезпечення може бути ефективним тільки в тому разі, якщо кожен споживач (військовослужбовець, одиниця бойової техніки і озброєння) буде забезпечений усіма матеріальними засобами, необхідними для виконання бойових завдань у потрібний час і в необхідній кількості.

4.2.2. Ветеринарне, торговельно-побутове, квартирно-експлуатаційне та фінансове забезпечення

Ветеринарне забезпечення організовується і здійснюється з метою збереження боєздатності особового складу, попередження і ліквідації хвороб військових тварин та охоплює [8]:

- проведення заходів ветеринарної служби з охорони особового складу від хвороб, спільних для людей і тварин;
- ветеринарно-санітарний нагляд за забезпеченням підрозділів продовольством, сировиною тваринного й рослинного походження, фуражем і їх ветеринарно-санітарною експертизою;
- участь у проведенні ізоляційно-обмежувальних та інших заходів під час ліквідації наслідків застосування противником зброї масового ураження;

– ветеринарне обслуговування військових тварин. Ветеринарне забезпечення організовується і здійснюється лікарями ветеринарної медицини.

Торговельно-побутове забезпечення організовується і здійснюється з метою своєчасного і повного задоволення потреб особового складу в товарах та побутовому обслуговуванні.

Воно охоплює:

- продаж товарів військового асортименту, промислових й продовольчих товарів відповідно до затвердженої номенклатури і норм;
- ремонт обмундирування та надання інших побутових послуг. Здійснюється установами торговельно-побутового обслуговування (виїзними автолавками, магазинами, майстернями) тилу вищої ланки.

Квартирно-експлуатаційне забезпечення організовується і здійснюється з метою створення необхідних житлово-побутових умов для особового складу під час розквартирування та тимчасового розміщення.

Воно охоплює:

- надання підрозділам казармено-житлового фонду, комунальних споруд і всіх родів комунальних послуг;
- технічну експлуатацію і ремонт казармено-житлового фонду та комунальних споруд.

Організовується заступниками командирів з тилу та здійснюється установами квартирно-експлуатаційного забезпечення вищої ланки тилу.

Фінансове забезпечення організовується та здійснюється з метою своєчасного і повного задоволення потреб підрозділів у коштах та охоплює:

- фінансове планування та фінансування підрозділів;
- витребування, отримання, зберігання, економну і доцільну витрату коштів;
- фінансовий контроль;
- облік та звітність.

Безпосередньо планується та організовується начальником фінансової служби; здійснюється установами фінансового забезпечення й посадовими особами фінансової служби військових частин.

Висновки розділу 4

Тилове забезпечення є основою підтримання боєздатності механізованих підрозділів.

Виконання основних завдань тилового забезпечення взводу (відділення, танка) покладається на взвод матеріального забезпечення батальйону.

Основним організатором виконання заходів тилового забезпечення взводу (відділення, танка) є його командир, який повинен вживати заходів щодо якісного й повного задоволення потреб у забезпеченні МТЗ, своєчасного відпрацювання та подання відповідних заявок, організації розміщення й побуту підлеглих.

У ході бою (дій) командир здійснює контроль за витратою пального, продовольства і своєчасною доставкою їх у підрозділи; доповідає старшому командирі про стан забезпечення МТЗ.

Забезпечення підрозділів питною водою і водою для господарських потреб проводиться з пункту польового водопостачання механізованого підрозділу. Використання води з інших джерел заборонено. Вода для приготування їжі в зонах зараження доставляється в герметичних ємностях.

Заправка техніки паливом організовується заступником командира з тилу спільно з командирами підрозділів. Вона здійснюється в ході підготовки до бою (дій) і після виконання завдання, а іноді й під час ведення бою (дій), з використанням штатних паливозаправників та інших технічних засобів служби пального.

Видача речового майна і мийних засобів здійснюється виходячи з облікової чисельності особового складу механізованого підрозділу, норм постачання і табелів до штатів.

Миття особового складу проводиться один раз на тиждень з обов'язковою заміною комплекту натільної білизни. Воно здійснюється в порядку, встановленому старшим командиром. За потреби здійснюється санітарна обробка особового складу, а також заміна і спеціальна обробка зараженого речового майна.

Харчування особового складу організовується з таким розрахунком, щоб основний прийом їжі здійснювався в години спаду бойової напруги. Польові кухні висуваються якомога ближче до

підрозділів у найближче укриття. Доставка їжі в підрозділи здійснюється виділенням для цього транспортом або піднощиками їжі від підрозділів. Подача води від продовольчого пункту здійснюється одночасно з доставкою гарячої їжі.

Поповнення ракетами, боєприпасами і заправка паливом у ході бою здійснюється в бойових порядках.

Питання для самоконтролю

1. Сутність тилового забезпечення.
2. Мета тилового забезпечення.
3. Завдання тилового забезпечення.
4. Як обчислюється потреба в матеріальних засобах на оборонний, наступальний бій, на день бою та на здійснення маршу?
5. Що охоплює забезпечення підрозділів водою?
6. Дати визначення: бойовий комплект; заправка; добова видача.
7. Види тилового забезпечення.
8. Періодичність миття особового складу.
9. Організація і здійснення тилового забезпечення в особливих умовах.

РОЗДІЛ 5

МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

5.1. Мета та основні складові медичного забезпечення

Медичне забезпечення організовується та здійснюється з метою збереження життя, відновлення боєздатності та зміцнення здоров'я особового складу; попередження виникнення й розповсюдження захворювань; своєчасного надання медичної допомоги пораненим і хворим, їх лікування, медичної реабілітації та швидкого повернення до строю [8].

Розвиток сил і засобів збройної боротьби, про що свідчить неоголошена війна з боку рф та постійні погрози кремля щодо можливості застосування зброї масового ураження, можуть призвести до значного збільшення показників безповоротних та санітарних втрат (бойові, небойові поранення) в особовому складі, появи нових видів бойової патології, що ускладнюють умови роботи всіх ланок медичної служби, тобто санітарні втрати підрозділів в умовах сучасного бою, відрізняються значними розмірами, складністю.

Бойові поранення – це переважно кульові, уламкові або мінно-вибухові поранення. Крім того, часто у військовослужбовця виникає ряд таких поранень. Наприклад, коли він наступить на міну, тоді вибух вражає тканини ступні та гомілки, а деякі уламки застряють у тканинах стегна або паху [18].

Небойові поранення. Більшість поранень і хвороб, від яких потерпають військові, – небойові, і виникають унаслідок небойової діяльності, наприклад через брак гігієни, дорожньо-транспортні пригоди (далі – ДТП) або порізи тощо. У разі глибоких порізів або травм, спричинених, наприклад, ДТП, допомога надається тим самим методом, що й у бою, втім, вочевидь, за іншого рівня загрози.

Медичне забезпечення охоплює [18]:

- проведення лікувально-евакуаційних заходів;
- санітарно-протиепідемічних (профілактичних) заходів;
- організацію медичного захисту особового складу від ЗМУ та несприятливих екологічних чинників.

5.2. Лікувально-евакуаційні заходи

Основою медичного забезпечення підрозділів у процесі відбиття повномасштабної агресії РФ проти України є лікувально-евакуаційні заходи.

Лікувально-евакуаційні заходи містять [22]:

- розшук і збір поранених (хворих);
- медичне сортування та надання їм усіх видів медичної допомоги;
- передевакуаційну підготовку;
- евакуацію;
- лікування;
- медичну реабілітацію.

Сутність сучасної лікувально-евакуаційної системи полягає в етапному лікуванні поранених і хворих з їх евакуацією за призначенням до лікувальних закладів, де їм може бути надано вичерпну медичну допомогу й лікування та проведено медичну реабілітацію.

Основною метою лікувально-евакуаційних заходів є збереження життя, найшвидше відновлення боєздатності (працездатності) та повернення до строю якомога більшої кількості поранених і хворих військовослужбовців.

Виділяють такі групи поранених і хворих з відповідним маркуванням і заповненням медичних документів [18]:

I група – ті, які потребують надання невідкладної медичної допомоги на цьому етапі медичної евакуації (невідкладні); маркують сортувальними марками червоного кольору; медична допомога й евакуація забезпечується насамперед.

II група – ті, яким медична допомога може бути відтермінована впродовж обмеженого часу без летального наслідку (термінові); маркують сортувальними марками жовтого кольору; підлягають подальшій евакуації після «червоної» групи.

III група – ті, яким медична допомога може бути відтермінована на більший час порівняно з пораненими II групи (легкопоранені, ходячі); маркують сортувальними марками зеленого кольору, медичну допомогу надають у третю чергу, евакуюють останніми.

IV група – ті, які отримали ураження, несумісні з життям, і потребують лише заходів симптоматичної терапії (агонуючі); маркують сортувальними марками чорного кольору.

Виділяється група поранених і хворих, які підлягають поверненню в свої підрозділи після отримання відповідної медичної допомоги та короткочасного відпочинку.

У процесі сортування виділяються також поранені та хворі, лікування яких на цьому етапі медичної евакуації повинно проводитися до повного одужання, й ті, хто підлягає тимчасовій затримці з причини тяжкості стану (нетранспортабельні).

У системі лікувально-евакуаційних заходів передбачені *рівні медичного забезпечення* [18]:

1 рівень: медичні пункти батальйонів;

2 рівень: медичні роти бригад.

Медична допомога й лікування поранених і хворих на сьогодні здійснюється на етапах медичної евакуації, до яких належать медичні пункти військових частин, медичні роти бригад, військові мобільні та стаціонарні госпіталі, що розгортаються в певній послідовності на евакуаційних напрямках, та цивільні заклади охорони здоров'я, розміщені поблизу району бойових дій.

У процесі здійснення лікувально-евакуаційних заходів передбачається надання таких видів медичної допомоги в підрозділах:

– перша медична допомога;

– долікарська (фельдшерська) допомога.

Перша медична допомога – це комплекс заходів, який проводиться в перші хвилини після поранення (ураження) з метою запобігання або зменшення тяжких наслідків уражень і виникнення ускладнень або врятування життя за допомогою найпростіших медичних заходів. Вона надається безпосередньо на місці поранення (захворювання) або в найближчому укритті самими військовослужбовцями в порядку само- і взаємодопомоги, стрільцями-санітарами, інструкторами з тактичної медицини, санітарами, санітарними інструкторами підрозділів, а також особовим складом підрозділів, що виділяються для рятувальних робіт в осередках масових уражень, а також у медичній роті та в медичних пунктах батальйонів.

Перша медична допомога охоплює [18]:

- вилучення поранених з БМП, БТР, важкодоступних місць та з-під завалів, винесення їх з осередків пожеж, винесення або вивезення з поля бою (зараженої місцевості);
- гасіння палаючого одягу на поранених і запалювальних сумішей, що потрапили на їхнє тіло;
- надягання протигазу під час перебування на зараженій місцевості, в хімічному осередку – обробка шкіри обличчя за допомогою індивідуального протихімічного пакета й надягання протигазу;
- тимчасову зупинку зовнішньої кровотечі доступними засобами: накладення джгута (стандартного або імпровізованого), гемостатиків, тугої пов'язки, притиснення пальцем магістральних судин тощо;
- введення антидотів ураженням отруйними речовинами;
- усунення асфіксії способом звільнення верхніх дихальних шляхів від слизу, крові та можливих чужорідних тіл, фіксування язика у разі його западання шпилькою, яку фіксують бинтом до шиї або підборіддя. У разі зупинки дихання проводять штучну вентиляцію легень за допомогою дихальної трубки (ТД-1.02 чи S-подібної трубки) або методом «рот до рота» («рот до носа»);
- введення знеболюючих засобів за допомогою шприц-тубика;
- накладення асептичної пов'язки на рану чи опікову поверхню, а в разі відкритого пневмоторакса – оклюзійної пов'язки із використанням гумової обкладинки пакета перев'язувального індивідуального;
- іммобілізацію пошкоджених кінцівок із використанням табельних і підручних засобів у разі перелому кісток, пораненні суглобів, синдрому тривалого стиснення та масивних пошкоджень м'яких тканин;
- часткову санітарну обробку (відкритих ділянок шкіри та прилеглих до них ділянок обмундирування) вмістом індивідуального протихімічного пакета;

– у разі зараження рани отруйною речовиною – вилучення отрути з рани ватно-марлевим тампоном з індивідуального протихімічного пакета, обробка шкіри навколо неї вмістом індивідуального протихімічного пакета, накладення пов'язки за допомогою пакета перев'язувального індивідуального на рану; під час попадання отруйних речовин (ОР) в очі – промивання водою з флаги слизової оболонки очей; у разі перорального отруєння – викликання блювоти;

– введення антибіотиків проти блювотних та інших лікарських засобів.

Під час надання першої медичної допомоги насамперед використовують пакет перев'язувальний індивідуальний (індивідуальний протихімічний пакет) пораненого (ураженого) й засоби з його аптечки індивідуальної, а тільки після цього – індивідуальні засоби того, хто надає допомогу, а також засоби із сумки медичної військової чи сумки стрільця-санітара (рис. 5.1).

Є три періоди, які визначають надання пораненому медичної допомоги на різних рівнях, а саме [18]:

1) упродовж 10 хвилин: почати надавати першу (домедичну) допомогу пораненому;

2) упродовж 1 години: пораненого має евакуювати відповідний підрозділ;

3) упродовж 2 годин: має бути можливість надати пораненому хірургічну допомогу.

Рисунок 5.1 – Перша медична допомога

Долікарська (фельдшерська) допомога надається в медичних пунктах батальйонів фельдшером у разі станів, які загрожують життю поранених і хворих (гостра серцево-судинна недостатність, тяжкі розлади дихання, триваюча блювота, судомний і виражений больовий синдром, кровотеча, шок, кома тощо).

Вона надається в підрозділах 1 рівня медичного забезпечення (медичний пункт батальйону) та передбачає виконання таких заходів медичної допомоги [22]:

- усунення асфіксії (туалет порожнини роту й носоглотки, за потреби введення повітропроводу, штучна вентиляція легень за допомогою ручного портативного апарату, інгаляція кисню тощо);
- купування судом;
- контроль за доцільністю та правильністю накладання джгута, накладення джгута в разі кровотечі, що продовжується;
- накладення тугої пов'язки або проведення тугої тампонади рани під час триваючої зовнішньої кровотечі;
- накладення і виправлення неправильно накладених пов'язок;
- накладення контурних асептичних пов'язок у разі термічних опіків;
- введення знеболюючих засобів, повторне введення антидотів за показаннями, дача антибіотиків;
- внутрішньовенне введення кровозамінників пораненим з ознаками тяжкої крововтрати;
- покращення транспортної іммобілізації із використанням табельних і підручних засобів;
- введення серцево-судинних та інших лікарських засобів за показами;
- часткова санітарна обробка тих, хто надходить з хімічного осередку, у разі підозри на попадання отруйних речовин (ОР) у шлунок – беззондове промивання шлунка;
- додаткова дегазація відкритих ділянок тіла та прилеглих до них ділянок обмундирування;
- зігрівання поранених і хворих, дача гарячого чаю (за винятком поранених у живіт).

5.3. Санітарно-протиепідемічні (профілактичні) заходи

Санітарно-протиепідемічні заходи організовуються та проводяться з метою запобігання поширенню серед особового складу інфекційних захворювань, які можуть виникнути в результаті застосування противником біологічної зброї, та охоплюють [18]:

- вивчення санітарно-епідемічного стану районів дій і розташування підрозділів;
- проведення профілактичних щеплень особовому складу й застосування засобів екстреної профілактики;
- організацію обсервації та карантину;
- проведення дезінфекції.

Вивчення санітарно-епідемічного стану районів дислокації та бойових дій здійснюється способом обстеження населених пунктів, пунктів водопостачання, маршрутів переміщення, сховищ і приміщень, призначених для підрозділів. З цією метою проводиться санітарно-епідеміологічна розвідка.

Для запобігання інфекційним захворюванням особовому складу проводиться імунізація (специфічна профілактика) [18].

Командири підрозділів відповідають за те, щоб особовий склад підрозділу отримав потрібні щеплення, а також контролюють наявність відповідних відміток щодо проведення щеплень.

Імунізація проти інфекційних захворювань проводиться в плановому порядку й за епідемічними показаннями, а також у разі загрози застосування противником біологічної зброї.

Для здійснення вакцинації можуть бути задіяні лише ті медичні працівники (лікар, фельдшер, молодший спеціаліст з медичною освітою), які пройшли спеціальну щорічну підготовку й володіють правилами організації та технікою проведення щеплень, а також навичками надання невідкладної допомоги в разі розвитку після вакцинальних реакцій (ускладнень). Медичний персонал, який не пройшов спеціальної підготовки, не допускається до проведення щеплень.

Особливе значення набуває *дератизація та дезінсекція*, які проводяться в районах розміщення підрозділів. Підрозділи забезпечуються білизною та обмундируванням, обробленими засобами проти паразитів.

Профілактичні щеплення виконуються в плановому порядку або за епідемічними показаннями. Порядок імунізації встановлюється командуючим вищої ланки управління.

Екстрена профілактика в підрозділах охоплює застосування антибіотиків, імунних сироваток, імуноглобулінів та інших лікарських препаратів для запобігання інфекційним захворюванням серед особового складу через підозру на зараження.

Специфічна екстрена профілактика проводиться на основі результатів специфічної індикації.

Екстрена профілактика проводиться через підозру на зараження особового складу підрозділу, що перебуває в епідемічному осередку інфекційних захворювань чи осередку застосування противником біологічної зброї.

Терміни й порядок проведення екстреної профілактики визначаються наказом командира вищого рівня.

До встановлення виду застосованого противником збудника проводиться *обсервація* підрозділів, сутність якої полягає в посиленому спостереженні за осередком ураження, а також проведення ряду лікувально-профілактичних та ізоляційно-обмежувальних заходів, спрямованих на попередження поширення інфекційних захворювань.

Обсервація не потребує виведення з бою підрозділів, що зазнали впливу біологічних засобів ураження. Обсервацію встановлює командир вищої ланки управління.

Обсервація охоплює такі основні заходи [18; 22]:

- підсилене медичне спостереження за особовим складом;
- раннє виявлення хворих, їх ізоляцію та госпіталізацію;
- проведення екстреної профілактики серед зараженого особового складу;
- підсилення медичного контролю за виконанням санітарно-гігієнічних норм і правил;
- обмеження в'їзду (виїзду) та транзитного проїзду через заражену територію;

– максимально можливе обмеження контакту підрозділів, що зазнали біологічного нападу, з особовим складом інших військових частин і місцевим населенням;

– встановлення суворого протиепідемічного режиму роботи в тих медичних пунктах (медичних ротах, лікувальних закладах), куди надходять поранені та хворі з підрозділів, що перебувають в осередку ураження.

Карантин встановлюється в разі застосування противником збудників особливо небезпечних захворювань, через появу в підрозділах випадків особливо небезпечних інфекцій, а також через виникнення інших масових контагіозних захворювань, що загрожують боєздатності. Карантин встановлюється та знімається наказом вищого рівня командування, в якому також визначається порядок подальшого використання виведених в карантин підрозділів. Начальником карантину є командир підрозділу. Тривалість карантину або обсервації залежить від виду збудника та встановлюється на термін інкубаційного періоду цього захворювання, який відраховується з моменту ізоляції останнього хворого [22].

Протиепідемічні заходи спрямовані на запобігання занесенню, локалізацію та ліквідацію випадків інфекційних захворювань у військах. Це досягається через проведення комплексу заходів щодо нейтралізації джерел інфекції, розриву механізму передачі збудника інфекції та створення несприйнятливості організму до інфекційних захворювань [22].

Для ізоляції інфекційних хворих або підозрюваних на інфекційне захворювання в складі кожного медичного пункту батальйону розгортаються ізолятори не менш ніж на дві інфекції.

Інфекційних хворих або осіб із захворюваннями, підозрюваними на інфекційне, з ізолятора медичного пункту евакуюють на спеціально виділеному для цього санітарному транспорті безпосередньо в ізолятор вищого рівня.

Евакуація поранених і хворих з осередків ураження інфекціями високої контагіозності (біологічними засобами) здійснюється на спеціально виділеному транспорті визначеними для цього шляхам евакуації до медичних пунктів.

5.4. Медичне забезпечення в батальйоні (роті) в бойовій обстановці

Медичне забезпечення в батальйоні (роті) в бойовій обстановці організовується з метою розшуку поранених і хворих на полі бою, своєчасного надання їм першої медичної допомоги, збору, вивозу (виносу) їх з поля бою та підготовки до евакуації, а також з метою попередження виникнення та поширення в підрозділах захворювань.

У механізованому батальйоні є медичний пункт батальйону (МПБ), який очолює начальник медичної служби – начальник МПБ, лікар загальної практики.

У механізованій роті медичне забезпечення здійснюють *старші бойові медики*.

У механізованих взводах є *стрільці-санітари*, які підпорядковані командирів взводу, а з медичних питань виконують вказівки санітарного інструктора роти.

Під час оборони в батальйоні (роті) розгортається медичний пункт (пост) [18].

Медичний пункт батальйону призначений для розшуку, збору й виносу (вивозу) поранених і хворих із роти, надання їм першої медичної та лікарської допомоги, підготовки до подальшої евакуації. Крім того, медичний взвод (пункт) проводить покладені на медичну службу санітарно-протиепідемічні (профілактичні) заходи, медичну розвідку, отримання, зберігання та видачу підрозділам медичного майна.

Медичний пункт батальйону розгортається зазвичай у тильній межі батальйонного району оборони. У період підготовки до бою (дій) підрозділи та медичний пункт батальйону вивільняються від поранених і хворих.

Медичний пункт батальйону має у своєму складі відділення збору та евакуації поранених. Це посилює роти в евакуаційному та медичному розумінні. До складу медичного пункту також входять санітари, медсестри та лікарі, які надають допомогу пораненим і хворим.

За можливості евакуація тяжкопоранених з підрозділів за досвідом російсько-української війни здійснюється вертольотами безпосередньо в лікувальні заклади, що надають спеціалізовану медичну допомогу. За відсутності такої можливості всі поранені евакуюються на наступний етап медичної евакуації (в медичну роту бригади, медичний пункт батальйону) (рис. 5.2).

Рисунок 5.2 – Медичний пункт батальйону

Медичний пост роти призначений для тимчасового укриття поранених і хворих до появи можливості їхньої евакуації та надання пораненим і хворим першої медичної допомоги.

В обороні медичний пост роти обладнується в укритому місці з урахуванням можливості прихованого виносу (вивозу) поранених і хворих із взводів, евакуації їх у медичний пункт батальйону.

Усі медичні підрозділи й військові частини повинні приймати поранених і хворих, надавати їм потрібну медичну допомогу незалежно від приналежності.

Збір, вивіз (винос) поранених із поля бою до медичного пункту батальйону здійснюється з особистою зброєю й протигазами силами та засобами медичного пункту батальйону, а за потреби – особовим складом і засобами евакуації, які додатково виділяються командиром батальйону.

За наявності в батальйоні значної кількості поранених і хворих насамперед евакуації підлягають тяжкопоранені та важкохворі, а також військовослужбовці, які отримали психологічні

травми. Легкопоранені, що не мають потреби в госпіталізації, після надання їм медичної допомоги направляються в свої підрозділи.

Із переходом до оборони в умовах безпосереднього зіткнення з противником евакуація поранених і хворих організується насамперед із підрозділів, які ведуть бій, для евакуації використовуються траншеї та ходи сполучення.

У процесі бою командири підрозділів, стрільці-санітари, санітарні інструктори та фельдшер уточнюють втрати й організують надання пораненим і хворим першої медичної допомоги, винос (вивіз) їх з поля бою й евакуацію.

Під час організації медичного забезпечення в наступі основна увага приділяється наданню першої медичної допомоги пораненим і хворим, їх збору, виносу (вивозу) й евакуації з поля бою на рубежі спішування під час бою за оволодіння опорними пунктами на передньому краї та у глибині оборони противника.

Під час дій у пішому порядку стрільці-санітари взводів, санітарні інструктори рот, просуваючись за своїми підрозділами, ведуть спостереження за полем бою, відшукують поранених, запам'ятовують місця їхнього знаходження, надають першу медичну допомогу й зосереджують у найближчих укриттях для подальшої евакуації.

Медичний пункт батальйону прямує в колоні в готовності надати допомогу ураженому особовому складу в разі завдання ударів авіацією противника та застосування ним БпЛА й інших засобів ураження.

Виконання заходів медичного забезпечення у взводі (відділенні, танку) в бойовій обстановці здійснюється з метою розшуку поранених (потерпілих) на полі бою (в районах ураження) та своєчасного надання їм першої медичної допомоги, збору, вивезення (винесення) з поля бою й підготовки до евакуації, попередження виникнення та розповсюдження захворювань у підрозділах.

В обороні місце збору поранених взводу обладнується в укритті з урахуванням можливості прихованого виносу поранених (потерпілих) з підрозділів, евакуації їх до медичного посту роти (МПБ). Місце для збору поранених обирається зазвичай у тилу

опорного пункту взводу в бліндажі відділення другої лінії або ході сполучення.

У процесі *переходу до оборони в умовах безпосереднього зіткнення з противником евакуація поранених (потерпілих)* організовується за наказом командира підрозділу насамперед з підрозділів, що ведуть бій з урахуванням бойової обстановки, яка склалась. Для евакуації використовуються траншеї та ходи сполучення.

Під час *ведення оборонного бою командир взводу, командири відділень (танків), стрілець-санітар* уточнюють втрати й організовують надання першої медичної допомоги пораненим (потерпілим), вивезення (винесення) їх з поля бою та подальшу евакуацію [8]. Водночас само- і взаємодопомога надається військовослужбовцям на місці поранення. З метою захисту поранених (потерпілих) від повторних поранень стрілець-санітар організовує збір їх в укритті та доповідає командирі взводу. За першої нагоди поранених (потерпілих) і хворих евакуюють.

Під час *ведення наступального бою (на рубежі спішування, під час бою за оволодіння опорним пунктом на передньому краї та в глибині оборони противника)* основна увага медичного забезпечення у взводі приділяється розшуку поранених (потерпілих), наданню їм медичної допомоги в порядку само- та взаємодопомоги, позначенню їхнього місця збору, винесенню (вивезенню) поранених (потерпілих) з поля бою та їхньої евакуації [8].

У процесі дій у пішому порядку стрілки-санітари взводів, просуваючись за своїми підрозділами, спостерігають за полем бою, розшукують поранених (потерпілих), надають їм першу медичну допомогу та зосереджують у найближчому укритті для подальшої евакуації, позначаючи ці місця відповідними покажчиками [8].

З початком переслідування противника, який відходить, вживаються заходи щодо евакуації поранених (потерпілих) і хворих.

Під час *маршу* перша медична допомога пораненим (потерпілим) і хворим у взводі (відділенні, танку) надається безпосередньо на техніці в порядку само- та взаємодопомоги. Особовий склад, що потребує долікарської та першої лікарської допомоги й подальшої евакуації, передається санітарному інструктору роти й далі до МПБ і тимчасових медичних пунктів, які розгортаються

на маршруті руху силами старшого начальника, або до місцевих лікувальних закладів [8].

Додаткові заходи медичного забезпечення в батальйоні можуть охоплювати: проведення профілактичних заходів захисту особового складу від простудних та інфекційних захворювань, забезпечення вітамінними препаратами, засобами проти відмороження, сонячних опіків, сонячних і теплових ударів; оснащення спеціальним медичним майном.

Додаткові заходи медичного забезпечення, які повинні проводитись у взводі (відділенні, танку), охоплюють проведення профілактичних заходів серед особового складу щодо простудних та інфекційних захворювань, переохолоджень, обморожень, сонячних і теплових ударів, а також надання медичної допомоги в разі засліплення, гірської (морської) хвороби [8].

Під час виконання самотійних завдань підрозділ може посилюватися силами й засобами медичного забезпечення старшого командира.

5.5. Організація медичного захисту особового складу від ЗМУ та несприятливих екологічних чинників

Заходи щодо медичного захисту особового складу від уражаючих чинників під час руйнування об'єктів атомної енергетики та хімічної промисловості спрямовані на попередження або послаблення дії на особовий склад означених чинників, а в разі застосування противником зброї масового ураження – від уражаючих чинників ядерної, хімічної та бактеріологічної зброї.

Вони складаються із застосування відповідних профілактичних і лікувальних заходів та активної участі в організації й проведенні лікувально-евакуаційних і протиепідемічних заходів у вогнищах масових санітарних втрат, медичного контролю за станом здоров'я військовослужбовців, які підпали під вплив зброї масового ураження, але зберегли боєздатність.

Медичний захист від уражаючого впливу чинників радіаційного, хімічного та біологічного походження – система заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я й військово-професійної працездатності особового складу підрозділів в умовах наднормативного впливу проникаючої радіації ядерного вибуху, а також γ - чи нейтронного випромінювання з інших зовнішніх радіоактивних джерел, або бойових чи небезпечних хімічних речовин, або засобів біологічного походження.

Медичний захист проводиться комплексно та є складовою загальної системи захисту військ (сил) від зброї масового ураження.

Заходи медичного захисту проводяться повсякденно за будь-яких умов.

Організація медичного захисту особового складу від ЗМУ та несприятливих екологічних чинників у батальйоні охоплює [18; 22]:

забезпечення особового складу медичними засобами профілактики, надання першої допомоги й контроль за військовослужбовцями, які потрапили під дію ЗМУ;

ведення радіаційного контролю;

проведення лікувально-евакуаційних заходів і участь у проведенні обмежувальних заходів під час ліквідації наслідків застосування противником ЗМУ та руйнування підприємств атомної енергетики й хімічної промисловості.

Вагоме значення має своєчасне проведення санітарної обробки особового складу, дезінфекція обмундирування, спорядження, зброї, техніки й місцевості, а також знезараження води та продовольства.

Часткова санітарна обробка особового складу проводиться безпосередньо в підрозділах, що зазнали впливу біологічної зброї, під керівництвом командирів цих підрозділів із використанням індивідуальних протихімічних пакетів і підручних засобів [23].

Повна санітарна обробка з миттям особового складу, дезінфекцією обмундирування, зброї, техніки та іншого майна потребує виведення підрозділів з бою та проводиться як тільки дасть змогу бойова обстановка [22]. Для її проведення використовуються засоби служби радіаційного, хімічного та біологічного захисту, а також польові лазні, що розгортаються речовою службою.

Після встановлення виду застосованих біологічних засобів ураження залежно від природи збудника з метою локалізації та ліквідації епідемічних осередків на підрозділи може бути накладено карантин або продовжено обсерваційні заходи.

Весь особовий склад повинен бути своєчасно забезпечений: препаратами, які підвищують стійкість організму до дії іонізуючого випромінювання, усувають нудоту, блювоту; засобами самої взаємодопомоги, які застосовуються в разі ураження отруйними речовинами (ОР), зокрема фосфорорганічними; засобами, що послаблюють больові відчуття; засобами екстреної профілактики уражень біологічною зброєю; засобами часткової спеціальної обробки та препаратами для знезараження води у флязі. Відповідно до цього кожен військовослужбовець забезпечується [18]:

- аптечкою медичною загальновійськовою індивідуальною;
- індивідуальним протихімічним пакетом;
- засобами знезараження води (аквасепт), а в особливих випадках і іншими медичними засобами;
- пакетом перев'язувальним індивідуальним (універсальним).

Особовий склад, який діє у відриві від основних сил, забезпечується аптечками медичними індивідуальними спеціального призначення (АМІСП).

Особовий склад, що виконує бойові завдання на військовій техніці, забезпечується також спеціальними аптечками: аптечка медична автомобільна (АМА-1).

Медичні підрозділи для захисту підрозділів від радіаційного, хімічного, біологічного зараження забезпечуються різними медико-технічними засобами (медичний прилад хімічної розвідки (МПХР), засоби індикації біологічної зброї тощо).

Медичні засоби захисту застосовуються із профілактичною чи лікувальною метою.

Медичні засоби захисту зручно класифікувати за видами радіаційного, хімічного, біологічного зараження на три групи [18]:

- 1) медичні засоби протирадіаційного захисту;
- 2) медичні засоби протихімічного захисту;
- 3) медичні засоби протибіологічного захисту.

За призначенням розрізняють три групи медичних засобів:

- 1) засоби виявлення;
- 2) засоби профілактики;
- 3) засоби надання невідкладної допомоги та лікування.

Ефективний медикаментозний захист від радіаційного, хімічного, біологічного зараження здійснюється в разі вмілого та своєчасного застосування протирадіаційних препаратів, що підвищують стійкість організму до іонізуючого випромінювання, антидотів (протиотрут), що підвищують стійкість і виживання під час впливу отруйних речовин, антибіотиків широкого спектра дії, якими здійснюється протидія біологічним засобам.

Протирадіаційні препарати [22]:

- радіопротектори – препарати, які застосовуються до можливого опромінення й підвищують радіорезистентність тканин (клітин) та активують процеси пострадіаційного відновлення;
- засоби тривалої підтримки підвищеної радіорезистентності організму;
- засоби попередження первинної реакції на опромінення;
- засоби профілактики ранньої минаючої недієздатності.

Антидоти залежно від мети, показань і часу застосування можуть бути:

- профілактичними, що вживаються до входу в хімічний осередок;
- лікувальними, які призначають у разі появи перших ознак отруєння.

Навчання особового складу способам профілактики та прийомам надання першої медичної допомоги в разі ураження проводиться з метою навчання правилам використання спеціальних медичних засобів профілактики й надання першої медичної допомоги, прищеплювання навичок у наданні само- і взаємодопомоги в разі поранення й захворювання, а також поведінки на зараженій місцевості та дотримання правил особистої гігієни [18].

Заняття проводяться за планом підготовки з тактичної медицини, яка є одним з важливих розділів у загальній системі бойової підготовки у воєнний час.

Кожен військовослужбовець повинен добре знати характер дії на організм людини уражаючих чинників ядерної, хімічної, біологічної зброї, правила поведінки в умовах зараженого середовища, вміти надавати першу медичну допомогу собі й побратиму, гасити палаючий одяг, одягати протигаз на ураженого, проводити штучне дихання простими способами, здійснювати часткову спеціальну обробку, знезаражувати воду у флязі.

Висновки розділу 5

Медичне забезпечення механізованих підрозділів має вирішальне значення під час підготовки та ведення бойових дій в умовах застосування збройними силами рф різної високоточної зброї та нових зразків ОВТ.

Виконання заходів медичного забезпечення у взводі (відділенні, танку) в бойовій обстановці здійснюється з метою розшуку поранених (потерпілих) на полі бою (у районах ураження) та своєчасного надання їм першої медичної допомоги, збору, вивезення (винесення) з поля бою й підготовки до евакуації, попередження виникнення та розповсюдження захворювань у підрозділах. З метою евакуації поранених використовуються санітарні транспортні засоби, а також транспортні засоби, якими здійснювався підвіз боєприпасів й інших матеріально-технічних засобів, та інша техніка.

За значної кількості поранених (травмованих) у взводі насамперед евакуації підлягають важкопоранені (травмовані), а також військовослужбовці, що отримали психологічні травми. Легкопоранені, які не потребують госпіталізації, після надання їм медичної допомоги направляються в свої підрозділи.

Питання для самоконтролю

1. Групи заходів медичного забезпечення в Збройних силах України.
2. Що охоплює медичне забезпечення?
3. Сутність медичного сортування поранених і хворих.
4. Види медичної допомоги у підрозділах.
5. Заходи першої медичної допомоги.
6. Де надається долікарська (фельдшерська) допомога?
7. Назвіть групи поранених і хворих, охарактеризуйте.
8. Заходи щодо запобігання інфекційного захворювання особового складу.
9. Додаткові заходи медичного забезпечення, які повинні проводитись у взводі.
10. Заходи часткової та повної санітарної обробки особового складу.

ВИСНОВКИ

Всебічне забезпечення механізованих підрозділів у процесі підготовки та під час ведення бою (дій), пересування та розташування їх на місці в умовах відбиття повномасштабної агресії РФ проти України займає центральне місце в загальній системі застосування військ. Для всебічного забезпечення характерна безперервність процесу щодо повноти, своєчасності та якості задоволення потреб підрозділів у ОВТ, ракетах, боєприпасах, матеріальних засобах, підтриманні морально-психологічного стану військовослужбовців, відновленні боєздатності підрозділів, бойовому, медичному забезпеченні.

На сьогодні всебічне забезпечення підрозділів тактичної ланки перебуває на етапі інтенсивного розвитку та перебудови з огляду на отриманий досвід російсько-української війни.

Особливу увагу варто звертати на глибоке розуміння природи сучасного загальновійськового бою та варіанти всебічного забезпечення підрозділів. Правильне розуміння характеру бою є важливим чинником для ухвалення командирами всіх ланок управління обґрунтованих рішень на організацію всебічного забезпечення підрозділів в умовах застосування агресором крилатих ракет, БпЛА, авіації та інших видів високоточної зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Настанова з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України, затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 27.04.2018 № 173.

2. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України : постанова Кабінету Міністрів України від 31 10 2018 № 910.

3. Про затвердження Інструкція з організації психологічної підготовки у Збройних Силах України : наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 23.10.2020 № 173.

4. Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України : наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 № 153, зі змінами.

5. Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України : наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 04.01.2017 № 4.

6. Про затвердження Інструкції з національно-патріотичної підготовки у Збройних Силах України : наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 28.03.2017 № 108.

7. Про затвердження Інструкції з оцінювання суспільно-політичної обстановки в районах дислокації військ (сил) під час виконання завдань за призначенням : наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 11.09.2017 № 330.

8. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України : наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 25.05.2016 № 238. Частина III. Взвод, відділення, екіпаж.

9. ВП 1-00(58).01.01 – Методичні рекомендації дії групи спостереження за суїцидальною поведінкою військовослужбовців.

10. ТКП 1-160(31) 03.01 – Методичні рекомендації з психологічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України щодо формування стресостійкості до дій в умовах різкої зміни бойової обстановки.

11. ВП 7-00(03).01 – Методичні рекомендації з організації психологічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України до перебування в умовах примусової ізоляції : військова публікація, затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України від 24.04.2020.

12. ВП 7-01(11).62.01. Сержант механізованих військ : військова публікація, затверджена командувачем Сухопутних військ Збройних Сил України від 10.02.2021.

13. ТКП 10-93(03).01 – методичні рекомендації «Щодо утримання та обслуговування інженерних загороджень».

14. ТКП 3-00(04).01. Досвід та уроки протидії розвідувальним безпілотним літальним апаратам противника (за досвідом бойових дій з 24.02.2022).

15. Зайцев Д. В., Ярема В. В., Яфонкін А. О. Основи військової розвідки : навч. посіб. Ірпінь : УДФСУ, 2017. 259 с.

16. Зайцев Д. В., Ярема В. В., Яфонкін А. О. Основи інженерного забезпечення підрозділів : навч. посіб. Ірпінь : ДПУ, 2022. 402 с.

17. Основи тилового забезпечення військових частин (підрозділів), тактичних груп : навч. посіб. К. : НУОУ, 2020. 290 с.

18. Медичне забезпечення : навч. посіб. К. : НУОУ, 2020. 240 с.

19. Довідник офіцера Сухопутних військ ЗС України. К. : КСВ, 2021. 156 с.

20. Методичні рекомендації військам (силам) ЗС України щодо підвищення ефективності заходів маскування військових об'єктів.

21. Бойове застосування підрозділів військ радіаційного, хімічного, біологічного захисту : навч. посібн. Х. : ФВП НТУ «ХП», 2017. 184 с.

22. Бадюк М. І., Солярик В. В., Токарчук В. П. Організація медичного забезпечення військ : підручник для студентів вищих медичних (фармацевтичних) закладів України III–IV рівнів акредитації. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ : МП «Леся», 2014. 492 с.

ДОДАТКИ

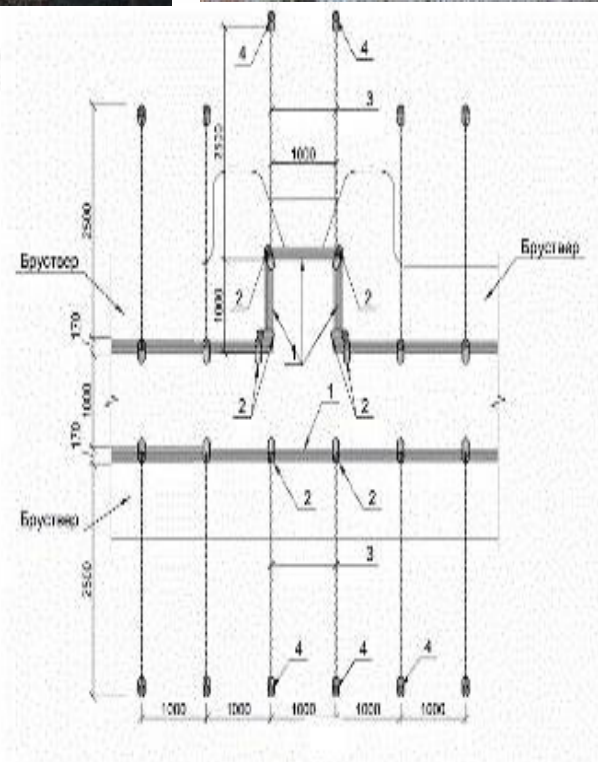
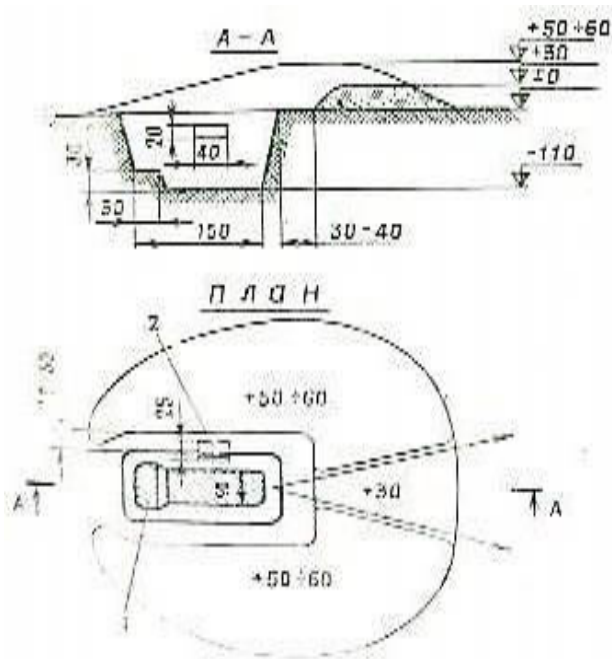
Додаток 1

Окоп для стрільця з використанням

лісоматеріалу

геотекстилю

залізобетону

Окоп для ведення вогню з РПГ з використанням лісоматеріалу

ГЕОТЕКСТИЛЮ

Вогнева споруда ВС-1-3 (залізобетонна)

Споруди для захисту особового складу

Перекрита ділянка траншеї з використанням

лісоматеріалу

залізобетону

Бліндаж з використанням

Лісоматеріалу

залізобетону УФС-1

комплекту УГС

Споруди для забезпечення життєдіяльності особового складу

Місце для надання першої медичної допомоги

Навчальне видання

Іваницький Микола Григорович, Зайцев Дмитро Володимирович,
Ярема Валерій Володимирович, Яфонкін Анатолій Олексійович,
Андруліс Йонас Юозо, Дунаєнко Тамара Іванівна

ВСЕБІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЮ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск

А. В. Лавренюк

Відповідальний редактор

М. М. Грабарчук

Редактор

М. П. Клименко

Форматування та

комп'ютерна верстка

Д. П. Завальніцька

Здано до друку 30.12.2024. Формат 60 × 84 / 14
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 14.9
Наклад 300 прим. Замовлення № 1122

Підготовлено до друку редакційно-видавничим відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область,
Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022*